

ČASOPIS ZA ZGODOVINO IN NARODOPISJE

RAZPRAVI: SCHMID W., POETO-
VIO. — PIVKO L., RIBIŠTVO V
DRAVI IN NJENIH VODAH.

IZVESTJI: KOVACIČ FR., SLOM-
ŠEKIANA. — GLASER J., LITE-
RARNE PREDLOGE IN PARA-
LELE.

PREGLED: — SLUŠTVO: — DRU-
ŠTVENI GLASNIK.

1935

Vsebina. — Table des matières.

I. Razprave. — Dissertations.	Stran. — Page.
Schmid Walter, Poetovio	129
Pivko Ljudevit, Ribištvo v Dravi in ojeoih vodah. — Die Fischerei in der Drau und ihren Nebenflüsse	157
II. Izvestja. — Rapports.	
Kovačič Fr., Slomšekiana	167
Glaser J., Literarne predloge in paralele. — Parallèles littéraires	169
III. Pregled. — Notices.	
Baš Fr., Otvoritev Muzeja kneza Pavla v Beogradu. — L'inauguration du Musée de Prince Paul à Beograd	173
IV. Slostvo. — Littérature.	
Melik A., Slovenija L/L. Franjo Baš	175
Šišič Ferdo, Korespondencija Rački—Strossmayer. Franjo Baš	176
Bruckner H., Der deutsch-slowenische Grenzraum. Franjo Baš	181
Minašič F., Črtice iz zgodovine krajske farmacije. Franjo Baš	183
Krajaoski A., O statutu varaždinskog ceha ranoarnika, brijača i kupalištara. — Wissert A., Tekst požuoskog statuta. F. Minašič	183
Schniderschitsch F.—Jugović V., Zgodovina lekarn v Mariboru, Celju in Ptujju. F. Minašič	184
(Šolar Jakob), Cvetje iz domačih in tujih logov (1—8). Jaroslav Dolar	185
V. Društveni glasnik. — Chronique des Sociétés.	
Zgodovinsko društvo v Mariboru — La société historique à Maribor	187
Študijska knjižnica v Mariboru. — La bibliothèque d'études à Maribor	189
Banovinski arhiv v Mariboru. — Les archives de la Dravska banovina à Maribor	191

Letna udnina, oziroma naročnina Din 50.—, za inozemstvo Din 60.—,
Knjižotrika cena Din 75.—.

Za uredništvo in Zgodovinsko društvo odgovarja prof. dr. Fr. Kovačič. Za vsebino posameznih članov so odgovorni pisatelji sami.

Tisk Mariborske tiskarne d. d. v Mariboru; odgovarja ravnatelj Stanko Detela.

Poetovio.

Raziskavanja Muzejskega društva v Ptujju jeseni 1935.

Walter Schmid.

Mejnik za topografijo najstarejšega Poetovija pomenja napis Volkanovega žrtvenika (CIL III. 10.875), najden v začetku marea 1886 na Spodnji Hajdini¹⁾: *Volcano Augusto sacr(um), ex imp(erio) vieus Fortun(ae) a templ(o) Fortunae ad horr(ea) p(ecunia) p(ublica)*.²⁾ Prebivalci v mestnem delu, imenovanem po boginji dobička vieus Fortunae, so iz občinskega premoženja postavili oltar Volkanu, zaščitniku ognja, v zahvalo za rešitev pred požarom. Obseg mestnega dela je označen v napisu; mesto sega od svetišča boginje Fortune do skladišč.

Napis je vzpodbudil W. Gurlitta, ki je dotlej raziskaval samo rimsku grobišča in je slučajno julija 1895 našel svetišče božanstvenih dojlj, Nutrices Augustae³⁾, da je pričel s sistematičnim raziskovanjem rimskega mesta samega. Posrečilo se mu je l. 1898. in 1899. odkriti takozv. I. in II. mitrej na vzhodnem obronku hajdinske planote in svetišče Fortune in Volkana⁴⁾. Toda

¹⁾ J. Kelemina, ČZN 1933, str. 117 sl. (Hajdina) je mnenja, da se je v imenu Hajdina ohranil jezikovni ostanek ustanoviteljev tega kraja, ilirskih Norikov. Kelemina je popolnoma prezrl zvezo imena Hajdine z Ajdovščino, Ajdovskim zidom, Ajdinjo, Ajdovskim gradcem v Bolinju, Ajdovskim hričom v Poljanah itd. Ime je pristna slovenska tvorba, nastala iz imenovanja po porušeni stavbah, ki so jih sezidali ajdje (n. Heiden), Rimljani ali predzgodovinski prebivalci.

²⁾ A. Premerslein (A E Mitt. X 121) je tolmačil zadnjo vrsto m(erito?) p(osuit). Mommsen (CIL III 10875) je douneval mille passus. Toda razdalja 1000 rimskih korakov = 1.480 km se ne more nikjer uporabiti pri kratki razdalji od svetišča Fortune do skladišč. Gurlittu je mislil z E. Bormannom na pecunia publica, da je bil oltar postavljen na javne stroške, in temu mnenju se pridružujem tudi jaz.

³⁾ W. Gurlitt, Pellauer Antiken, I. Nutrices Augustae, Arch. epigr. Mitt. (AEM) XIX 1896, str. 1 sl. Svetišče samo je 1907 natančneje preiskal Fr. Ferk; K. Wigand, Nutrices Augustae von Poetovio, Jahreshefte des österr. arch. Inst. XVIII 1915, str. 212.

⁴⁾ W. Gurlitt, Ausgrabungen auf der Stätte der Römerstadt Poetovio, Mit. der Zentralkomm. (MZK) N. F. XXVI, 1900, str. 91 sl.; W. Gurlitt, Ausgrabungen im Pellauerfelde 1901, MZK N. F. XVIII, 1902, str. 20 sl. W. Gurlitt, Vorbericht über Ausgrabungen in Pellau, Oest. Jahreshefte II, 1899, str. 87 sl.

tako uspešno započeto raziskavanje na Hajdini je zastalo, znanstveno zanimanje se je obrnilo na višino Panorame z uspelimi najdbami svetišča Kabirov (M. Abramić) in na Zgornji Breg, kjer se je Viktorju Skrabarju poleg obsežnih, s krasnimi mozaiki opremljenih poslopij, ki jih je l. 1893. odkril S. Jenny⁵⁾, posrečilo odkriti bogati III. mitrej in celo vrsto manjših poslopij. Šele l. 1919. se je obrnilo arheološko zanimanje zopet na Hajdino in se je mogel ugotoviti vzhodni in južni del na Volkanovem žrtveniku imenovanega skladišča⁶⁾. Severni del poslopij je bil preiskau po dolgoletnem prestanku jeseni l. 1935. G. Alojziju Mariniču in njegovi soprogi izreka Muzejsko društvo v Ptujju toplo zahvalo za vrlo razumevanje znanstvenega stremljenja, kateremu sta dala rade volje na razpolago obsežen vrt, na katerem se je severno od skladišča ugotovila skupina mestnih javnih poslopij (sl. 1, 2).

Skladišče samo (horrea, H) je bilo obsežno, 52,25 m dolgo, 43,50 m široko poslopje. Zidovi so bili sila močni (na južni fronti 2,20—2,30 m, na zahodni 1,15 m, na vzhodni in severni 0,80—1 m debeli, zidani iz lomljenega kamna⁷⁾); le tu in tam, a redko, se najde vmes okrogel prodni kamen. Zid je bil še do 1,40 m visok, zgornji njegov rob je ležal približno le 30 cm pod sedanjjo površino. V nasprotju z ostalimi pravokotno stavljenimi zidovi poslopja je bila severna fronta nesorazmerna, konec njevega vzhodnega zida je bil položen tik konec zahodnega dela, čez oba je bila položena močna plast zglajenega ometa kot prag širokega vhoda. Ob zahodni strani vhoda se je naltajal z ometnim tlakom pokrit prostor, čigar stene so bile v širokih belih, rdečih, rumenih in svetlomodrih progah polbarvane; z zelenimi vejami in listjem okrašene proge in ploskve so delili tanki raznobarvni pasovi.

Pri vratih je stal širok (1,85 : 1,95 m) zidan podstavek, ki je bil svojčas obložen z marmornimi ploščami, bržkone prodajalca miza; ostanki velikih vrčev in drugih posod pričajo, da je utegnila biti tu pivnica, zlasti še, ker se je poleg nje ob severni fronti (2, 4) raztezala dolga, 80 cm široka klet, napolnjena z ostanki amfor. Podobno klet je odkril že stari Martin Vnuk pred lušo kolarja Gojkoviča v zahodnem delu v uotranjosti skladišča. Slišna klet se je naltajala še v jugovzhodnem delu skladišča (H 7). Rimljani so redkokdaj

⁵⁾ S. Jenny, Poetovio, MZK N. F. XII, 1896, str. 1 sl. V. Skrabar, Röm. Funde in Pettau, Jahrb. der Z. K. II, 1904, str. 189 sl. Razstreseno literaturo o Ptujju beleži pregledno M. Abramić, Arch. Funde in Pettau, Jahreshefte XVII, 1914, str. 87. posebno str. 155.

⁶⁾ W. Schmid, Röm. Forschung in Oest. XV, Bericht der Röm. Germ. Komm., str. 212 sl. Stroške obsežnih raziskavanj l. 1918. in 1919. na Zg. Bregu so pokrili — tisto jesen je oblagodaril Dionizoz Haloze z bogato trgatvijo — veledušno ptujski meščani, posebno župan Jos. Ornig, ki je dal brezplačno svoje njive na razpolago, predvsem pa ga. Mici Leskosclegg na Sp. Bregu; njene gostoljubnosti sem bil deležen ves čas raziskavanj.

⁷⁾ Stavbni material so Rimljani dobavljali iz kamnolomov terciarnega peščenca od Sv. Barbare pri Vurbergu, redkeje iz Ptujjske gore. Največkrat so pa uporabljali dravski prod, čegar velike kamne so vezali z izvrstno rimsko malto.

upravljalji kleti pod zemljo, podobne sedanjim. Zlasti v skladiščih so radi gradili kleti v obliki ozkih prostorov med dvema dolgima zidoma, h katerima so prislanjali amfore z vinom, oljem in drugimi stvarmi. Take kleti so imeli v rabi Rimljani v skladiščih v Nauportu na Vrhniki, v Ogleju in Pulju⁶⁾. V prostoru 3 je bil samo ob vzhodni strani v polkrogu tlak (2.35 : 1.30 m), tlak ostalega prostora je obstajal iz opeke v podobi satovja. Na tlaku je ležal kos velike okrogle marmorne plošče, črepinje kadilnih kelihov in noriških tri-vožnih posod.

Zaradi vrtnih nasadov in poslopij se je mogla notranjost skladišča preiskati le tu in tam. Skladišče je imelo v sredi nepokrito dvorišče, v njem ni ležalo nič strte opeke. Takoj za vhodom je bilo skladišče (1.18 m globoko) tlakovano z ilovico, na kateri je ležala 8 cm debela plast oglja in pepela, sled uekdanjega požara, na kar so prebivalci nasuli 20 cm visoko plast grušča. Ta kameniti tlak je bilo slediti tudi v jugovzhodnem kotu skladišča; na njem ste stali dve tržni lopi (6, 12); ohranjen je bil le 64—70 cm debel tlak iz lomljenega in rečnega kamenja, na katerem ste bili postavljeni leseni in s strešno opeko kriti kolibi.

Več lesenih in z opeko kritih prodajalen je bilo prizidanih tudi k vzhodni fronti, tako št. 8 in 9, 7.30 m širok in dolg prostor, ki je bil belo poslikan; delila ga je bržčas lesena stena, ki je stala na 20 cm visokem in 55 cm širokem zidu na temelju. Tlakovana je bila prodajalna št. 8 in 9 v mlajši dobi s 60 cm debelo plastjo ilovice, pod njo je pa ležala plast ostankov rdeče in rumene stenske slikarije, pomešane z ogorki pogorišča. Toda tudi površina mlajšega ilovnatoga tlaka je bila rdeče prežgana, znak požara v drugi polovici 3. stol. Prostor 10 je bil trikrat z ilovico tlakovan; v ilovnatem tlaku spodnje plasti je ležal bronasti novec Klavdija (41—54).

Že v prvem stoletju so bile sezidane lesene in z opeko krite tržne lope 17, 18, 19. Na vzhodni strani lope je bila najdena svinčena utež. Prodajalna 11 je bila proti vzhodu odprta; v 3. stol. je bila prezidana, razširjena in k nji prizidana lesena utica, stoječa na 45 cm debelem tlaku. Okoli lop je bil svet s peskom posut. V mlajši dobi je bila postavljena lopa 16, njen zid je napravljen le iz debelega okroglega rečnega kamenja. Ostanke zglajene malte tlaka je bilo slediti tu in tam po skladišču, tako n. pr. 2.20 m širok tlak na severni strani (5). Tlaki so ostanki lesenih kolib, ki so stale tu in tam na dvorišču skladišča. Skladišče samo s svojimi močnimi zidovi napravlja vtis trdujave in je varovalo tržni prostor pred sovražniki in tatovi.

Ob južni fronti skladišča je držala v zahodno-vzhodni smeri cesta (širjave še ni bilo mogoče dognati) proti svetiščem Volkana, Fortune in Mitra

⁶⁾ Brioni, Isola Saline; Gnirs, Iстриa praeromana, str. 26 sl. G. Brusin, Gli scavi di Aquileia (1929—1932), str. 73 sl., tav. I. H.

(I). Cesta je bila trikrat tlakovana, vsakokrat 7, 11 in 20 cm debelo z gručastim nasuta, v cestnem blatu starejših dolh so se vidno opazali ogorki in ostanki pogorišča, zlasti kosi strešne opeke, katere so pometali na cesto.

Med skladiščem in državno cesto (via) na severu se je širil obsežen tržni prostor, ki je bil v prvem stoletju pokrit s tržnimi lopami, ki so bile gotovo lesene, ker so se našli na več krajih, tako v poslopju K, pred njim, v hišah P, Q in W prežgani kosi lesa, nikjer pa ostanki zidov. Najgloblje, 2 m pod površino, je ležala v poslopju K (pri a) žrnja, poleg nje več glinastih uteži za statve. Pod vrlinjakom žrnje se je pokazala 7 : 9 cm široka in 5 cm glohoka votlina; v odprtini je bilo le malo fine sive usedline, ostanek zgnitega štirioglatega kola, s katerim je bila žrnja v tleh pritrjena. Nad žrnjo je ležal tanek tlak, ob katerem se je pričel zid poslopja K. V ti najstarejši plasti, ki leži nižje kakor poslopja, je bilo po vsem tržnem prostoru raztreseno vse polno ostankov posod iz prvega stoletja, tako sigilate kakor navadnega lišnega posodja in trinožnih skledic. Značilni so zlasti črnosivo poharvani lonci z oglatim rohom; posode so delane večinoma s prosto roko, njihova površina je okrašena z gostimi vodoravnimi, poševnimi in navpičnimi črtami, med katere so vtisnjene holj ali manj plastično izražene valovite črte (sl. 3, 4, 5). Ta tipično poznokeltski ornament iz 1. stol. pred Kristom prevzame provincialno-rimska keramika. (V hiši Q 1 je bil najden še roh grafitiranega poznokeltskega louca s polkrožnim robom.)

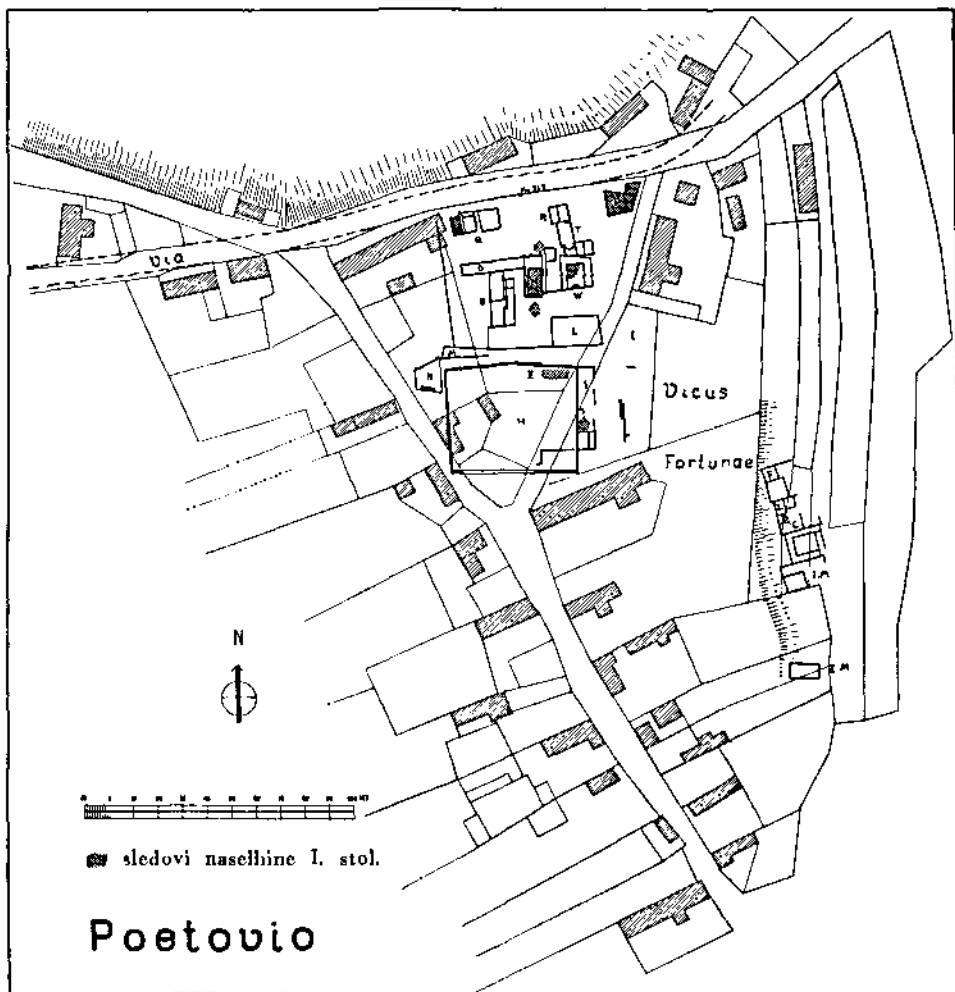
Že na kolesu so napravljeni lonci temnosive barve, okrašeni z ozkimi vodoravnimi pasovi s kolescem vtisnjenih pravokotnikov ali širokimi zarez (sl. 6—11). Tudi ta okras se je razvil iz poznokeltske ornamentike in je posebno karakterističen za prvo stoletje po Kristu⁹⁾. Isto, četudi vse holj fino ornamentiko vrstnih črt kažejo ostanki rdeče barvanih posod s pasovi ostrih zarez (sl. 12, 13).

Odločilno za kronologijo najstarejše plasti je pa posodje iz fine rdeče italске sigilate, posebno nizki krožniki s pokončnim, na kraju odebeljenim robom. Njihov okras je razvrščen v redkih presledkih in ohstoji iz mask, stiliziranih palmet, rozet in delfinov (sl. 14—18).

K italški sigilati te dobe spadajo še skledice s širšim plastičnim rohom na sredi zunanje, v polovico kroga zaokrožene stene, ki so tudi okrašene z maskami, in skledica s širokim olilapnim rohom, okrašena z grozdom v harbotinski tehniki (sl. 19, 20).

Jednako posodje se nahaja v spodnjih plasteh vojaškega talora v Carnuntu-Deutsch-Altenburg iz dobe pred Vespasianom (69—79), ohično je pa zastopano v rimskih grobovih ob Dunajski cesti v Ljubljani, vedno v zvezi

⁹⁾ W. Unverzagt, Studien zur Terrasigillata mit Rädchenverzierung. Präh. Z. XVI, 1925, str. 150 sl. — W. Schmid, Arch. Forschungen in Steiermark, Oest. Jahresh. XXV, str. 67 sl.

Sl. 1. Pregledni načrt dosedanjih raziskavanj na Sp. Hajdini. I. II. M prvi in drugi notrej. C svetišče Volkana in Fortune. H skladišča. N svetišče Nutrices. K kurija. W Jupitrovo svetišče.

- zid 1. in iz začetka 2. stol.
- zidovi 2. in 3. stol.
- zidovi 2. stol., kasneje porušeni in nadzidani.
- zidovi 4. stol.
- ometni tlak
- sledovi naselbine 1. stol.
- klop v starokršč. cerkvi T
- nepreiskani, toda v prerezih dognani zidovi
- porušeni zidovi

z novci iz dobe Tiberija do Klavdija, torej tudi iz zgodnjericimske dobe pred Vespasianom¹⁰). Istodobni so tudi as cesarja Galbe (68—69, Rev. libertas publica, Col.¹ 145) in bronasta zapona iz 1. stol. iz poslopja K ter as iz dobe Tiberija (14—37, Av. divus Augustus pater, Rev. SC, blisk, Col.¹ 281) v poslopju Q 1. V bližini vhoda je bil najden tudi kos ilovnatga modela s podobo jezdeca z buzdovanom v desnici (sl. 21).

Po ogorkih in pepelu sodeč, je moral koncem 1. stol. velik del kolib uničiti požar, kakor svedoči do 12 em široka žgana plast v poslopju K. Ko je v začetku 2. stol. cesar Trajan podelil Ptuju mestne pravice (colonia), so novi meščani sklenili zravnatí ves stari tržni prostor in postaviti na njem mestno zbornico K in svetišče W. Ves forum je bil na novo posut z 11—18 em debelo plastjo proda.

Kurija. Na sredi fora je bila mestna zbornica (K); ni povsem pravokotno zidana (dolžina 12.60 m = 42 rimskih čevljev, širina južne stene 5.90 m, severne 7.40 m = 28 rimskih čevljev). Zid njen, 40—45 em širok, stoji na kulturni plasti 1. stol.; bil je še 1.10 m visok in napravljen iz debelega prodnega, z močnim ometom dobro vezanega kamenja; v vrhnjem delu so v zid večkrat vloženi kosi opeke (od poznejših popravil) in lomljen kamen, iz katerega so zidani zlasti ogli. V oporo zidu služi še do 40 em visoka plast prodnika. Po kuriji so ležali v večji množini raztreseni razbiti kosi 4 em debelih brušenih marmornih, na robih zaokroženih plošč, s katerimi so bile stene poslopja obložene. Ob zahodni steni se je razprostiral širok tlak; v starejši dobi (v začetku 2. stol.) je bil 1.90 m dolgi, 1.80 široki in 15 em debeli tlak iz debelega vodnega, z ometom vezanega kamenja položen na 18 em debelo plast iz drobnejšega proda (pod to je ležala žrmlja). Konec 2. ali v začetku 3. stol. je moral poslopje upepeliti požar, ker leži na tlaku vse polno ogorkov in je bil na pogorišče, 25 em višje nad starim tlakom položen tlak iz četverooglate male opeke. Zelo solidno je napravljen tlak iz konca 3. stol. (Konstantinova doba), ki leži 80 em nad tlakom srednje dobe. Spodnja plast tega 3.50 m dolgega in 1.40 m širokega tlaka obstoji iz 4 em debele plasti ometa, na katero je ob zidu položena 45 em široka in 3 em debela plast lomljenega in vodnega kamenja, na ostalem, 95 em širokem tlaku pa leži nasip iz proda. Ob južnem zidu se je v Konstantinovi dobi (samo 30 em pod površino) raztezal v celi širini 10 cm debel, iz izglajenega ometa napravljen, 1.20 m širok tlak, položen na 10 em debelo plast dravskega proda.

Konec 3. stol. je bil prizidan ob zahodni strani dvorane 75 em širok

¹⁰) Natančneje o tem Ed. Nowotny v Röm. Limes in Oest. XII, 1914, str. 165 sl. K. Hähnle, Arretinische Reliefkeramik, str. 21.

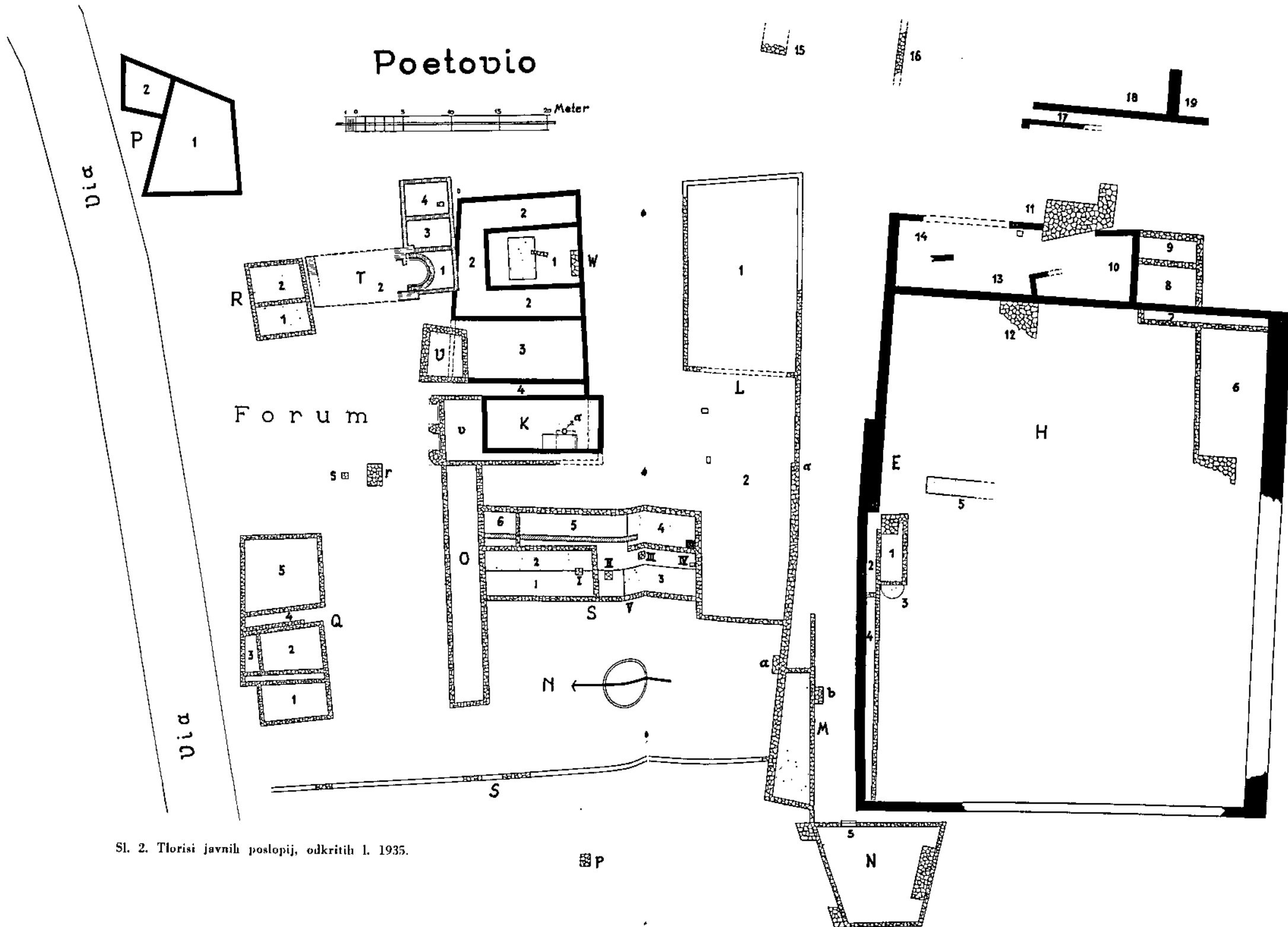
hodnik, na severnem pročelju pa veža (vestibulum). Njunji zidovi se začenjajo 1 m globoko pod površino in so še 35 cm visoki. Tla vestibula so bila 5 cm debelo z ometom tlakovana. Pred vežo so bili postavljeni trije stebri (sl. 22). Podstavki stebrov (širina 70.95 : 100 cm, višina 35—50 cm) leže na ruševini ter so iz rečnega kamnja sestavljeni in vezani z ostrim peskom (ne z malto), steva sama je bila pa z močnim ometom obdana. Na podstavkih so stali okrogli, 50 cm široki, še 13—20 cm visoki stebri iz vodnega kamnja, z malto vezani in dobro ometani. Iz iste dobe je tudi 3.20 m širok hodnik O (porticus) na zahodni strani zbornice. Gornji rob močnejšega južnega, še 40 cm visokega zidu (na 14 cm debeli plasti prodnika) je ležal 70 cm pod površino; južna stena je morala držati do podstrešja hiše S in je bila belo slikana; severni (še 35 cm visoki) zid brez prodne plasti je moral biti le podstavek lesenega stebrišča. Vhod v vežo je bil iz hodnika.

Kurija je bila že v najstarejšem Rimu zbornica, v kateri se je sestajal senat. Po vzoru glavnega mesta so se v sličnih zbornicah shajali k sejam tudi mestni očetje v kolonijah. Mestni zbor (ordo decurionum) je štel navadno sto odbornikov (decuriones), v manjših mestih (tako gotovo tudi v Ptujju) je bilo njih število manjše, 30—50¹¹⁾. Za magistratne osebe, pred vsem za oba župana (duoviri) je bil odločen poseben, navadno vzviščen prostor, v ptujski zbornici tlakovan oddelek ob zahodni, kasneje tudi ob južni strani. V veži je bil prostor za poslušalce pri sejah. Hodnik je služil za shrambo arhiva.

Jupitrovo svetišče. Ob vzhodni strani mestne zbornice je stalo svetišče W, zidano v istem času. Poleg skladišča ni bilo nobeno zidanje na Hajdini tako skrbno izvršeno kakor to. Zid je napravljen iz dobrega lomljenega kamnja od Sv. Barbare in vezan z močnim ometom. Svetišče (cella, 1) (d. 10 m=30 r. č., š. 5.75 m=19 r. č.) je obkrožal na treh straneh 2.80—3.75 m širok hodnik (2). Ob južni steni svetišča je slonel prizidek (d. 2.85, š. 80 cm, viš. 90 cm), zidan iz vodnega kamnja in na vrhu z ometom zaglajen, namenjen za kultno podobo (sl. 23). Nedaleč od prizidka je stal podstavek (d. 1.40 m, š. 70 cm, v. 35 cm), iz srede dvorane malo v stran pomaknjen, sezidan iz lomljenega in rečnega kamnja, dobro z ometom vezan in na vrhu gladko izravnán, pulvinar, mesto za svete podobe ali prostor za zaobljubljena darila, pri katerem so posebni svečeniki (epulones) ob slavnostnih prilikah pripravljali kosilo (lectisternium) za Jupitra in dvanajstero bogov. Na podstavku je ležalo še nekaj ostankov posod. Ni nemogoče, da sta oba podstavka bila obložena z marmornimi ploščami.

¹¹⁾ Primerjaj Pauly-Wissowa, Realenz., članka curia, decurio. Chr. Hülsen, Forum Romanum² str. 105 sl.

Poetovio

Sl. 2. Tlorisi javnih poslopij, odkritih l. 1935.

Sredo svetišča je pokrival tlak (d. 2.80 m, š. 4.05 m), napravljen 10 cm debelo iz peska in ometa; ob njegovih straneh je vodil 60 cm širok netlakovan prehod v ospredje. Svetišče je v teku časa precej trpelo od raznih nepravil in je bilo popravljeno, toda kakor se razločno vidi na zelo površni telmiki zidu v južnem delu, v litrici in ne posebno solidno. Ako je dovoljena domneva, da spada sem ostanek napisa iz poslopja T, *vetustate conlabsum restituit a solo*, potem se je zgodilo popravilo v dobi Karakale (211—217) ali Elagabala (218—222), v prvi polovici 3. stol., ker so črke napisa klesane od istega kamnoseka, ki je vdolbel od M. Abramića objavljeni napis v ČZN 1933, str. 130.

V Konstantinovi dobi je bilo svetišče požgano in porušeno. Gornji del zidovja je bil v severni polovici odstranjen, tako da stoji le še spodnji 1.22 m visoki del, površina zidov je bila izravnana in čez vse poslopje je bila položena 45 cm debela plast proda (sl. 24). Kamenje in razbiti napisi so bili uporabljeni pri zidavi starokrščanske cerkve T; njen južni zid leži tudi že na zidu severnega hodnika.

Svetišče je bilo zidano po rimskih stavbnih predpisih, kakor jih sporoča Vitruv, De archit. IV, 4. Dolžina dvorane je enaka dvakratni širini; hodniki imajo polovico širine svetišča. Strop svetišča je bil lesen, leseni so bili gotovo tudi stebri na hodnikih, ker ni bilo najmanjšega dela kaknega kamnatega stebra med ruševinami in je bil spodnji zid hodnikov bolj tanek. V svetišču je stala kulturna podoba, na hodniku so stali razni votivni oltarji.

Severovzhodni del fora je zapiralo poslopje P, zidano v začetku 2. stol. na ruševinah 1. stol.; v močni prežgani plasti je ležalo obilo ostankov tipičnih posod najstarejše dobe. Zidovje je bilo trdno in močno, toda v zgornjem delu že hudo porušeno. Tloris je zanimiv po svojih rombičnih prostorih in po prizidku 2. Po vsej priliki je bilo tu uradno poslopje mitničarjev (publicani), ki so imeli iz prizidka lep razgled na cesto, ki je vodila iz Polskave in od Maribora proti Ptujju in je pri poslopju P zavila nekoliko severovzhodno ob bregu Studenčnice na Zgornji Breg proti mostu. V poslopju je bilo raztresenih polno črepinj navadnega in boljšega posodja ter sigilate mlajše dobe, majhen rombičen obesek z majhnim vložkom in podstavek malega oltarčka iz belega marmorja (brez napisa).

Ilirsko carino je vpeljal bržčas cesar Hadrian (117—138). Sprva so jo upravljali zakupniki, od cesarja Komoda (180—192) dalje pa cesarska uprava sama. Več zakupnikov in njihovih uslužbencev je po imenu znanih iz napisov I. in II. mitreja¹²⁾.

¹²⁾ Dober pregled o carini nudi M. Abramić v Vodniku ptujskem str. 35, 72 in 161.

Živalno stavbno gibanje se je pričelo na ptujskem foru v začetku 3. stol. V sredi med mestno zbornico in skladiščem je bila na tedaj nezazidanem, s prodom tlakovanem trgu na srednjo plast postavljena hiša L. Njeni zidovi (30, 40—50 em široki) so bili slabo iz vodnega kamenja zidani, vmes je bil na vzhodni strani vzdan v kasnejši dobi del kanceliranega stebra (sl. 25) in del reliefa iz svetišča Nutrices (sl. 37). Hiša je bila proti severu, proti državni cesti, opremljena z odprtimi lopami; njihovi leseni stebri so stali na kamnitih podstavkih, na južni strani tudi na zidani opori (a). Ostanki marmornih plošč kažejo, da so stale v hiši marmorne mize. Bržčas je bila stavba prirejena za trgovino in obrtna podjetja, sodeč po ilovnatem talilniku, katerega so se držali ostanki raztopljenega bakra.

Zidovi so bili radi silnega požara v 4. stol. prepereli in porušeni. Tla hiše je pokrivala 62 cm debela rdeče prežgana plast rnševin, polna črepinj in ostankov opeke. V nobeni hiši na Hajdini nista požar in pogibelj starega Poetovija tako očitna kakor tu.

Poslopje M je v zvezi s stavbo L in ob istem času zidano, kakor pričajo obili ostanki pozne sigilate, in je bilo gotovo tudi prodajalna. Poslopje je zelo ozko in zidano nesorazmerno. V vzhodnem delu so bila tla posuta z navadnim prodom, morebiti je tu bila shramba; v boljših zahodnih prostorih je bil položen 5—6 em močan, iz ometa zidan tlak. Dohod k tem prostorom je bil na severni strani eč 2 m dolg, 85 cm širok in 50 cm visok prag (a). Na južni strani je bila prizidana lopa, od katere se je ohranil le tlak (b). Lopa je bila lesena, vendar pa ometana in belo poslikana; na belih ploskvah je bilo naslikanih več rdečih vertikalnih prog in zelenih listov. Stavba M je bila zelo porušena, posebno v zahodnem delu, kjer je imela zvezo s svetiščem N boginj dojilj (Nutrices)¹³.

Poslopje S z različnimi prodajalnami je bilo razdeljeno v več prostorov; ločili so jih 35 cm široki zidovi, ki so deloma ležali na materialu iz sesutih zidov. Zahodni prodajalni I in 2 sta bili od severa proti jugu deljeni v ožjo vežo in širše prodajalne prostore. Leseni stebri so delili lope; stali so na treh 70—80 cm širokih zidanih in enem 31—45 cm širokem in 47 cm visokem kamenitem podstavku (I—IV). Kamenit podstavek, 50 cm širok in 25 cm visok, je tičal tudi v vzhodnem zidu (V), bržkone še več drugih, ki so jih pa že v davnini pobrali kmetje za zidanje hiš. V materialu poleg podstavka II je ležal droben novce žene cesarja Aleksandra Severa (222—235), Julije Maameje (Rev. Vesta), v ometu podstavka II droben bronast novce

¹³ O Nutrices prim. M. Abramič, Vodnik, str. 81 sl. W. Gurlitt, Pettau Antiken, AE. M. XIX, 1896, 1—25. K. Wigand, Nutrices Augustae von Poetovio, Oest. Jahreshefte XVIII, 1915, str. 189 sl. — Načrt svetišča Nutrices kaže s pomočjo Fischbachovih ugotovitev po novi preiskavi nekoliko drugačno podobo kakor Vnuk-Ferkov tloris v Oest. Jahrb. XVIII, str. 195.

Klavdija II. (268—270), v podstavku III srehrn novee Klavdija II. Zaduja novea prav natančno določata čas stavbe v drugi polovici 3. stol.

Prostor med stebri so morala zapirati vrata, ki so bila — kakor na turških hazarjih v Sarajevu — podnevi široma odprta za lažji pogled na razstavljene predmete v ozadju. Prostor 1 je bil z ilovieo nahit, ravno tako prostora 5 in 6. Prostor 3 in vežo 2 je pokrival zidan tlak. Južni del poslopja 4 je bil pokrit z zidanim tlakom, stene njegove so bile helo pobarvane, jugozahodni kot je bil pa zadelan 80 em na široko v kvadratu s četverooglato, 21 em široko opeko. Na tlaku južnega prostora je ležal ilovnat, belo in modrikasto barvan kipee Venere¹⁴⁾ (sl. 26), med podstavkom II in III pa svetilka z napisom Iustiniani¹⁵⁾.

Na poslopje S se naslanja s trdno in tudi s prodno plastjo ojačeno steno hodnik O, zidan v isti dobi; v severnem zidu so bili vzdani razbiti kosi marmorja. Njegov tlak iz proda leži samo 85 em pod površino (kakor tudi zidan tlak veže pred mestno zbornico). Hodnik, 3.20 m širok, je bil z opeko krit in proti severu odprt z lesenim stebriščem. Proti zahodnemu koncu je bil njegov zid zelo razrušen in boljše kamenje pobrano.

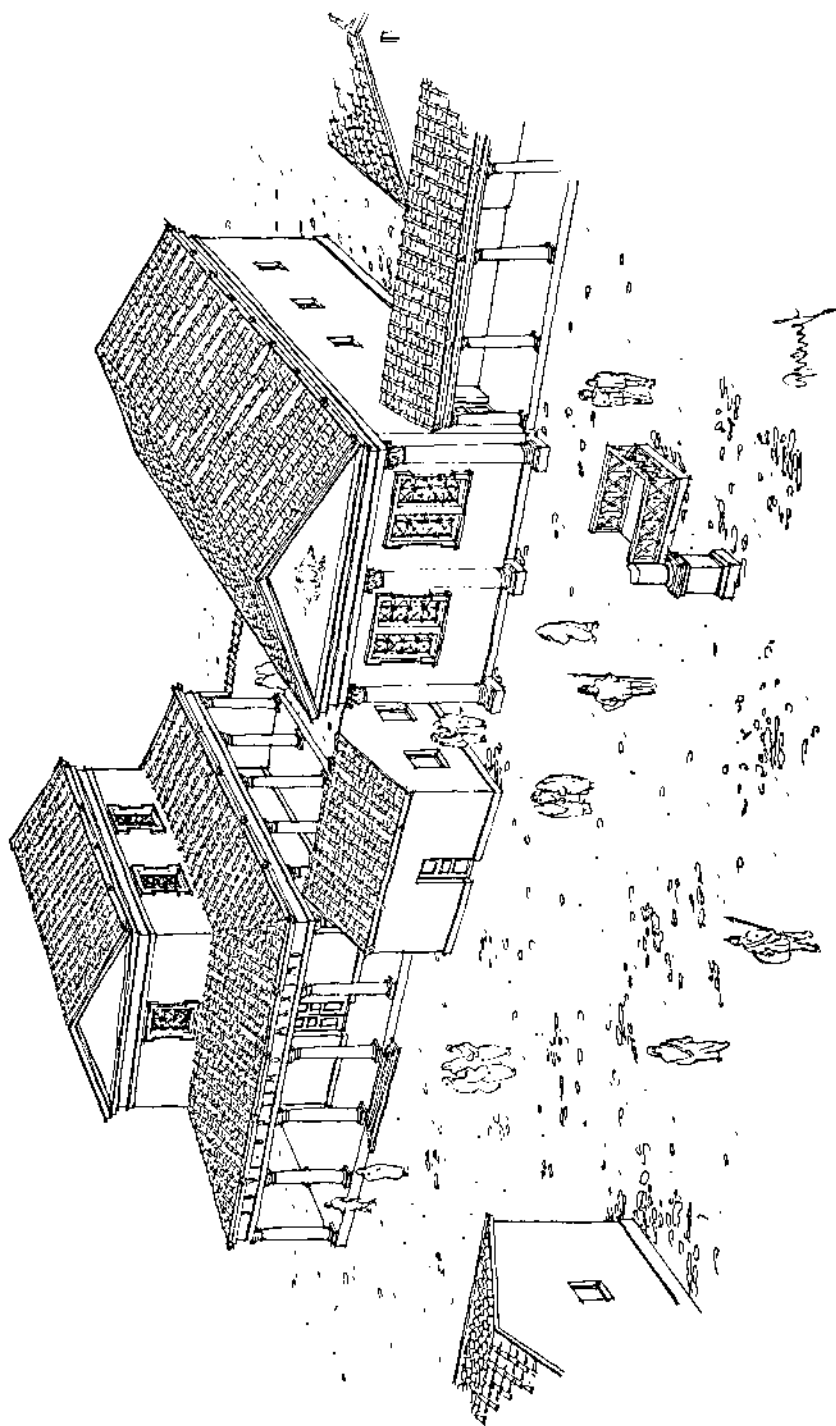
Na vzhodni strani kurije je bilo ob istem času v 3. stol. sezidano malo poslopje V z enim prostorom; zidovi so bili 45, 60 in 70 em močni, v sobi je pa ležal 1.5 em debel ometni tlak na 23 em debeli plasti proda (sl. 27). Na tlaku je bil najden zlat obesek s smaragdno koraldo. Na foru je bil tudi v 3. stoletju s finim rumenim peskom 20 em debelo nasut 1.70 m širok in 2.20 m dolg prostor r, po priliki govorniški oder. Blizu njega je stala četveroogelna podloga stebra s (sl. 28). Istodoben je tudi zid na zahodni strani fora, ki je zapiral Glavni trg. Preko 1.95 m dolgega in 50 em širokega praga S je bil dohod v velik nezazidan trg, v katerem je stal edino le 22 em visok in 1.15 m širok postament P (sl. 29).

Stavba Q stoji na starejših, močno prežganih ruševinah I. in 2. stol. Zidovje je 40—45 em debelo. Prostor 2 je bil obložen z 1 em debelimi marmornimi ploščami; pred njegovo vzhodno steno je bila 20—28 em široka stopnica (4), na kateri je ležal 26 em širok profiliran postament iz debelozrnatega marmorja, poleg postamenta pa spodnji del votivnega oltarja s škrami zadnje vrste *v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)*, postavitelj je zaobljubo z veseljem spolnil. Ob severni steni je bil s 35 em širokim zidom oddeljen prostor (3), ki je bil pokrit s tlakom iz zlite iloviece, na kateri so se videle velike rdeče prežgane lise.

Razen obilnih ostankov posod (tudi iz 1. stol.) ni bilo značilnih najdb, po katerih bi se dal določiti pomen stavbe. Splošni utis je bil pa ta, da je

¹⁴⁾ Sličen kipee v zagrebškem muzeju, Vjesnik hrv. arh. dr. N. S. VI 1902, str. 57.

¹⁵⁾ Abramić, Vodnik, str. 91 in 112, omenja istotako lončarja Justiniana.

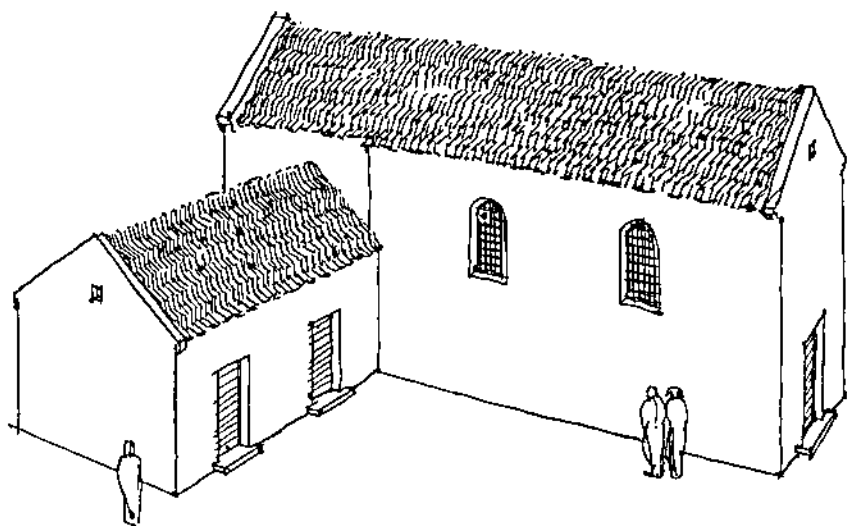

Sl. 28. Poetovio. Idealni pogled na forum, konec 3 stol.

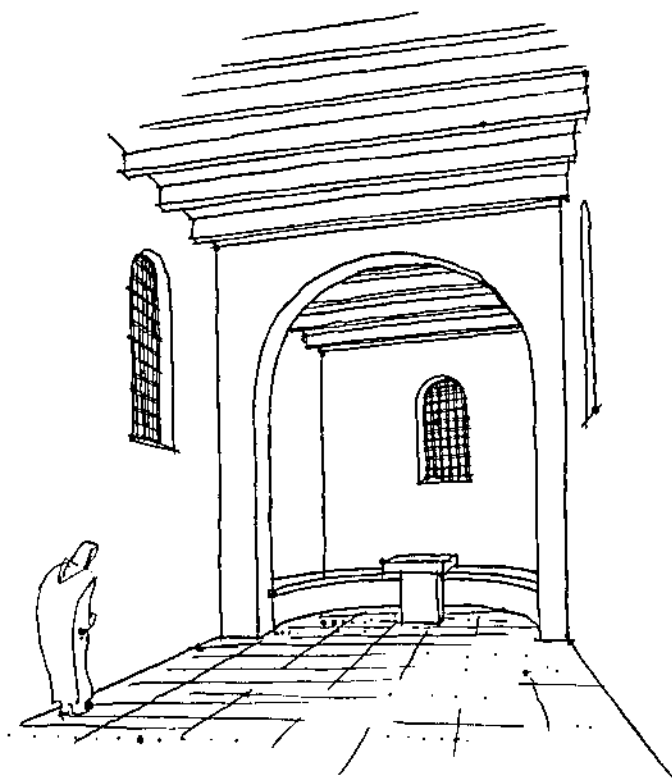
moralo biti tu uradno poslopje, v zvezi ali z mestno upravo ali pa s carinskim uradom.

Na severnovzhodni strani trga je stala še manjša stavba R; bila je zidana na srednji plasti trga v začetku 3. stol. Obsegala je dva prostora, pokrita s 4 em debelim zidanim tlakom. V njih je ležalo vse polno ostankov raznih posod. Hiša R je bila že v 4. stol. namenoma podrta, njeni 40 em široki zidovi so bili do temelja pobrani, njihov prostor z ruševino zasut. Ostanki liše so bili zravnani, čez nje je bila nasuta 40 em debela plast ilovice. Tesno ob južni steni liše je bila postavljena starokrščanska cerkev T, za katere zidavo je bržčas služilo tudi kamenje zidov liše R. Kakor je ptujška krščanska družba porušila osovraženo Jupitrovo svetišče, tako je utegnila biti v stavbi R zakladnica svetišča in morebiti obenem tudi stanovanje varuha ter so jo zaradi tega uničili. V severnem delu tal cerkvene ladje je ležalo v ilovici veliko število dobro ohranjenih novcev od srede 1. stol. do druge polovice 2. stol., ki so morebiti iz hiše R, iz nabiralnika svetišča. (Prim. H. Lehner, *Das Heiligtum der Matronae Aufaniae bei Nettersheim*, *Bonner Jahrbücher* 119, 1910, str. 316.)

Starokrščanska cerkev T je najmlajša stavba na foru. Ko so jo zidali, so podrli lišico R, da je imela cerkev prost dohod s ceste, in svetišče W. Stavbni material obeh poslopij so, kakor deloma že omenjeno, porabili za zidanje cerkve. Obenem so svet za novo stavbo z nasutim prodom in ruševino izravnali in sploh zvišali; v severovzhodnem kotu ladje se je nahajala 1.50 m široka in 40 em globoka jama, napolnjena s kosi strešne opeke, tubulov in stenske slikarije. V tej ruševini, ki je bila pokrita s prodom, je ležal mali bronasti novce Konstantina I. (Rev. providentiae Augg, mestna vrata) iz l. 324., najboljši dokaz za čas stavbe. Zidovje je stavljeno 50—70 em globoko pod sedanjo površino na nasuti prod trga, ki sega tu več ko 1 m globoko. Zid je napravljen iz vodnega kamnja in deloma zelo slabo z malto vezan. Cerkev je bila zidana v podobi pravokotne dvorane z eno ladjo brez predvorja (d. 13.60, š. 5.60 m). Najbolje je ohranjena t. zv. apsida (1), pravilneje polkrožna klop za duhovščino; ladja je močno porušena, dobro ohranjeni pa so pritlični prostori (3, 4). Zid apside je 60 em debel, zidan je iz lomljenega kamnja in dobro z ometom vezan (sl. 30). Njegov temelj je 15 em visok in 10 em pomaknjen v notranji prostor ter leži 85 em pod sedanjo površino. Površina še 25 em visokega zida apside je gladko izravnana z ometom. Apsida tvori nekoliko podaljšan, 1.84 m globok polkrog, proti ladji ga je zapiral 80 em debel nazidek, ki je bil na vzhodni strani še 35—40 em dolg. V njegovi smeri proti zahodu je ležala ruševina in omet; tu je bil gotovo prag in korna pregraja. Pravokotna, 1.45 em dolga in 1.14 em široka, podstavkom podobna

Sl. 31 a. Poetovio. Rekonstrukcija cerkve. Zunanost z žagradom.

Sl. 31 b. Poetovio. Rekonstrukcija cerkve. Notranjost.

konea apside kažeta, da bi utegnil tu stati slavolok kot arhitektonski zaključek apside. Od ladjinih 90 em debelih zidov so olranjeni le pričetki, ki se naslanjajo na zid apside, vse drugo zidovje je bilo porušeno. Določiti se je mogel le na severovzhodnem oglu del severne, 90 em debele, zelo razrušene stene. Pač pa je ležalo v nekdanji smeri zidov polno lomljenega kamnja, kakor sled porušenega zidu, na katerem je pa omet že izginil. Med tem kamenjem je bilo več velikih, lepo rezanih kvadrov (23 : 17 : 12 em in 19 : 13 : 12 em), ki so bili gotovo prinešeni iz svetišča W. V smeri zida, pa tudi v ladji in po celem prostoru raztreseni, so ležali kosi razbitega velikega Jupitrovega oltarja in drugih spomenikov ter posebno veliko strešne opeke. V ladji je ležala ruševina 30 em visoko.

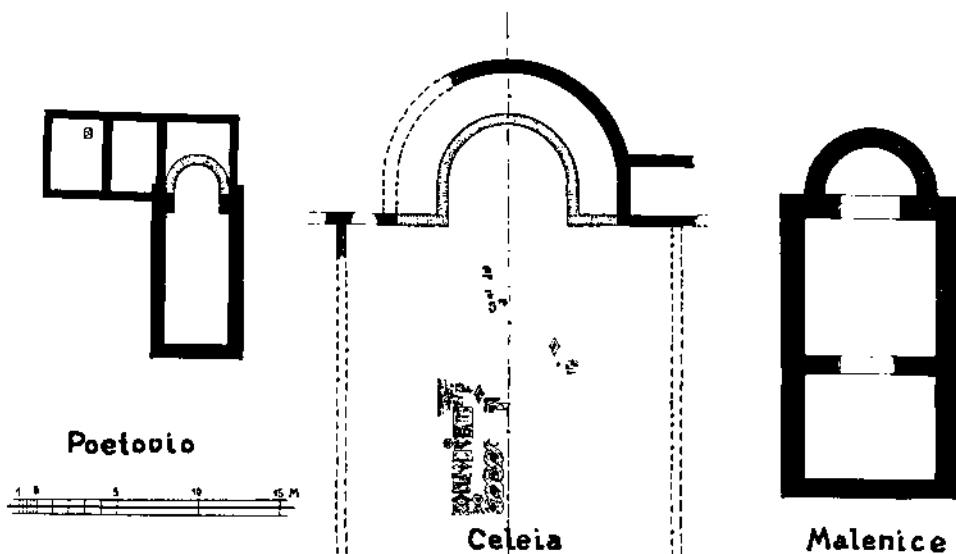
Tla takozv. apside so bila pokrita 30 em na debelo z nabito ilovico, pod njo je ležalo nekaj ostankov od pogorišča svetišča, ker je bila tu cerkev deloma že stavljena na hodnik svetišča. Poleg je bilo nekaj kosov posod, opeke, eden goveji in eden zelo izgledan človeški zob. Splošno je pa moral biti tlak cerkve narejen iz marmornih plošč, katerih ostanki so se na več krajih sledili. Stene so bile rumeno in rdeče poslikane. Morebiti je v cerkvi stal ambon (prižnica), katerega deli so se našli na Zg. Bregu. (R. Egger, Spomenik iz kršč. Poetovija, ČZN XXIX, str. 58.)

V zvezi s cerkvijo sta dva prostora (3, 4) vzhodno od apside. Njuni zidovi so zidani ravno tako skrbno kakor apsida, še 65 em visoki in leže na produ fora, v isti višini kakor cerkveni zid. Tlak je iz 45 em debele plasti ilovice, v prostoru 4 je ležal na lahki zidani podlogi rezan kamen (47 : 42 : 20 cm), podloga mize za darila, prostor 4 je bil prothesis, prostor 3 pa diakonikon, zbirališče duhovščine. Na južnovzhodnem oglu zunaj poslopja je ležal lepo obdelan ovalen marmorni kamen (27 : 20 : 15 cm), ob južni steni pa ročaj in ostanki bronaste ponve s cedilom.

Oblika ptujske starokrščanske cerkve kaže v tlorisu pravokotno cerkveno dvorano brez apside, s prosto stoječim prezbiterijem (subselliuni), ki ni v nobeni arhitektonski zvezi s stavbo samo in ki obstaja samo iz nekoliko vzvišene polkrožne eksedre ali klopi, ki je služila za sedež škofu in duhovščini (sl. 31 a in b). Slične oratorije imajo cerkve v Poreču, v Ogleju (prva polovica 4. stol.)¹⁶⁾. Njim sledi v Noriku (namenoma se omejujem samo na vzhodno alpske dežele kot teritorialno enoto) Ptuj, Agunt na Tirolskem, Teurnia (St. Peter im Holz), Gratzerkogel (stavba D) na Gosposvetskem polju, Hemmaberg (oratorij, Egger s. 78, f. 78) v Junski dolini. V okviru teh cerkva stavim ptujsko cerkev, ne da bi mi kdo mogel očitati lokalni patrio-

¹⁶⁾ R. Egger, Frühchristliche Kirchenbauten im südlichen Norikum. R. Egger, Ausgrabungen in Feistritz a. d. Drau, Oest. Jahresh. XXV, str. 197. A. Gnirs, Die christliche Kultanlage aus konst. Zeit in Aquileia, Jahrb. des Kunsthist. Inst. der Zentralkomm., str. 140 sl. fig. 103 RSNQ.

tizem, na začetek razvoja cerkvenih stavb v alpskih deželah. Ptujška cerkev ima še vežo, Gratzerkogel kaže že pričetek veže. Vežo ima Aguntum, še bogatejši je tloris cerkve v Teurniji. V svoji obliki se ptujška cerkev razlikuje od obeh dosedaj znanih starokrščanskih cerkev v Celju in Velikih Malenicah pri Brežicah, ki je obema skupna apsida¹⁷⁾ (sl. 32). Celjska bazilika s tremi

Sl. 32. Tlorisi starokršč. cerkev v Sloveniji; deloma rekonstruirani.

ladjani ima v široki apsidi prezbiterialno klop in poseben prostor za škofov sedež. Isto apsidalno obliko cerkve kaže Hoischühgel pri Vratih na Koroškem, Gratzerkogel (stavba E) na Gosposvetskem polju, Hemmaberg v Junski dolini (consignatorium, Egger, str. 81, fig. 82) in Ducl pri Paternionu. Mlajša cerkev na Vel. Malenicah ima preprost tloris, prezbiterij (1,80 m globok, kakor v Ptujju: 1,84 m), ladja ima že vežo. Bila je še bolj porušena, kakor cerkev v Ptujju in Aguntju; zato je dosedaj ni bilo mogoče datirati. V tlorisu je sorodna zgodnjeresnednjeveškim cerkvam¹⁸⁾.

Ptujška cerkvena občina je bila za časa Dioklecijana že dobro razvita. Vodil jo je škof Viktorin, odlična znanstvena osebnost, grško vzgojen duhovnik, morebiti ilirskega rodu, ki je l. 303. umrl mučeniške smrti¹⁹⁾. Cerkev T, zidana šele po cerkvenem miru (l. 313.), ni mogla biti svetišče, v katerem

¹⁷⁾ E. Riedl, Reste einer altchristl. Basilika im Boden Celcias, Mitt. Zentr. Komm. N. F. 24, 1898, str. 219, tab. I. G. Schön, Mosaikinschriften aus Cilli, Oest. Jahreshefte I, 1898, str. 30 sl. B. Saria, Začasno poročilo o Vel. Malencih, Glasnik MD za Slov. X, 1929, 15.

¹⁸⁾ A. Gnirs, Frühe christliche Kultanlagen im südl. Istrien, Jahrb. des Kunsthist. Inst. 1911, str. 5.

je deloval sv. Viktorin; le-tò je dosedaj še neznan. Pač pa je morebiti na prostoru, na katerem stoji cerkev T, škof Viktorin dospel do mučeniške palme, pred Jupitrovim svetiščem, čegar božanstvu se ni hotel ukloniti.

Odkritje fora, kurije in Jupitrovega svetišča na Hajdini je odločilo definitivno vprašanje po prvotnem jedru Poetovija. Že predrimska naselbina iz začetka tisočletja pred Kristom, ki je morala biti v bližini poznobronastega grobišča na Zg. Hajdini, kakor tudi keltski grobovi v bližini Skorbe, predvsem pa najstarejši grobovi še iz prve polovice 1. stol. na Sp. Hajdini, svetišča Volkana, Fortune in Mitre (sl. 1), imena mitničarjev iz 2. stol., vse to je že zdavna kazalo na Hajdino kot staro mestno središče, od katerega se je ob bregu Studenčnice do Schwabovega mlina širil mlajši del mesta, označen po III. mitreju iz 2. pol. 3. stol. in istodobnih poslopjih v njegovi okolici. Javna poslopja na Hajdini so potrdila znova to mnenje, katerega so zastopali dosedaj vsi arheologi, izvzemši Balduina Saria²⁰).

B. Saria domneva predzgodovinsko naselbino na ptujskem Gradu, središče rimskega mesta išče pa na bregovih Drave na Zg. Bregu v bližini Schwabovega mlina, predvsem pa na Vičavi. Mogoče, da je bilo na Gradu predzgodovinsko stražišče, ki je varovalo prebivalce na levem bregu Drave.

Odločilna za pomen Ptuja je bila vedno njegova lega ob plitvem brodu čez Dravo. Toda iz praktičnih in strateških razlogov je bila naselbina mogoča edino le na vzvišeni in suhi terasi hajdinskega obronka, varni pred poplavami, ki ima v bližini izvirke dobre pitne vode Studenčnice. Na hajdinskem obronku je imelo prebivalstvo dober pregled ne le čez prostor na sovražno stran onstran Drave, marveč tudi na prijateljsko stran proti zahodu in severu.

Bivališče na Zg. Bregu tega pregleda ne nudi. Zato stoje najstarejša rimska poslopja, med njimi skladišča, kurija, Jupitrovo svetišče, I. in II. mitrej, na terasi Spodnje Hajdine. Na Zg. Bregu, kjer so Rimljani postavili most, stoje pa mlajša poslopja 3. stol., III. mitrej, palatium extra muros (Jennyjevo odkritje). Čudim se le, da B. Saria ni bolj premislil kronologije V. Skrabarjevih najdb tik rimskega mosta²¹); poslopja A—E so že opremljena s pod-

¹⁹) Fr. Kovačič, Petovij in Celeja v starokršč. dobi, Strena Buliciana, 337 sl.

²⁰) Obširneje o tem Ahramičev Vodnik, str. 28 in Fr. Baš, Historično-geografski razvoj Ptuja, ČZN XXVIII, 1933, str. 86 sl. W. Schmid, XV. Bd. Röm. Germ. Komm., str. 212 sl. B. Saria, Arh. istraživanja u oblasti starog Poetovio, Starinar 1922, str. 1 sl. B. Saria, Vor- und frühgeschichtliche Forschung in Südslavien, XVI. Bd. Röm. Germ. Komm. 1925/26. B. Saria, Novejša arh. literatura, Glasnik MD 1928, str. 66 sl. — V resnem znanstvu nenavaden je — tudi sploh neopravičen — očitak B. Saria, da jaz zaradi nezadostnega poznanja srbskega jezika nisem pravilno ocenil njegovih ugotovitev.

²¹) V. Skrabar, Röm. Funde in Pettau, Jahrbuch der Z. K. N. F. II, 1904, str. 194 sl.

zemno kurjavo, hipokausti pa prihajajo v navado šele v 3. stol. Še bolj važna je pa ugotovitev Skrabarjeva (str. 212), da so bila le-tá poslopja polna blata, radi nizke lege večkrat preplavljena; še dandanes leži gladina Studenčnice le 1.2 m globlje ko najnižji tlak v rimskih poslopih. Ako vpoštevamo dejstvo, da je ob veliki poplavi Drave l. 1851., o kateri mi je pripovedoval M. Vnuk, ki je tedaj zalila vso Loko (inundacijsko območje Drave), nastopila talna voda od Sv. Roka do državne ceste in obkrožala kakor otok obronek spodnjehajdinski, potem ni nobenega dvoma, da se prvotna naselbina ptujška ni mogla ustaliti v nižini nad Schwabovim mlinom, temveč edino le na varni, vzvišeni in pregledni spodnjehajdinski terasi.

Nič trdneje ne stoji muenje Balduina Saria glede prvotne naselbine na Vičavi.

V dolini med Panoramo in grajskim bregom išče B. Saria staro mesto Poetovio, na gradu samem pa palatium extra muros²²⁾. Skozi imenovano dolnico je vodila pač rimska državna cesta, za naselbino samo v dolini ni veliko prostora; vzhodno od Grajenc leži grobišče, ki spada k naselbini na Panorami in Vičavi. Niti prvotno poročilo Kohautovo (Mitt. Z. K. 1901, str. 18) ne daje nikakega natančnejšega podatka, kedaj se je rimsko pokopališče uporabljalo, niti ne podaja tega B. Saria, ki mu je bil študij grobov vsak čas na uporabo. Gotovo kronologično podlago dajejo v prvi vrsti raziskovanja M. Abramića o svetišču Kabirov na Panorami²³⁾, katerega začetek stavi M. A. v drugo polovico 2. stol. Nadaljnja raziskovanja B. Saria²⁴⁾ so odkrila malo pokopališče iz 3. stol. (novei Klavdija II. in Galliena) in peristil z belo steno z rdečimi pegami, istotako iz 3. stol. Kvečjemu o malem zakladu 11 prstanov in 10 novcev od Trajana do Antonina Pija se lahko misli, da je bil zakopan v burnih časih markomanskih vpadov (l. 168.). Na Panorami je moralo stati večje število hiš predmestnega značaja. Ravno tako kažejo najdbe na Vičavi sami, deli mozaika na Matzunovem posestvu, žigi na opeki pri vili Gaillhofer na konce 2. in na 3. stol. Edino solidni način zidanja pri masivnem zidu pod ofieirskim paviljonom nove vojašnice poleg muzeja je dokaz, da je ta stavba bila stavljena v začetku 2. stol. Poskusna raziskovanja

²²⁾ Starinar 1922, str. 17: za palatium na Gradu »mi imamo razloga«, ki jih pa B. Saria ni blagovolil razodeti. V. Skrabar je l. 1909. na Gradu odkril pod staroslovenskimi grobovi rimske zidove (Das frühmittelalterliche Gräberfeld auf Schloß Oberpettau, Z. h. V. St. 1910, str. 119 sl.), toda nobenih značilnih posebnosti v njih, ki bi le količkaj utegnile podpreti mnenje B. Saria.

²³⁾ M. Abramić, Arch. Funde in Pettau, Oest. Jahreshfte XVII, str. 87 sl.

²⁴⁾ Starinar 1922. Nerazumljivo, zakaj B. Saria str. 13 pozna za balzamarje samo izraz »takozv. flašica za suze«. Ed. Sacken, Leitfaden zur Kunde des heidn. Alt. pove že l. 1865.: Salbenfläschchen (eog. Thränenfläschchen von Glas).

B. Saria v okolici mestnega muzeja²⁵⁾ so dovedla do podobnega zaključka, ugotovila so stavbe iz 2. in iz 3. stol. V drugi polovici 3. stol. je bil tu mestni del že opuščen in se je že uporabljal za pokopališče, kakor že prej svet ob črti Prešernova ulica—Slov. trg. Pomisleki B. Saria, da so bili najdeni grobni spomeniki mestnih odbornikov na levem bregu Drave, so ovrženi s tem, da ti spomeniki niso bili najdeni v prvotni legi, temveč so bili že v raznih stvabak uporabljeni kot material. Sicer pa, zakaj ne bi smel mestni odbornik, katerih je bilo večje število, stanovati malo dalje od središča mesta, na svojem posestvu izven mesta? Oltarji Jupitrovi so se ravno tako v srednjem veku uporabljali kot dobrodošel cenen stavbni material; le v dveh oltarjih (CIL III 4018 in 4024) je njihovo prvotno mesto na Panorami ugotovljeno; morebiti so stali v svetišču kakega drugega božanstva, ali pa so stali samostojno, kakor so tudi v Rimu stali Jupitrovi oltarji na vzvišenih krajih mesta. Isto se lahko trdi tudi o novem, v januarju 1936 v poznorimskeni grobu na Panorami najdenem oltarju (I(ovi) o(ptimo) m(aximo) / depul(sori) . . .) in o l. 1907. najdenem ulomku iz Vičave (M. Abramič, ČZN XXVI, str. 180, 183). Vsi drugi oltarji so pa gotovo prej bili postavljeni v svetišču na Hajdini²⁶⁾.

Na Hajdini ob pragerski cesti so stali tudi najstarejši grobni spomeniki iz prve polovice I. stol., vojaški in civilni. Spomeniki vojakov so dolgo časa veljali kot dokaz, da je bil v Ptujju vojaški tabor VIII. legije že od l. 14. po Kr. Toda vojaški značaj pokopanih vojakov VIII. legije svedoči le, da je v Ptujju bival manjši vojaški oddelek kot garnizija, ki je morala imeti svojo vojašnico v naselbini na Hajdini. Poleg centurija M. Petronija Classica (CIL III 4060) se imenuje na spomeniku C. Servilius (CIL III 10879) eques, jezdec; on ima torej podčastniški čin, ravno tako kakor legionarji v Virunu na Gosposvetskem polju, brata C. in Q. Vettius in M. Metilius. Podčastnika sta bila tudi vojaka XIII. legije, C. Rufius, vexillarius equitum (CIL III 4061) in C. Cornelius Proculus, beneficiarius tribuni (CIL III 14.355²⁾), bržčas tudi C. Memmius Primus (Abramič, ČZN XXVI, 190). Osmo legija, katero je l. 46. nadomestila trinajsta, je imela svoj tabor v Sisku, iz Siseije

²⁵⁾ B. S., Nova raziskavanja po stari Poetoviji, ČZN XXVIII, 1933, str. 123. Prosto, ne v notranjosti poslopja, ležeči novi jul.-klavdijske dinastije ne prispevajo h kronologiji poslopij. Oni značijo le, da je šel promet preko Dom. trga v l. stol. po Kr. — Neverjetno je, da bi se bila rimska cesta proti dravskemu mostu spuščala v stopnicah. Stopnice kot dostop k reki so napravljali Rimljani le tam, kjer je širina reke onemogočila stavho mosta. Prim. E. I. Holmberg, Zur Gesch. des cursus publicus, str. 68 sl. Za Poetovio je pa rimski most ugotovljen. Kakor B. Saria na str. 123 sam omenja, leži rimska plast za podpornim zidom na Dominikanskem trgu tako globoko, da je pri razkopavanju niso mogli doseči.

²⁶⁾ Opozarjam na sličen postopek v Flaviji Solvi, iz katere je bila velika množica rimskih spomenikov uro daleč prepeljana na grad Seggau in zazidana v veliki stolp. Nihče ni še do sedaj trdil, da bi stala Solva na sekovski grajski višini.

so pošiljali oddelke v provincijo po raznih poslih. Poleg vojaške je legat imel tudi upravno oblast v tedanji Panoniji in v Noriku, dokler ni cesar Klavdij vpeljal civilne uprave, ki je pa tudi nadalje ostala še vojaško oblikovana. Vsa pokrajina je bila razdeljena v oblasti, civitates, v katerih so vzdrževali red manjši vojaški oddelki (žandarmerija na konjih), ki so tudi poveljevali črnovojnikom domačinom²⁷), uvrščenim v kohorte.

Dosedanje arheološko raziskovanje kaže torej očitno, da se je prva rimska naselbina že v 1. stol. ustalila na Hajdini, kot neposredna naslednica keltskega selišča na Skorbi. Ugoden prehod čez Dravo, pregledna lega na vzvišenem prostoru hajdijskem, vse to je pripomoglo, da se je rimska naselbina dobro razvijala. Bržkone že Klavdij je podelil kraju pravice municipija in naselil tu veterane (A. Postumius Seneca, veteranus missicius, M. Abramie, Oest. Jahresh. XVII, str. 134). V prvem stoletju je bilo zidano skladišče, ki je bilo oporišče vsega trgovskega življenja (novei Klavdija v najstarejši plasti). Prostoren trg med skladiščem in državno cesto so polnile lesene tržnice, vicus Fortunae, ki so bile podrte, ko je Trajan povzdignil Ptuj v kolonijo, na njihovem prostoru pa sta bila sezidana kurija in Jupitrovo svetišče. Davčna in cariuska uprava ste imeli tu svoje urade. Njihovi uradniki, sužnji različnega rodu, so iz daljnih krajev zanesli v Ptuj česčenje tujih božanstev, poleg svetišč Izide, Kybele (Magna mater) in Nutriccs sta bila v teku časa postavljena dva mitreja.

Stari del mesta je imel majhen obseg in ni bil tako enakomerno zidan kakor druga rimska mesta, Emona, Celeia ali Solva. V tretjem stoletju se je pričelo širiti mesto ob obeh straneh državne ceste na Zg. Breg in čez Dravo na levi breg. Večja poslopja in manjše hiše se začno zgrinjati okoli mogočne stavbe z dragocenimi mozaiki, ki je služila kot uradno poslopje prokuratorjem, legatom in drugim odličnim osebam, kadar so se mudili po uradnih poslih v Ptuj. To uradno poslopje je gotovo palatium extra muros (Aminianus Marcellianus XIV, II, 20), v katerem je bil zajet l. 354. mladi Constantius Gallus. V bližini njegovi je stal III. mitrej iz dobe cesarja Galliena. Četrty mitrej iz Dioklecijanove dobe je stal na levem bregu Drave (v bližini muzeja, CIL III 4039—4042) v rimskem predmestju Vičave in Panorame; toda kakor kažejo grobovi, ki leže v rimskih poslopih in ki se pričenjajo že v drugi polov. 3. stol. (pri njih leže novei cesarja Klavdija II. in

²⁷) W. Schmid, XV. B. R. G. K., str. 216. Prostor tabora se še ni mogel ugotoviti. Iskal sem ga l. 1935. na župnikovih njivah za cerkvijo sv. Martina, toda brez uspeha. Ker leže grobni spomeniki vojakov XIII. legije, ki je bila l. 69. v Ptuj, ob pragerski (rimski) cesti, utegne tabor biti na sosednjih njivah. Jaz sem mnenja, da je XIII. legija le čez zimo 69/70 ostala v zimskem taborišču v Ptuj, kakor so l. 58. pred Kr. tri Cezarjeve legije čez zimo bivale v okolici Ogleja. (Caesar B. G. 1, 10, 3). — L. 70. in 71. je vojevala XIII. legija že v Dolnjem Porenju.

Dioklecijana), se je obseg predmestja na levem bregu Drave že pričel krčiti. V Dioklecijanovi in Konstantinovi dobi je še vladalo blagostanje v Ptuj: Kurija je bila prenovljena in razširjena, mozaiki v palaeiju so iz iste dobe. Zidala se je še starokrščanska cerkev. V drugi polovici 4. stol. pa je propast Ptuja očitna. Požgani hrani, podrti svetišča so živa priča razsula, ki so ga prizadejali mestu Goti in Huni. Z imenom matere zadnjega rimskega cesarja, Romula Augusta (476), rojene Ptujčanke, izgine tudi Poctovio.

Važnejši napisi in spomeniki, najdeni l. 1935. na Hajdini.

1. Razbit napis iz pohorskega marmorja v obliki 65 em širokega in 4.5 em debelega polstebra, ob straneh ravna ozka stranica... *vetu[stare]... conlab[sum]... [res] / ti[tuit] a [solo]*. [Neznani cesar] je od starosti zbojnjeno svetišče temeljito popravil. Črke, 4 em, v zadnji vrsti 4.8 em visoke, iz začetka 3. stol. (sl. 33), so povsem slične onim napisa iz Vičave²⁸⁾. Napis je bil najden v ruševinah starokrščanske cerkve; domnevam, da je stal prvotno v Jupitrovem svetišču in da dokazuje temeljito popravilo (a solo) od starosti zelo prizadetega svetišča; popravilo se je tudi pri raziskavanju ugotovilo. Po mojih mislih je Septimij Sever (193—211) kot cesarski namestnik v Panoniji popravil svetišče.

2. Gornji del poškodovanega oltarja iz peščenea, katerega se še drže ostanki ometa; bil je zazidan v kršč. cerkvi. Širina 23, višina še 23.7 em. Napis: *I(ovi) o(ptimo) m(aximo) / culminali*. Ligature: *na, li* (sl. 34). Pod imenom na višinah češčencega Jupitra *culminalis* se skriva sorodno božanstvo, kateremu je postavljenih več oltarjev v Noriku in Panoniji (CIL III 3328 = 10303, 4032, 4108, 4115, 5186, 11.673). P. W. Realenz. XII, 39 meni, da je bil Jupp. *culm.* lokalno keltsko božanstvo, toda temu se upira dejstvo, da so vsi posvetitelji orientanci, Chresimus na Trojanah (11673), T. Mattius Hecato v Celju (5186), Philadespotus v Ptuj (4032), izvzemši M. Avrelija Maximina, dekurija ptujskega (4108 iz Sv. Barbare pri Križovljanu). Bržkone so častili Jupp. *culminalis* kot boga hladilnih vetrov in varuha pred nevihto in hudo uro; v tem oziru utegne biti Jupp. *culminalis* soroden z Zeusom *akraios* na gori Pelion.²⁹⁾

3. Del napisnega kamena iz pohorskega marmorja; sedanja širina 11.5 em, višina 10.5. Ostrc robate črke iz sredc 2. stol. . . . *p(ortori) · Ill(yri-ci) . . . / [s]er(vus) · v[ilicus]* . . . (sl. 35). Najden v starokrščanski cerkvi. Oltar je posvetil suženj-uradnik (*servus vilicus*) zakupnika ilirske earine (*conductor portori Illyriei*). O ilirski carini, ki jo je uvedel Hadrian ob mejah

²⁸⁾ M. Abramič, Opaske o nekim spomenicima staroga Poctovija, ČZN XXVIII, 1933, str. 129 sl. br. 40.

²⁹⁾ L. Preller-C. Robert, Theogonie und Götter, str. 144.

pokrajnj kot carino na blago, kot cestnino in mostnino, glej M. Abramić, Vodnik Poetovio, str. 35 in CIL III 4015 in str. 2471.

4. Troje ostankov napisov; na encm .C : O., višina kosa 14.4 cm, širina 8.6 cm; na drugem, 4.5 cm visokem in 5 cm širokem kosu razbita črka O; na tretjem A... / Po... (sl. 36).

5. Nutrix. Zelo odrgnjen relief iz pohorskega marmorja; viš. 16 cm, šir. 15.5 cm (sl. 37). Vzvišeni rob plošče je na oglu lahko zaokrožen. Nutrix v nagubani obleki s kratkimi rokavi in plaščem na levi rami, stresa z desno roko kadilo na ogenj na oltarju. Najdena v zidu hiše L, kamor je prišla iz svetišča N.

6. Nutrix. Zelo odrgnjen relief, v. 14.5 cm, šir. 12.4 cm (sl. 38). Levi rob plošče lahko zaokrožen. Nutrix s pleteno košaro na glavi je obrnjena proti sredi reliefa. Vzidana v hodniku O; iz svetišča Nutricea.

7. Jupiter. Odlomljen relief iz grobo zrnatega pohorskega marmorja (24 : 18 cm) (sl. 39). Hrbet boga pokriva naguban plašč, levica drži žezlo. Glava, desna roka in spodnji del nog je odlomljen. Najden na severovzhodnem oglu prostora 4 starokršč. cerkve. Iz Jupitrovega svetišča.

8. Relief iz pohorskega marmorja (sl. 40). Jupiter, gornji del telesa je gol, spodnje telo pokriva oblačilo, ki je okoli pasu zadrženo, leva noga je postavljena nekoliko naprej, obleka na stegnu nabrana v gube. Glava, roki in spodnji del nog manjka. Najden v ruševinah cerkve. Iz Jupitrovega svetišča.

9. Relief iz pohorskega marmorja (sl. 41). Jupiter, spodnji del nog na podstavku; ostalo manjka. Najden v ruševinah cerkve. Iz Jupitrovega svetišča.

10. Veliki Jupitrov spomenik. Na kose razbit, le nekaj delov ohranjenih; zazidan v stavbo starokrščanske cerkve. Sestava, ki jo tu podajam, je le prvi poskus, v marsičem domneva (sl. 42—50).

Spomenik, v prerezu šesterooglate oblike, kaže glavno približno 65 cm široko pročelje in približno 27 cm široki stranici. Stene so predeljene v več polj, v ornamentalne in figuralne pasove, v skupnost jih pa veže napustek, ki gre preko vseh strani. Na širokem stopnjevanem podstavku se dviga glavna stena; spodnje polje je nosilo napis, od Jupitrovega imena I O M je ohranjena dancs srednja črka (sl. 44). Napis je obrobljal ob straneh svedrast polstebec, gornji rob je pa zaključeval 9—10 cm širok friz z girlando trtnege lista. Jupitrove podobe v glavnem polju se je ohranilo več kosov: del vratu in golo poprsje, spodnji del telesa, pokrit s plaščem, ki v legi gub razodeva, da je Jupiter sedel na prestolu brez naslonjala; v naročju sloneča desnica drži strelo (sl. 45), v levici je moral bog držati žezlo. Desna prednja noga prestola je ohranjena, poleg nje del orla, ki razgrinja peroti (sl. 46). Bog je bil torej upodobljen v tradicionalni obliki, ki je znana iz Olimpije, katera se vedno

ponavlja na rimskih noveih. (Primeri W. Roseher, Lexikon der griech. und röm. Mythologie II, str. 759 podoba iz Hadrianove dobe.)

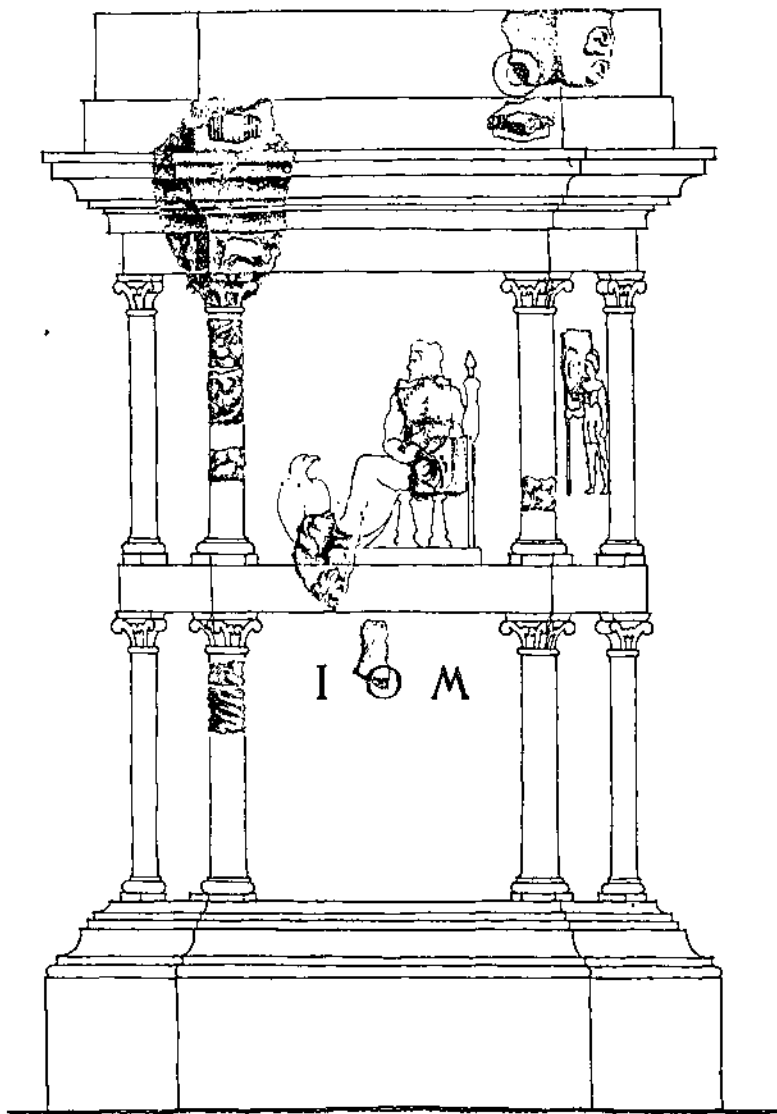
Stranski okvir Jupitrovega reliefa tvorita z bršljanovim listjem gosto pokrita polstebra (premer 7.5 em, debelina 3.8 em); listi so plastično modelirani, listne žile z vdolbinami fino označene (sl. 47). V kapitulu polstebra je izražen motiv povezanih evetličnih kelihov v provinciální obliki, ki se je razvil iz korintskega kapitela. Friz (8 em širok) nad Jupitrovim reliefom predstavlja zelo naravno modeliranega bika s košato grivo in proti tlem nagnjeno glavo. Biku nasproti je del konjske (ali oslovske) glave. Tega prizora zaenkrat še ne morem raztolmačiti. Nad širokim žlebnatim konzolnim okrajkom je na polju vpodobljen sod z močnimi obroči. Del drugega enakega soda kaže, da sta ležala dva soda skupaj, delil ju je neznan predmet, od katerega je ohranjen samo levi spodnji konec. Podoba utegne predstavljati soda z dobrimi in slabimi darovi, ki ju omenja Ilias Ω , 527 (sličen je sod Pandore, primeri L. Preller—C. Robert, Theogonie und Götter, str. 152). V sredi nad njima bi moral biti venee. Najvišje, le deloma ohranjeno 10 em široko polje prikazuje del ščita z razbitim vzvišenim delom v sredi; bržčas ta ščit predstavlja imago elipeata, ščit, na katerem je bilo vpodobljeno poprsje božanstva (sl. 48). Prizori na stranicah so zelo pokvarjeni in le v malem obsegu ohranjeni. Na desni strani sta v najvišjem polju poleg imago elipeata ohranjeni dve ovnovi glavi, morebiti spomin na Jupitra Amona.

Na levi strani se kaže vstric bika dekleca v dokolenskem suknjčju, ki drži v levici košek ali škatljo, medtem ko desnica podaja nerazločen predmet večji postavi, ki dviga levo roko k desnemu ramenu, kakor bi hotela položiti ohleko okoli telesa ali krasiti lasce. Morebiti je tu upodobljena Juno s hčerko Hebe, s katero spravljam v zvezo tudi ostanek živinčeta nasproti sodu (dva parklja in noga do kolena), Junoni svete živali krave. Tudi granatno jabolko (najdeno v cerkvi) utegne liti kot Junonin simbol del podobe velikega oltarja. Na desni strani je utegnili biti podoba Minerve, tako da bi bila na spomeniku uprizorjena kapitolska trojica. Ostanek podobe Minerve zna biti ohranjen na majhnem kosu marmorja, postava v oklepju, na desni strani ščit (sl. 49).

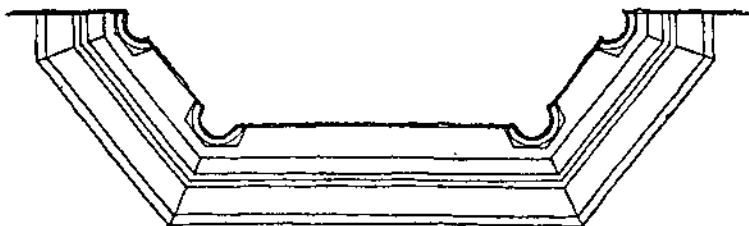
Površina spomenika je ob robu 2 em široko zglajena, ostali notranji del je groho obdelan; na njem se nahajajo različne udrtine. Morebiti je na spomeniku stala še kaka podoba boga.

Višina spomenika je utegnili biti približno 2 m, največja širina 1.30 in debelina 40 em. Zaradi svoje višine ni oltar več služil darilnim namenom, kot monumentalni oltar je bržkone stal na podstavku na južni strani svetišča.

Po umetniškem razmahu, ki se mu pozna snujoč in originalen mojster, po živahnem pripovedovanju naturalistično navdahnjenih in slikovito izvr-

0 10 20 30 40 50 cm

Poetovio, Rekonstrukcija Jupitrovega spomenika. Risal ing. M. Prangl

šenih reliefov smemo prištevati spomenik k najboljšim delom, kar jih je dosedaj znanih iz Ptuja, in iskreno je obžalovati njegovo žalostno sedanje stanje.

Pri oltarju najbolj iznenadi njegova nenavadna oblika v podobi šestero-oziroma trikota, ako vpoštevamo le strani z reliefi. Klasično pravilo zahteva četverokotno obliko oltarja. To pravilo je mojster Jupitrovega oltarja prekoračil s tem, da je poizkusil postaviti stranici poševno in raztegniti zadnjo steno oltarja. Namen njegov je bil, pripomoči stranskim podobam do večje veljave in vidnosti, poskus, ki je umetniku estetično izvrstno uspel. Zamisljen je pa mogel biti ta poskus le na vzhodu, kjer je bila helenistični umetnosti tuja oblika šestero- in osmerokota doma, kakor to izpričuje Fr. Studniczka.³⁰⁾

Pestra vsebina hajdinskega oltarja nas vodi k določitvi dobe, v kateri je spomenik nastal. V uvodu k življenju svojega tasta Agrikole poroča Tacit z vznešeno besedo, kako je po dolgih letih hlapčevstva in duševnega umrtvila s cesarjem Nervo zopet nastopila nova, boljša doba in kako Trajan od dne do dne množi srečo časa. Ta memoria prioris servitutis ac testimonium praesentium bonorum je povzročila preporod tudi v umetnosti, kateri je dal veliki stavbenik Apollodor iz Damaska nove smeri.

Zlati vek, ki je zavladal za časa Trajana, Hadriana in Antonina, predno je naval Markomauov zrušil za dolga leta blagostanje, je ostavil v Poetoviju vrsto spomenikov, ki svedočejo, da je kamnoseška delavnica v prvi polovici 2. stol. doživela živahen pokret in ustvarjala umetniška dela daleko nad povprečno provincijalno mero. Duh mojstra Apollodorja je čez rimske pokrajine zavel tudi preko Ptuja. Iz Sirije ni prišla samo poligonalna oblika oltarja, predvsem se je širila na spomenikih nova, s helenističnimi idejami prežeta umetniška smer, s prizori iz grškega in rimskega bajeslovja in z mitološkimi reliefi. Sramotilni kamen na ptujskem glavnem trgu in njegov brat, nagrobni kamen iz Šmartina na Pohorju³¹⁾, sta dva spomenika te dobe, ki z bogastvom prizorov in figur, s finim, dovršenim delom in mojstrsko umerjenostjo izpričujejeta umetniški vrhove ptujске delavnice. Okraški stranice s figuralnimi motivi očitujejo isto nagnenje, izpopolniti stranske stene v pasovih in poljih s podobami kakor hajdinski Jupitrov spomenik. Poizkus, krasiti stranice nagrobnih spomenikov z vrsto figuralnih polj, se sledi v vzhodnoalpskih deželah samo v Ptuju. Toda delitev stranice je le izraz umetniškega stremljenja tedanje državne umetnosti (prim. Trajanov steber); sorodno nag-

³⁰⁾ Fr. Studniczka, *Tropaeum Traiani*, Abh. der phil. hist. Kl. der sächs. Ges. der Wiss. Leipzig, 1904, Nr. 4, str. 57 sl. Primerjaj tudi trikotni kapitel iz Elevezine; W. Klein, *Vom antiken Rokoko*, str. 159 fig. 71, in četerokotni oltar na Gradiščanskem; W. Kubitschek, *Römerfunde von Eisenstadt*, str. 80.

³¹⁾ M. Abramić, *Poetovio*, str. 137, slika 97, 98.

nenje se opaža istočasno tudi v okolici Trierja (Gallia Belgica), pri Ifigenijnem in zlasti pri Avitovem grobnem stebru v Neumagenu, kakor tudi pri slovitom stebru v Igelu³²). Začetki so pa že očitni na nagrobnem spomeniku Haterijeveev v Rimu iz konca 1. stol., ki kupičijo reliefe s prigodbami in znamenitostmi rodu³³). Tudi bogato z vrtnicami obsuti stebri tega spomenika spominjajo na bolotno z bršljanom prepleten steber Jupitrovega spomenika.

Isto roko, isto lalukoto dleta je čutiti tudi pri istodobnem ptujskem spomeniku Ercuije Ingenue, ki kaže v živalnem lovskem prizoru in pasu nad napisom, kakor tudi v slikovitem, žalibog zelo okrnjenem reliefu Plutona na prestolu z živalno in fino razgubanim oblačilom veliko notranjo sorodnost s sramotilnim kamnom in nagrobnikom v Šmartinu. Vzlie visoki umetniški izobrazbi uporablja pa ptujski mojster tudi provincialne oblike, tako rekoč narodni motiv evetličuega kelihla na kapitulu in noriško-panousko vijugo. Kdo je bil naš mojster, kje se je rodil, kdo ve?

Zusammenfassung.

Den Eckpfeiler der topographischen Forschung in Poctovio bildet der in der Nähe seines Heiligtums in Hajdina (Haidin) gefundene Altar des Vulkan (CIL III 10875), mit der Nennung des Stadtteiles der Fortuna und der Warenhäuser (vicus Fortunae a templo Fortunae ad horrea). Die Heiligtümer der Fortuna, des Vulkan sowie das I. und II. Mithraeum hat W. Gurlitt in den Jahren 1898 und 1899 ausgegraben, die horrea wurden im Frühjahr 1919 festgestellt, ihre Ausgrabung im Herbste 1935 vollendet. Der mächtige festungsartig errichtete Bau (II, Länge 52'25, Breite 43'35 m) wurde nach einer bei der Anlage des untersten Längsriegels verlorenen Münze des Claudius bereits um die Mitte des 1. Jahrhunderts errichtet, in der, wahrscheinlich mit einer Veteranenansiedlung, Poctovio die Rechte eines

³²) W. Massow, Grabmäler von Neumagen, str. 51 sl. in 163 sl. Dragendorff-Krüger, Das Grabmal von Igel. — F. Drexel, Die belg.-germ. Pfeilergrabmäler, Röm. Mitt. XXXV, 1920, str. 62 domneva, da so vzorce in ideje spomenikov prišli iz Male Azije in Sirije preko Akvileje in Masilije v trgovsko in kulturno odvisno ozadje. Le da potek monumentalnega razvoja, ki se tako krasno odraža v spomenikih porenskih provincij do vpada Alamanov l. 259/260, prekine v alpskih deželah pohod Markomanov l. 167.

³³) Fr. Wickhoff, Römische Kunst, str. 56 sl. fig. 10. — V isti smeri se razvija tudi upodabljajoča umetnost na Jupitrovih stebrih, predvsem v Mainz, in na Trajanovem in Markaurelovem stebru v Rimu. Prim. A. Oxé, Die Jupitersäule, Mainzer Zeitschrift VII, 1912, str. 28 sl. F. Drexel, Die Gottheiten der Equites singulares und die Jupitersäulen, Germania 1924, str. 49 sl.

Zahvaljujem se iskreno g. notarju V. Skrabarju in muz. tajniku g. Antonu Smodiču za mnogostransko pomoč pri sestavi in razlagi spomenikov. Posebno sem hvaležen g. stotniku Otonu Bratanitschu, ki je z neumorno vneto in ustrezljivostjo meril in risal načrte, katere je na isto prerisal g. višji nadzornik Alfred Leschnigg v Gradcu. Tyrdka Matzun je radodarno prepustila več samokolnic za delo. Predvsem se pa z iskreno zahvalo oddolžujem gospe dr. Mariji Ani Grubinger, asistentinji na Joanneju, za njeno večtedensko požrtvovalno pomoč pri kopanju, nadziranju in shranjevanju predmetov. Prav tako toplo hvalo tudi g. inž. M. Pranglu, ki je izvršil umetniške rekonstrukcije.

Munizipiums erhalten haben wird. Im Innern der Magazine wurden mehrere Keller (2, 4, 7) in der in Nauportus-Vrhnika (Oberlahbach), Aquileia und Brioni üblichen Bauart mit Resten von Amphoren gefunden, an der Ostfront waren mehrere Kaufläden untergebracht.

Der Platz nördlich der Magazine bis zur Reichsstraße (via) war im 1. Jahrhundert mit Markthuden besiedelt, die mit einem Lehm-, Mörtel- oder Schotterestrich und einem hölzernen Oberbau versehen waren, von denen Überreste an verschiedenen Stellen (Ahh. 1, schraffierte Teile im Plan) gefunden wurden. Als Poetovio von Trajan, wahrscheinlich in den Jahren 103 bis 105 nach dem ersten dakischen Feldzuge (die Kolonisten sind dakische Veteranen) zur Kolonie erhoben wurde, säuberte man den großen Platz von den Holzbuden, vielleicht infolge eines Brandes, der ungefähr um die gleiche Zeit nach Ausweis der Brandschichten einen Teil in Schlutt gelegt haben wird, ebnete die Fläche und belegte sie mit einer starken Schotterschichte. Auf dem neuentstandenen Forum wurden nun die öffentlichen Gebäude errichtet, die Kurie (K) und das Heiligtum des Jupiter (W). Die Kurie ist ein längliches, fast rechteckiges Gebäude (die merkwürdige Neigung, den rechten Winkel zu vernachlässigen, ist bei der Mehrzahl der römischen Gebäude in P. zu beobachten) von 12'60 m Länge und 5'90 : 7'40 m Breite, an dessen Westwand ein abgesonderter Platz mit Lehmestrich für die obersten Würdenträger und städtischen Beamten angebracht war, der in konstantinischer Zeit an die Südwand verlegt wurde. Gegen das Ende des 3. Jahrhunderts wurde dem Rathause eine Vorhalle (v) mit einer dreisüuligen Fassade vorgelegt und eine gedeckte Portikus (O) angefügt. Das Jupiterheiligtum enthält eine 10 m lange und 5'75 m breite Cella, an deren Hinterwand das wahrscheinlich mit Marmor verkleidete Postament des Kultbildes stand. Die Mitte der Cella bedeckte ein Mörtelstrich; etwas aus der Mitte gerückt stand eine niedrige, mit Mörtel abgestrichene, gemauerte und wahrscheinlich mit Marmor belegte Bank, das lectisternium. Der 2'80 bis 3'75 m breite Umgang war von Holzsäulen getragen und mit einem Pultdach gedeckt.

An die öffentlichen Gebäude schloß in einiger Entfernung im NO ein einräumiger Bau (P) mit einem Erkeranbau an, in dem ich den Amtsraum der publicani, der Zöllner und Mautner annehme; die Zoll- und Steuerbehörden sind für P. seit Hadrian bekannt (alles Nähere über die Geschichte und bisherigen Funde in der Stadt im ausgezeichneten Führer durch P. von M. Abramić). Noch in der zweiten Hälfte des 2. Jahrhunderts wurden die Mithrasheiligtümer (I. und II.) und das Heiligtum der Nutrices (N) errichtet. Am Beginn des 3. Jahrhunderts wurde auf der breiten Straße zwischen den Magazinen und den öffentlichen Gebäuden ein größerer Bau (L) aufgeführt, in dem Bronzwerkstätten (Fund eines Fußtiegels) und Kaufläden mit Tonwaren untergebracht waren. Kaufläden (S und M) wurden auch an der Westseite errichtet (Fund einer Venusstatuette aus Ton, Ahh. 26). Das gleichzeitig erbaute Gebäude Q scheint nach einem großen Marmorgesimse ein öffentliches Gebäude gewesen zu sein, doch reichen die Funde zu einer näheren Bezeichnung nicht aus. Das Gebäude R mit zwei mit Mörtelstrich belegten Räumen wird vielleicht den Wohnraum des Tempelhüters und zugleich den Schatzraum des Heiligtums gebildet haben. Auf dem Forum lag noch eine rechteckige erlöhte geschotterte Stelle (r), vermutlich der Platz der Rednerbühne.

Bereits aus diokletianischer Zeit ist der Bestand einer christlichen Gemeinde bekannt, deren Bischof Viktorin, ein bedeutender Kirchenschriftsteller, im Jahre 303 den Märtyrertod erlitt. Für den noch in der ersten Hälfte des 4. Jahrhunderts errichteten christlichen Kultbau (T, Länge 13'60, Breite 5'60 m), der nur 30 bis 60 cm unter dem Niveau liegt, wurde das Baumaterial des zu diesem Zwecke zerstörten Jupiterheiligtums und des sog. Schatzhauses R verwendet. Die Kirche bildet ein einschiffiges Langhaus mit einer 60 cm breiten halbkreisförmigen Priesterbank für Bischof und Klerus im südlichen Teile, an deren Enden Schafthormauerungen auf Säulen- oder Pfeilerstellungen, die von ihren Enden

auslaufenden Mauerzüge auf eine Unterlage der Chorsebranken hindeuten. Im O. waren das Diakonikon (3) und die Prothesis (4) angebaut. Das Schiff der Kirche war bis auf geringe Reste zerstört, wahrscheinlich zur Zeit der Goten- und Hunneneinfälle. Der Charakter der rechteckigen Saalkirche stellt den Kultbau von P. an die Spitze der ältesten christlichen Bauten in Norikum, in Slowenien reiht sich an P. die reicher ausgebildete Basilika von Celeia an, die Kirche von Malenice zeigt bereits frühmittelalterlichen Charakter.

In den stark zerstörten Mauern der altchristlichen Kirche war eine größere Zahl von Bruchstücken zerschlagener Altäre und Denkmäler aus dem benachbarten Jupiterheiligtum verbaut, darunter eine Bauinschrift des wahrscheinlich von Septimius Severus wiederhergestellten Jupiterheiligtums (Abb. 33) und das Relief Jupiters mit Mantel und Szepter (Abb. 39). Zum nur geringen Teile erhalten ist ein bedeutendes Denkmal, ein Altar von sechseckigem Grundriß, der über dem Inschriftfelde und einem mit Weinlaub bedeckten Fries das Reliefbild des thronenden Jupiter mit dem Donnerkeil in der Rechten und dem Adler zur Seite trug, unraht von einer dicht mit Epheuraufen bedeckten Halbsäule, deren Kapitell ein auf korinthische Kapitellvorlagen zurückgehendes Blütenkelchmotiv in provinzieller Färbung zeigt. Der Fries oberhalb des Hauptbildes zeigt einen Stier mit gesenktem Haupte, ihm gegenüber den Kopf eines zweiten, nicht erkennbaren Tieres. Oberhalb des Konsolengesimses erscheinen auf einem Fries zwei Fässer, vermutlich die Fässer Jupiters mit den guten und schlechten Gaben (Hias 2 527). Von den schrägen Seitenwänden ist nur links eine Darstellung der Hebe und Juno, darüber die Beine einer Kuh erhalten, zur Hauptfigur der Juno gehört wahrscheinlich auch ein Granatapfel. An der rechten Schrägseite sind noch zwei Widderköpfe im obersten Abschluß erhalten und der Rest einer Figur im Panzer und mit Schilde, vielleicht der Minerva. Es wird auf dem Denkmal die kapitolinische Trias dargestellt gewesen sein. Das Jupiterdenkmal bezeugt eine tüchtige Steinmetzwerkstätte in P., welche die nahen Marmorbrüche am Bacherl ausgebeutet hat. Die künstlerische Eigenart des Denkmals weist verwandte Züge auf mit dem sog. Prauger in P., dem fast gleichen Stein in St. Martin am Bacherl und mit dem Denkmal der Erenia Ingenua in P.; wir stehen vor einer hohen künstlerischen Blüte in der ersten Hälfte des 2. nachchristlichen Jahrhunderts in der neugegründeten Kolonie Poetovio.

Ribištvo v Dravi in njenih vodah.

Narodopisni zapiski.

Dr. L j u d e v i t P i v k o.

A. Ribičev posel se zove ribištvo, ribičija, ribstvo, ribljenje. Izraza ribištvo in ribičija sta v rabi tudi ob Muri in Savi, ribstvo in ribljenje sta pa udomaćena le ob Dravi, predvsem v ptujskem srezu (ribiti = ribe loviti). Tupatam našetiš tudi na izraz ribščina, ribšina (Ptuj), ribičevanje, (ribičüvanje).

Za »ribe loviti« ima ljudstvo več frazeoloških oblik, na pr.: »šli so h kraju vlačiti« (jeseni s sakom, kadar je ob veliki vodi obilo rib), »po ribe so šli«, »šli so ribiti«, »šli so k vodi« (med ribiči znači »k vodi iti« iti po ribe), »šli so rib lovit«.

B. Ribiški zemljepisni nazivi.

Obrežje zove ribič »kraj« (»h kraju vlačiti«, »h kraju potegni!«, »porini od kraja!«, »za krají je globočina« = tik ob bregovih je globoko, »na obema krajema«, »za krajem«).

Ob Dravi se imenuje breg, ki ga voda podkapa (»podjedava«) in odnaša. m o l o v e c, tudi p o d m o l o v c c (od Ptuja do Ormoža). Molovec je običajno nekdanji m l a j, ki ga je velika voda na debelo nanosila na p r o d e c, ustvarila nove o t o k e, g r i j e s c, razširila breg in ga potem zavrgla.

M l a j je tudi na dnu v mirnih manjših strugah. Krepka voda v strugi mlaj odnaša (»briše«), odnaša pa tudi prodec, tako da je na strmenu običajno le večje s k l i z k o k a m e n j e.

P a l je žilav modrikast mlaj s peskom in ilovico. (Kmetje v Obrežu in Središču si ga navažajo na dvorišča, kjer jim nadomestuje beton.)

Močvirnatim mestom, plitvinam z mlajem, dračem, slačjem in trstjem pravijo mu ž á v i n a, močvirje, močvára, berečina (Središče), bérek, mlačje, mlaka, mlačine.

Če voda po plitvini strmí in se v ali, se nahajamo na p r é v a l u, ki je nevaren ladjam in splavarjem. Za prévalom (»prevol«) je j a m a, globočina. Od Ormoža do Središča se preval imenuje k o s a. Pohorski splavarji ga zovejo š i n j a. Na šinjah imajo često težkega posla. Ako voda s prévala skače naravnost v globoko, smo na p r a g u. P r a g pa zovejo tudi mesto, kjer se dviga za globokim mestom nenadoma plitvina.

Voda ne teče v vsej širini struge cnako hrzo. Pas, v kojem voda najbolj drvi in koplje, se zove s t r m é n, š u s. V Središču in Obrežu imenujejo ta tok d r u m.

Na mestu, kjer trčita strmena z dveh prevalov ali iz dveh strug, nastajajo v r n í c e, v r t i n c i, v r t ũ l c i, v r t ũ l j a v k e, ki se sučejo v jami in na površini. Vrnice so nevarne ranem, čolnom in celo ladjam, ker vlačijo vse na dno, kar dosežejo. Voda »v r t ũ l j i«.

K o t se imenuje mesto, kjer stoji ali skoro stoji globoka voda, ki jo je reka zavrgla. Kot nastaja tudi povsod, kjer se tok vode obrača v novo smer (»n a k o l e n u«, »n a v a n j k u«). Na takem mestu je treba vzeti veslo, ker s 5 m dolgim drogom ne gruntaš (grüntati = doseči s štango ali z nogami dno).

Manjši kot zovejo o t í š, kjer je tudi mirna, tiha, precej globoka voda. Čim se tekoča voda nekoliko zavrača, nastaja otiš. Pri Ormožu in Središču se otiš imenuje z á t o n.

Za ribiče so koti, otiši, zatoni važna mesta (»mrtva voda«, po zimni led).

Zavrženo strugo s stoječo vodo imenujejo »stara Drava« (Ptuj, Središče), tudi »s t a r o D r a v i š č e« (Središče).

T u m f, t ũ n f se imenuje globoka jama stoječe vode ali jama v mirni strugi, ki jo je izkopala svojčas deroča voda in se nato vrgla v novo strugo.

Mesto, kjer pripenjamo ladje in čolne, zovemo zvo z. Na zvozu je molovec (breg) toliko odkopan, da se v ladjo spravljajo vozovi, živina in tovari. O li hi so koli, zabiti v zemljo pri zvozu, ob koje se pripenjajo ladje.

C. Ribiško orodje.

1. K ri ž á k, k r ž á k (Ormož, Središče, tudi ob Muri), š e r a (Ptuj) je štirioglata mreža, pripeta ob dva navzkrižna loena, ki sta na sredi privezana ob drog (štajnga). Ob Savi mu pravijo sa č a, ob Savinji sa č e l j, sa č l (Grize), pri Sv. Jurju ob j. ž. m r e ž a, v Vuzenici in Rušah t r o p a r. Gl. skice št. 1, 2, 3, 4. Slika 4 predstavlja križak z obliko saka za dviganje iz globoke vode.

2. S t a v a je križak na zvod, na vile in na škripece. Gl. skici 5 in 6.

3. a) V o d i c a (ob dolnji Dravi in Muri), t r n e k (ob Savinji in Savi), h a k e l j (Fala), h o k l (Vuzenica), r i b j i a k l (Guštanj).

b) D v o j n a v o d i c a (za sulce), n o č n a v o d i c a.

c) Ž n ũ r n a, m o t v o z na 6—10 vodice.

d) V o d i c a n a š p o l o (za sulce), v o d i c a n a š k r i p e c e. Slika 7.

4. V i l e, b a r d ó n (Veržej), ó s m i (Guštanj), v i l i c e (Središče), g e g e r (Slov. gorice), š t i h (Ptuj), g i r (Grize). Slika 8.

5. S a k je vrečasta mreža, visčča na loenu, s »cifom« zadaj. S sakom love na dva načina: bodisi »vlačijo h kraju« (s sakom na drogu, štajngi), ali pa gredo z njim v vodo (sak na grabljišću). Sliki 9 in 10.

6. V potoku nastavljajo k o š proti vodi, tako da je del koša nad vodo. Na obeh straneh koša zapro vodo s kamenjem, ribič čaka pri košu, pomočnik mu goni ribe proti košu. V Veržaju love tudi na štirioglato vrečasto mrežo, ki jo zovejo f l ê e. Slika 17.

7. V r š a je trojni sak (sl. 11), ki ga zovejo p e r o t n j á k, kadar mu dodajo peroti, t. j. dve postranski mreži (sl. 12). B ó b e n, b o b é n je dvostranski sak. Slika 13.

8. S v i n č e n a k r o g l a (za sulce).

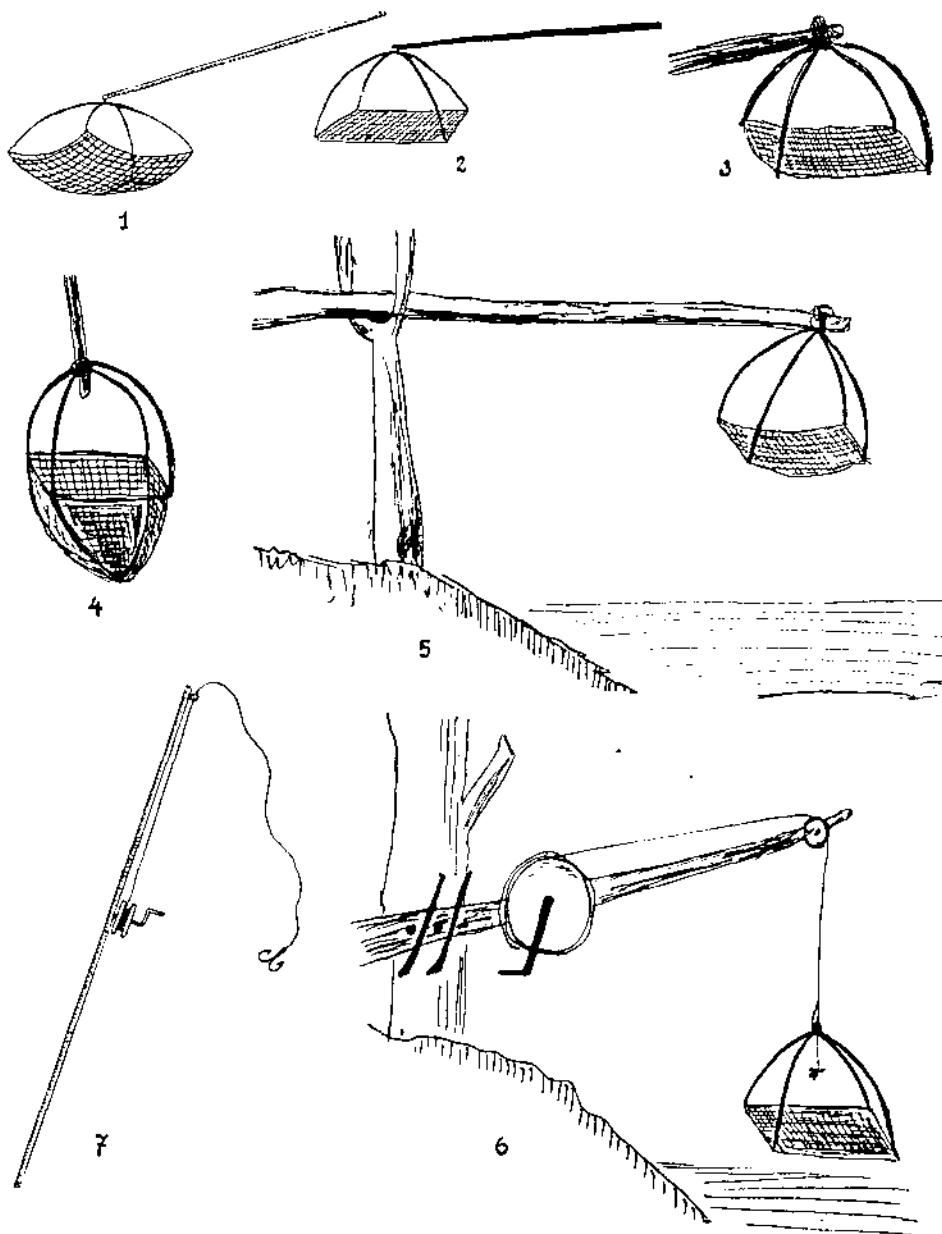
9. S e k i r k a (po zimni na ledu).

Vrečica, v koji nosi ribič ribe domov, se zove s á č a r (sl. 14). V Guštanju imajo p u č n e (sl. 15).

Štirioglat zabojček z luknjicami, ki plava v vodi in ima odzgoraj vratea, je posoda za ujete ribe. Zovejo ga p o l t a r, v Dravski dolini pa k o l t n a r (sl. 16). V tej posodi ostanejo ribe žive.

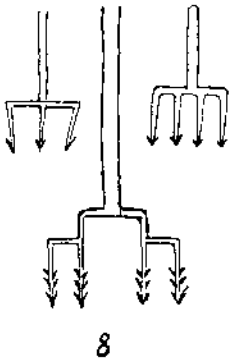
D. Ribe.

1. S o m, s u m (*Silurus glanis L.*). Ribiči jih dobivajo redkoma in le pozimi, večinoma mlade, do 2 kg težke. Najlažje ga lovijo pod ledom s sekiro. Tupatam potegnejo soma med drugimi ribami, kadar gre po vodi srež

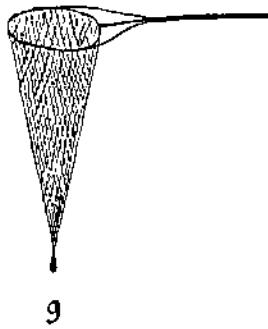

Ribiško orodje.

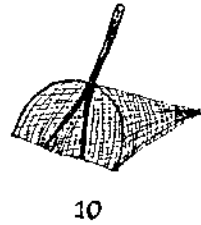
1--4. Križak. 5—6. Stava. 7. Vodica na špolo.

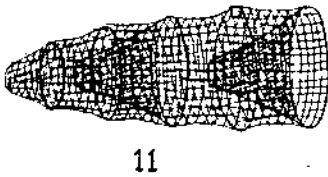
8

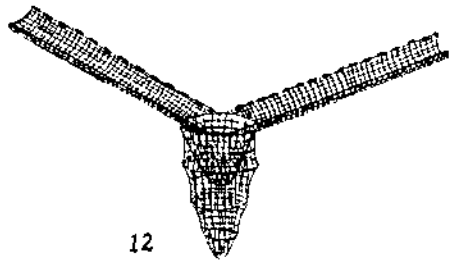
9

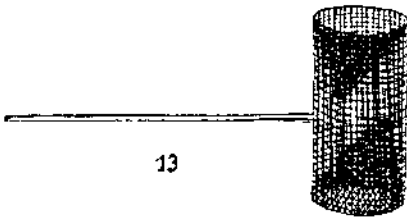
10

11

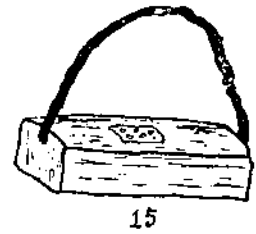
12

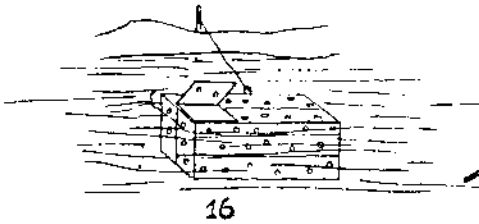
13

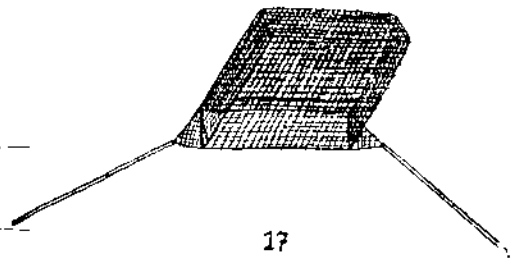
14

15

16

17

Ribiško orodje.

8. Vile, 9—10. Sak, 11. Vrša, 12. Perotnjak, 13. Boben, 14. Sáčar, 15. Pučna, 16. Poltar, 17. Flec.

Dobili so pa tudi ribo 25--30 kg težko. Som, ki se skriva vse leto v kalnem, šele med mašami (15. VIII.—8. IX.) prihaja na pogled.¹⁾

2. Sulec, sulač, šulač, glavatič, glavatiča (*Salmo hucho L.*) prijema vodico najrajši v pozni jeseni, novembra in decembra. Druge mesece mu mečeš vodico zastonj. Konec februarja, včasih tudi marea ga dobiš na stavo, toda marea ga ne smeš več loviti. (Marea in aprila, ko se drsti, ga ribič zataji, ako ga potegne na stavo.)

Zanimivi so sulači, kadar se drstijo. Na prevalu (na kosi), kjer voda najbolj drvi po plitvem kamenju, si izkopljeta skoro čisto okroglo jačko (jamico), tako do kolen, morda 1 meter v premeru. Bog ve, kako spravljata debelo kamenje v stran? Po tej jamici se gonita, on spredaj pušča mleko, ona za njim pa jajea (ikre). Na prevalu ribiči niso mogli zadržati ladje. »Poglej, poglej, kako se ta dva tu notri gonita!« Ladja je zdrvela mimo, udri z veslom po jami! Oba sulača ven — ni ju bilo več videti. Ko so za pol ure vlekli ladjo čez preval navzgor, sta bila zopet v jamici in sta složno krožila drug za drugim. — Ribiči pravijo, da koplje jamico on sam, suvajoč kamenje ven. Par je popolnoma iste velikosti in niso še videli sulacev v skupni jamici, ki bi bila različne velikosti.

Sulei radi žive v dvojicah tudi v drugih letnih dobah. Kolikokrat se dogaja, da dobi ribič na enem mestu po dva enako velika sulea zaporedoma na vodico! Na vodico ga dobiš v jeseni, ob veliki vodi pa tudi na sak.

3. Ščuka, šuka (*Esox lucius L.*). Ribiči trde, da je ščuka neumna riba, ki se da goniti in se tudi lahko dobi. Požrešna je, vsak dan mora žreti. (Sulač se nazre, potem pa ima tri do štiri dni mir, ko leži, prebavlja in se ne giblje.) Če ji vrčeš vodico z živo ribo, bo za 10 minut gotovo prišla. Na unetno ribo jo tudi dobiš, dasi tako rada ne prijema. Žilava je ščuka, morda najbolj žilava med ribami. Na suhem živi najdalje, saj je središka ščuka živa še na mariborskem trgu, medtem ko sulač na suhem po dveh urah ne kaže več življenja.

Kadar odteče velika voda in ostanejo mestoma jame in mlake, najdeš v njih često ščuke, ki so iz lenobe zaostale in ne morejo več ven. Če jim mlako močno skališ, bodo pokazale gobee ven.

Ščuk je obilo že februarja, saj so med prvimi, kar se tiče drstenja.

Ob drstenju ležeta ščuki skupaj v mlaj in se ne premikata. Obe sta po dolgosti točno enaki.

Spomladi jih prijemamo celo v travniških jarkih, ker gredo na vsako plitvino. Včasih se spravljajo na tako plitva mesta, da je pol ribe zunaj.

¹⁾ V Bednji so ujeli soma 80 kg težkega. Žrl je goske. Dolgo niso vedeli, kam odhajajo gosi, ki jih je bilo vsak teden manj. Pa so ga dobili. Na črvo so privezali živo gošče in som je prijel. Bednja je čist, mestoma 4—5 m globok potok. (Jurij Polanee iz Središča je videl tega velikana.)

Teža naših večjih ščuk je 7—9 kg.

V jeseni odhaja ščuka rada v kot in septembra jo tukaj z lahkoto loviš na križak ali vodico, v ostali dobi jo lovijo na strmenu.

4. **Bajsoš** (*Idus melanotus Heck*) je precej redka riba v Dravi. Slučajno ga včasih potegnejo na križak ali stavo v zatonu (kotu) med podustmi. Meče se huje nego katerakoli druga riha in rad preskoči daleč čez mrežo ali iz križaka zopet v vodo. Rep porine kvišku, nenadoma se prevrže in postavi tudi »živi hrast« (na glavo). Bajsoš je pravi lovec med ribami, ki nima nikoli miru. Neprenehoma preganja, tudi če ne more več zreti, in prežene tako vse ribe. Podoben je klenu, le širši je nekoliko in tudi tanjši. Prištevajo ga belim riham. Tehta do 10 kg.

5. **Krap, karpf** (*Cyprinus carpio L.*) nazaduje v Dravi. Okrog 1920. leta ga je ribič večkrat potegnil, dandanes pa le redkokdaj. Središki ribiči pravijo, da je Zagorec pred leti dvignil v Dravi kar 24 krapov ebenem. Posamezni krapji, ki jih dobivamo, so $\frac{3}{4}$ do $1\frac{1}{2}$ kg teški, redki do 8 kg. Ptujski ribiči ga lovijo na mrežo in šero februarja, ko je najholj »mrtev«. V ostali dolji se krepko meče čez mrežo. Na suhem dolgo živi, tudi 15 ur, ako ni vroče. V ladji ti leži 3 ure tako pri miru, da moraš misliti, da je mrtev — kar ti preskoči čolu in palulne v vodo in odplava tako brzo, kakor li bil ves čas v vodi. Žre vse, kar mu vržeš, tudi zrnje in kruh. Ker so krapji tako »pitovne« ribe, jih lahko krmijo v rihnikih.

6. **Káras** (*Carassius vulgaris Nils*) je krapu podobna riba, nekoliko širša in tanjša. Eno plavuto ima več. (Za sredinsko plavuto na hrltu ima še eno.) Spada med črne ribe in je redka pri nas. Ko smo jo ujeli, je živela v koritu dva dni in ljudje so jo hodili gledat.

7. **Klen** (*Squalius cephalus L.*). V Središču in Obrežu so dali tej ribi šaljivo ime »škounik« (školnik = učitelj). »Zakaj pa ji tako pravite?« je vprašal učitelj Čulek. »Ker ima dechelo glavo.«

Klen se drsti najpozneje, oh žitnem cvetu, po Križevem, okoli 20. maja. Tedaj prihajajo ponoči na hrodec (na plitvino v malih potokih) »na pašo«.

V tej dobi se klen ne da goniti. Nikamor ga ne moreš natirati — naganjaš ga, treskaš, a on je pri miru. Z zavilhanimi rokavi ga vlačijo izpod korenja.

Meso ima dobro, sladko, toda obilo igel.

V štorovju rad tiči. Kadar ga natiraš pod štor, ga ne dobiš zlalika ven. Žre tudi ribe, a ne preganja jih, temveč sedi na miru. Požrl bi pa vsako mrhovino, erketino, naj smrdi kakor hoče, najrajši pa kače in žabe. — V vodni travi (v slačju) se rad skriva.

Klen tehta često $3\frac{1}{2}$ kg. Love ga na 5—10 m dolg motvoz, s kojega visi vsakih 30—50 cm vodica z žaho. Kadar vrv napneš, kleni že potegujejo (Ohrež, Središče).

8. Klenu je čisto podoben nerfelj (*Squalius leueiscus L.*), le glava mu ni tako debela (Središče) in ves je nekoliko svetlejši. Malokdaj je čez 20 cm dolg.

9. Mreⁿa (*Barbus fluviatilis Ag.*). V dobi drstenja (spomladi, ob veliki noči) jo lovijo, ker se drugače precej težko dobi. Po zimi se skriva v globočino. Ta riba je jako bistra. Rada prijema sesedeno kri, zlasti pa sveže koruzne žgance, a tudi švicarski sir na vodici. Žgancev iz stare moke ne mara, kar vedo mlinarji, ki znajo za mreⁿe dobro kuhati žgance, da jih voda prekmalu ne splavi. Koničasta glava ima štiri brke (ruse) kakor som. Pri gobcu ima nenavadno trdo kožo. Na križaku se živalno premetuje in na vodici se krepko brani in trga. Mreⁿino meso ni za vsakogar. Nekaterim ljudem je premočno, tako da jim je po jedi slabo. Težje mreⁿe tehtajo do 6 kg.

10. Hr^eek (*Squalius agassizi Heck.*) je sličen klenu, a ne zraste tako velik in je bolj bušast. Drsti se februarja. Poleti je težko razlikovati hr^eka od klenu. Hr^eki se radi družijo in zato smo jih včasih navlačili za velike koše. Danes je tudi hr^ekov manj.

11. Žlanj, lij, linj (Središče), Iija (Međimurje) (*Tinea vulgaris Cuv.*). Črna riba, a nisino videli, da bi bila roparica. Živi v blatu, v mlaju. Lepe barve je, luski so gladki, majhni, zlatorumenkasti, kakor pozlačeni. Meso je zelo okusno, toda riba se težko suazi, ker luski ne gredo zlabka z nje. Treba jo je podurniti v krop, če jo hočeš osnažiti. Težka je do 2 kg. Rada leži v plitvini, v trstju in travi, ki jo je dobro pokositi, preden jo preganjamo na križak.

Žlanj je pogumna močna riba, ki se rada s sunkom omakne iz rok. Drsti se junija in tedaj jo včasih dvignemo tudi na križaku.

12. Rukelj, rukl (*Cobitis fossilis*) je drobna, dolga riba, ki se vije kakor kača. Črna je, ima 2 rusi, na vsakem kraju eno. Živi v velikih jamah ob štorovju. Dobiš jo ob veliki vodi na šero ali na sak.

13. Belice (*Alburnus*). Belice je več vrst. Velike belice (*Alburnus mento*) se drstijo marca in aprila in takrat jih največ polove, pozneje pa samo pozimi v kotel z mrežo in kadar je led. Po drstenju jo težko dobiš, malokdaj jo noriš. Pametna je in dobro ve, kaj je šera in človek. Šera ji baje diši. Pri Ptujju zovejo velike belice tudi štrihane, ker gredo vse obencin na štrih (= drst).

14. Jurješnice (jürešnice) so nekoliko manjše belice, ki gredo pozneje (ob Jurjevem) na štrih.

15. Beličke (in albice) (*Alburnus lucidus Heck*) so najrajši po mlakah in plitvih kotih. V velikih skupinah švigajo po vodi tik pod gladino, kadar ni vetra, in niso bojzljive, ker si upajo celo k nogam, kadar stojš v vodi. Zagrabi za vse, kar plava na vodi ali kar ji nastaviš na vodico.

16. *Podust, podvust, podvüst* (*Chondrostoma nasus L.*) je bila nekdanj glavna riba v Dravi, danes pa uazaduje. Morda bi ji bilo potrebno umetno drstenje, ker ji je malokatero leto ugodno, da bi se zaplodila. Ob drstenju se drgnejo s trebuhom po kamenju v plitvini, tako da je hrbet često zunaj, in tlačijo ter stiskajo ikre iz sebe, pred njimi se pa uahajajo mlečniki (mlečjaki = sauci). (»Podvüsti grejo«.) Preden se jajca zvalijo, traja dva do tri tedne, medtem pa udarja često velika kalna voda, ki odnaša ikre v globočino ali jih zamlaji (nanosi mlaja čeznje). Če ne pride več soluce do njih, je konec zaroda, in to se žal godi skoro po vsakem drstenju. V potokih kakor v Dravinji in Pesnici se je podust še dobro ohranila.

Ribiči opazujejo na mlečnikih zanimiv pojav, kadar zorijo za drstenje. Samci dobivajo namreč hrapav nos, kakor bi mu nasipal zelenkastega prosa nanj. Kadar opaziš to hrapavost, tedaj je sigurno, da za 7—12 dni ribe odidejo in jih ne bo več dobiti. Ob lovu jih grabijo s sačko in sicer velike množine. Na eni sački so jih našeli 105 (48 kg), drugič 66 (32 kg).

17. *Ostrž, o jstrž* (*Acerina cernua L.*). Potočni ostrž je širok, belkasto siv, progast kakor ščuka in večji, težak do 1 kg.

18. *Dravski ostrž* (*Acerina schraetzer L.*), ki je druga vrsta, je dolg in tanek kakor kača, zelenkast, z debelejšo glavo. Ropar je, štejemo ga k črnim ribam in je za sušenje najlujši. Plavati so menda strupene, ker te bo hudo žgalo do 14 dni, ako se pičiš. Nobena riba se ga ne loti, ker je oster, sam pa živi od majhnih rib. Kjer je ostrž, tam je malokdaj kaka druga riba v bližini. Tako živi bolj sam zase. Dobivajo ga bolj slučajno na mali sak.

19. V Središču je dobil mali ostrž (*Cottus gobio L.*) šaljivo ime *prdež*. Sama glava ga je.

20. *Postrv* (*Trutta fario L.*) je razširjena riba v vseh potokih, v Dravi sami je postala redka. Pri Središču je ne dobiš več, pri Ptujju jo je ribič potegnil zadnjič pred dvema letoma. V kot ne gre, živi samo na bistri vodi.

21. *Andrôga, hadrôga* (*Blicca björkna L.*) je nekoliko podobna ostržu. Pramasta je (»čogasta« bi rekli v Središču), prame (proge) ima dol poprek. V mirnem štorovju živi in žre male ribice. Dobiš jo najlaže ob čisti vodi, kadar jo vidiš. Velika ne zraste v Dravi, njena običajna dolgost je na pedenj. Kadar se drsti, leze od nje neznanško dosti iker.

22. *Špingelj, špingl, vrêtenec* (*Aspro zingel L.*) je imecituva črna riba, temna, pisana. Kadar lovi, se vrže bliskoma, potem pa sede na dno in je na miru. Ne giblje se več, niti tedaj, če ga sunesh. Ako ga močno tresesh, se malo zavrti, potem pa je zopet kakor kamen na duu. Navadno je 1 kg težek, dobivajo se pa tudi težji.

23. *Menkavec, mlič* (Središče) (*Lota vulgaris L.*). Črnkasta progasta riba ima mesto repne plavute tauko meseno plavuto. Spada med najboljše

ribc. Mehka je kakor jegulja in se na mrežo redko dobi, pač jo pa pozimi, kadar je za krajem led, lahko krlneš s sekiro.

24. *Seklja, sekla, sekavica (Petromyzon planeri Bl.)* je tanka, drobna, dolga zelenkasta riba, ki ti ujde čisto skozi križak. Dolga je do 25 cm, na glavi ima ob straneh črne pike. Pred drstenjem se zamotajo v klobko, ob drstenju se razmotajo in se naganjajo v jamici kakor sulci, po 4—6 skupaj. Ponekod ga ne jedo, ker diši po blatu, drugi pa hvalijo fino meso. Lovijo ga tudi kot vabo za sulce. Nekdaj jih je bilo mnogo. (»Sekavica« pravijo pri Ptujju, »sekla«, tudi »dravski piškór« pri Središču.)

25. *Peračka (Abramis brama L.)* živi po mlakali, v mlaju, v gosti mlačni vodi, nikoli na strmenu. Saj ima tudi po blatu okus. Najlaže jo vzdigneš s sakom. V Obrežu ji pravijo *perča*, v Središču *janđrga*.

26. *Pesák (Gobio fluviatilis Cuv.)* Nekdaj je bilo v dravskih potokih, zlasti v Trnavi, vse polno pesakov. Lovili so jih kasno zvečer z lučmi po brodcu. Riba je majhna, 15—20 cm, »vampasta« (trebušasta), z debelo glavo, brez kosti. Dandanes jih ne dobijo več.

27. *Trta* je tanka, do 20 cm dolga riba, bela kakor sneg, po hrbtu zelena. Luski se kar svetijo. Če primeš z roko, že gredo luski. Nekdaj je teh ribic bilo ogromno, danes pa menda izumirajo.

28. *Piškór (Petromyzon fluviatilis L.)* ima do $\frac{1}{2}$ kg, temnorjav je, po trebuhu rumenkast, debel.

29. *Štamposni* za jelo, temveč za ribji lov. V melikem blatu živi, a tudi izven vode. Podoben je glisti.

30. *Pičmuh* je sličen štamposu. Za roko zgrabi kakor pijavica in silno ugrizne. Živi v blatu.

Zusammenfassung.

Die Fischerei in der Drau und ihren Nebenflüssen.

Der Verfasser macht uns zunächst mit der hydrographischen Toponomastik, wie sie im slowenischen Draugebiet üblich ist, vertraut, worauf er uns die im genannten Gebiet angewendeten Fischergeräte in Wort und Bild vorführt. Im letzten Kapitel werden für das behandelte Gebiet 30 Fischarten festgestellt und für alle die vom Volke gebrauchten Benennungen aufgezählt. Nebenbei werden auch verschiedene Beobachtungen, die sich teils auf den Fischfang teils auf das Verhalten der Fische zur Laichzeit beziehen, wiedergegeben.

Izvestja.

Slomšekiana.

Fr. Kovačič.

1. Slomšekov napev k Hašnikovi pesmi »Kdo bi zmiraj tužen bil...«

O tem je objavil g. dr. Fr. Sušnik v »Slovenec« 1935, št. 236 z dne 13. oktobra, str. 3 članek po pripovedovanju dne 10. marca 1935 umrlega velikonedeljskega dekana Friderika Horvata, ki je naslednje podatke zvedel od svojega nekdanjega župnika Filipa Viherja pri Sv. Martinu pod Vurbergom. Ko sta v jesenski lepi noči 1897 potovala peš iz Maribora k Sv. Martinu, sta med potom pela to pesem in župnik Viher mu je o nje postanku povedal sledeče: Zložil je pesem Dragotin Ripšl, nekaj časa vojni kurat, potem župnik v Loki pri Zidancem mostu. Ločani so ga tožili škofu Slomšek u, da je veseljak, ki vedno poje, da rad pije in da ga nikdar ni doma. Škof je predložil pritožbo v konzistorijalni seji, a kanoniki so prepustili zadevo škofu, naj sam razsodi po svoji uvidevnosti. Slomšek je poslal tožbo Ripšlu, naj se zagovarja. Ta pa je sestavil svoj zagovor v pesmi s 7 kiticami, katerih vsaka se konča: »Kaj to mika vas«, zadnja kitica, ki obsega nauk za tožnike in sodnike, pa se konča: »To naj mika vas!«

Ta odgovor je škof pokazal kanonikom, ki so odločitev zopet prepustili škofu, češ, sam bo znal najboljšo ukreniti. Slomšek je nekaj časa premišljal, pa je sedel k harmoniju (prav: h klavirju, ker Slomšek je imel v svoji sobi le klavir, ne harmonija) in sestavil napev ter skiriere poslal Ripšlu. Še tisto leto je bila birna pri neki župniji blizu Loke in peveci so zvečer priredili škofu podoknico. Ko so odpeli določene pesmi, je Ripšl postavil pod okno svoje Ločane in zapel z njimi po škofovem napevu »Kdo bi zmirom tužen bil?«

Drugi dan je pri sprejemu rekel škof Ripšlu: »Domine parochie, bene fecisti!« Ripšl pa mu je odvrnil: »Episcopo, melius fecisti!«

Po drugi verziji, ki jo je slišal tudi pisec teh vrst, je škof note prinesel s seboj. Ripšl je bil nekoliko v skrbeh, kako se bosta s škofom srečala, a Slomšek mu je prijazno rekel: »Gospod Ripšl, dobro ste se odrezali, jaz Vam tu prinesem napev k Vaši pesmi.«

Horvatovo pripovedovanje sloni na pripovedovanju Viherjevem. Filip Viher je bil rojen v Framu 10. febr. 1841, ob smrti Slomšekovi 1862 je dovršil prvi letnik bogoslovja v Mariboru in potem jeseni i. l. stopil v drugi letnik ter bil posvečen 29. junija 1865. Umril je kot župnik pri Sv. Martinu pri Vurbergu 11. marca 1906.

Poznal je še torej Slomšeka osebuo in je skoraj neposredna priča tradicije o Slomšku. Njegovo pričevanje je samo na sebi vredno upoštevanja. Vendar je poročilo, kakor ga je dr. Sušnik dobil od Horvata, nazoren zgled, kako je človeški spomin po letih nezanesljiv, zato je treba to stvar nekoliko pretresti, da ne bo to pripovedovanje zopet šlo iz knjige v knjigo kot gola resnica. Ali so podatki obledeli v Viherjevem spominu, ali pa se je Viherjevo pripovedovanje zabrisalo in zmedlo v Horvatovem spominu. Dejstvo je, da se podatki ne ujemajo!

1. Ripšl je župnikoval v Loki od 15. maja 1864 do 31. avgusta 1874, potem je šel za župnika v Videm ob Savi, torej ga Ločani niso mogli tožiti Slomšek u, ki je takrat že zdavna počival v grobu.

2. Ripšlova pesem »Kdo bi zmirom tužen bil...« je izšla v celoti v I. (in edinem) zvezku »Pesmarice za kratek čas«, ki so jo izdali na Dunaju (pri Kceku & Comp.) »trije domorodci iz Šentjurja pri Celju« 1859, namreč Ripšl in dva Ipavca, Benjamin in Gustav. Na str. 5—7 je napev in besedilo te pesmi pod naslovom »Prememba«. Napev je dr. Benjamin Ipavca.

Od 1859—1864 je Ripšl služil kot vojni kurat pri 47. polku Kinský. Poprej je bil od 20. aprila 1854 do 27. aprila 1859 kurat pri Sv. Miklavžu nad Laškim. Omenjeno srečanje s Slomšekom bi se torej utegnilo tukaj zgoditi. V laški dekaniji je bila škofovska vizitacija leta 1854., ko je Ripšl došel k Sv. Miklavžu za kurata. Iz vsebine pesmi se da sklepati, da je odgovor na neko obdolžitev. Torej bi pesem utegnila nastati v tem času in iz tega povoda. Drugače je pa z napevom. Pesem se še dandanes mnogo poje, navadno brez not, toda napev je Ipavčev, kajpada z malimi inačicami, saj so tudi v besedilu neznatne različice, tako se zadnja vrstica mesto »Kaj to mika vas« glasi včasih: »Kaj to hriga vas«. V Predgovoru, ki je datiran 4. novembra (na god Ripšlov) 1858, se Ripšl zahvaljuje obema Ipavcema, ker sta mu radovoljno spisala prav mične napeve, torej je takrat bilo delo že gotovo in najbrž v tiskarni že postavljeno. Motiv, ki je Ripšla nagnil k izdaji, je bil enak kakor nekdanj pri Slomšek, ko je na Bizeljskem čedil narodne popevke in jih potem izdal v Ahaclovi zbirki, namreč da bi se nekoliko v okom prišlo grdi nespodobnosti »klafarskih pesmi«. Toda če je Ripšl dobil že 1854 napev od Slomšeka, zakaj ga ni porabil v tej pesmarici, saj bi vendar bilo častno zanj, če bi svoji pesmi lahko pridejal Sl. napev? Naprosil je rajši svojega sorojaka, da mu je zložil napev. Popolnoma je izključeno, da bi bil tak umetnik, kakor je bil B. Ipavec, Slomškov napev porabil in prenesel v svojo skladbo, ko je Slomšek še živel. In tako nam od Slomšekovega napeva končno ne ostane nič konkretnega. Prav utegne imeti neka odlična mariborska dama, ki je še poznala Ripšla in se je izrazila: »Škof Slomšek je bil preresnoben za take rči!« In tako moramo povest o postanku Sl. napeva k pesmi »Kdo bi zmirom tužen bil« uvrstiti med tiste številne anekdote o Slomšku, katerim se zgodovinska resnica ne da naravnost popolnoma zanikati, še manj pa — dokazati.

Če se pa komu posreči izslediti napev te pesmi, stvarno različen od Ipavčevca, ki bi torej utegnil biti Slomškov, naj se oglasi; zgodovinski resnici bo storil veliko uslugo.

3. »Blaže in Nežica« v češkem prevodu?

Dr. Medved poroča na str. 146 svoje knjige o Sl., da je kardinal Schwarzenberg v Pragi dal knjižico »Blaže in Nežica« prevesti v češčino; po njem je tudi pisec teh vrst povzel isto trditve na str. 151. I. zv. svoje knjige. Pri natančnejši bibliografski raziskavi o Slomškovih spisih so se mu pa naknadno vzbudili dvomi o tem češkem prevodu. Na kaj opira dr. Medved svojo trditve, ne pove nikjer. Kosar sicer pravi, da je sloves o tej knjigi šel daleč čez dožclne meje, trditve, da bi bil kardinal Schwarzenberg dal delo prestaviti v češčino, pa pri Kosarju ni. Simonič ne omenja nobenega prevoda. — Kardinal Schwarzenberg je prišel iz Solnograda v Prago šele l. 1850., torej bi šele po tem letu mogel nastati češki prevod, toda med tem so se, po letu 1848., tudi šolske razmere znatno spremenile in celo v slovenščini je knjiga doživela le še eno — in zadnjo izdajo 1857. Mogoče, da je kardinal komu naročil knjigo prevesti v češčino, a drugo je vprašanje, se li je to izvršilo in je li knjiga »Blaže in Nežica« v češkem prevodu tudi res izšla. Pisec se je s tozadavnim vprašanjem obrnil na strokovnjaka v univerzitetni knjižnici v Pragi, našega rojaka g. viš-

jega svetnika dr. Fr. Heriča, ki mu je v pismu 29. jan. t. l. sporočil, — za kar mu pisec izreka tu iskreno zahvalo —, da se delo »Blaže in Nežica« ni moglo najti na Češkoslovaškem, dasi se je iskalo v največjih knjižnicah, kakor so: 1. Narodni a universitni knihovna v Pragi, 2. Knihovna Národního musea v Pragi, 3. Pedagogická knihovna v Pragi, 4. Zemská a universitni knihovna v Brně, 5. Studijní knihovna v Olomouci, 6. Ústřední pedagogická knihovna v Brně. Slišno je dipl. phil. Vinko Brumen v Ljubljani za svojo disertacijo o Slomščeku po prijateljskem posredovanju dobil iz Prage poročilo, da »praški knjižničarji in slavisti ničesar ne vedo« o kakem češkem prevodu »Blažeta in Nežice«. Tozadevna trditev naj torej v bodoče izpade iz naših slovtveno-zgodovinskih spisov.

Kardinal Schwarzberg je bil po političnem mišljenju usmerjen bolj na nemško stran; le nerad je šel iz Solnograda v Prago in se izgovarjal, da ne zna češčine toliko, da bi lahko v tem jeziku pridigoval in pri otrokih katehiziral.¹⁾ Ni verjetno, da bi se bil posebno zavzemal za češki prevod Slomščekovega sicer izvrstnega, a za tisti čas že manj aktualnega dela. Ni pa izključeno, da je kdo »Blažeta in Nežice« nekoliko predelal in prilagodil češkim razmeram ali objavil le v izvlečku in pod kakim drugačnim naslovom, morda v kakem časopisu. To bo pa možno ugotoviti le po srečnem naključju.

Tudi poročilo dr. Medveda, da je ruski prevod »Blažeta in Nežice« celo dvakrat izšel, moramo prepustiti njemu samemu, ker ni navedel nobenega vira, pri današnjih razmerah je pa nemogoče, iz Rusije kaj takega izvedeti. Kot »euriosum« bodi končno omenjeno, da so med svetovno vojno nekateri hoteli prevesti »Bl. in Než.« celo v albanščino ter jo uvesti v albanske šole! (Erjavec - Flere. A. M. Sl., Izbrani spisi za mladino, str. LXXXI—LXXXII.)

Literarne predloge in paralele.

Janko Glaser.

XII. Schubart (?) — Slomšek.

V poročilu o ČZN 1930 je J. A. Glonar v LZ 1931, 383 mimogrede vprašal: »Ali ni Slomšek neke »večerne pesmi« prevedel iz Th. Körnerja?« Mislil je pri tem pač na Körnerjevo »Zur Nacht«, katere prva kitica se glasi:

Gute Nacht!
 Allen Müden sei's gebracht.
 Neigt der Tag sich still zum Ende.
 Ruh'n alle fleiss'gen Hände,
 Bis der Morgen neu erwacht.
 Gute Nacht!

Po svoji metrični obliki (ritmu, številu verzov in stopic, rimali) nas kitica res nehote spomni na znano Slomščekovo »Lehko noč«:

Lehko noč!
 Daj nam Bog svojo pomoč!

¹⁾ Wolfegrnber Coelest., Friedr. Kardinal Schwarzberg, I, Wien & Leipzig 1906, str. 336.

Ker smo delo dokončali,
 Da bi tudi sladko spali!
 Vsa vročina je zdaj proč,
 Lehko noč!

A dočim je kitica metrično točno ista, vsebinsko med obema pesmima ni nikakih stikov. Körnerjeva pesem, ki šteje le štiri kitice, govori samo o noči v prvotnem pomenu besede in v zvezi s tem o ljubezni, ničesar pa nima o smrtnem spanju in prebujenju onstran groba kakor Slomšek. Delna vzporednost v prvi kitici (»ruhen alle fleiß'gen Hände« — »Ker smo delo dokončali«) je — poleg začetne pozdravne formule — edina vsebinska sorodnost, a še ta je gotovo slučajna. Če je torej Glonar imel v mislih medsebojno odvisnost teh dveh pesmi, moramo njegovo vprašanje zanikati.

Res pa je, da je Slomšek kakor v mnogih drugih slučajih tudi za »Lehko noč« zunanjo pobudo dobil iz nemške literature.

Enako zgrajene kitice, kakor jo imata Körner in Slomšek, so se v nemški literaturi od Johanna Christiana Güntherja (1695—1723) naprej posluževali razni pesniki, zlasti v večernih pesmih. Da se je ravno v večernih pesmih kitica posebno udomačila, prihaja deloma gotovo odtod, ker večerni pozdrav (»Gute Nacht!«), s katerim se te pesmi navadno začenjajo, že po svoji akustični obliki sili k nadaljevanju po shemi, kakor jo naša kitica predstavlja; razen tega pa tudi močne kadence, ki jih povzročajo katalektični trohejski verzi, zlasti kratka verza v začetku in na koncu kitice, brez dvoma dobro odgovarjajo razpoloženju večerne pesmi. Velja to v enaki meri za večerno pesem v prvotnem pomenu besede, ki govori o utrujenosti in počitku po končanem dnevu, kakor tudi za tiste slučaje, kjer je dobila pesem prenesen pomen in govori o utrujenosti in počitku po dnevu življenja ter s spanjem misli spanje v grobu.

Take vrste je tudi pesem, ki je po vsej verjetnosti povzročila Slomškovo »Lehko noč« in ji oblikovno, deloma pa tudi vsebinsko služila kot vir. Našel sem jo v zbirki »Musikalischer Hausschatz der Deutschen« (gesammelt u. herausgegeben von G. W. Fink, Leipzig 1856), kjer je objavljena med nagrobnicami, žal anonimno. Kakor pa navaja Schneiderjev »Deutsches Titelbuch« (str. 239), je pesem napisal 1785 Daniel Schubart; morda jo smemo smatrati za nekak pendant k pesmi »Eheliche gute Nacht«, ki jo je zložil isti pesnik eno leto poprej.¹⁾ Vendar Reclamova izdaja Schubartovih pesmi, ki mi je edina na razpolago, pesmi iz l. 1785., ki prihaja za nas v poštev, nima; ali je torej res Schubart njen avtor, bi bilo treba vsekakor še kontrolirati.

Da vidimo, koliko je Slomšek odvisen od nemške predloge, naj sledita tu obe pesmi v celoti, in sicer tako, da so odgovarjajoče si kitice postavljene druga ob drugo.

¹⁾ Prva kitica te pesmi se glasi:

Gute Nacht!
 Unser Taglauf ist vollbracht,
 Goldne Sternlein äugeln wieder
 Von des Himmels Zinne nieder;
 Und des Mondes Scheibe lacht,
 Gute Nacht!

Gute Nacht.²⁾Lelko noč.³⁾

1. Lelko noč!

Daj nam Bog svoje pomoč!
 Ker smo delo dokončali,
 Da bi tudi sladko spali!
 Vsa vročina je zdaj proč,
 Lelko noč!

2. Srečen je,

Kdor dopolni dela vse.
 Vsaki dan 'ma svoje delo,
 Žalostno, pa tud' veselo:
 Kdor dolžnosti svoje st'ri,
 Lelko spi.

3. Vsaki dan

Naj bo dobro dokončan!
 Zdaj počivat zdravi gremo,
 Al' pa vstanemo, ne vemo;
 Smertna ura, zadnji dan
 Je neznan.

4. Sprav'mo se,

Roke si podajmo šc!
 Naj sovraštvo naše mine,
 Vsaka jeza 'z srca zgine,
 Prej ko solnce zašlo ho
 Za goro.

5. O Gospod!

Le ne hodi ti od tod!
 Ko se nam ho vse stemnilo,
 Nam življenje to minilo;
 Jezus ne zapusti nas
 Zadnji čas!

6. Naj neha

Moč hudobnega sveta!
 Naj potihne vse trpljenje,
 Čiste bodo naše senje,
 Naj nas bodo angelci
 Varvali!

7. Enkrat pa,

Ko se nam pot dokonča,
 Bomo zcniljo zapustili,
 Se k Očetu preselili,
 Pojdemo vsi trudni spat,
 Zojet vstat'!

²⁾ Musikalischer Haueschatz der Deutschen, 666—667; citiram v sedanjem pravopisu.

³⁾ Slomšekove pesmi (Lendovšek), 1876, 56—58.

1. Gute Naecht!

Meine Wallfahrt ist vollbracht.
Paradieses Ruh' und Frieden
Säuseln um den Lebensmüden,
Tod, wo ist nun deine Macht!

Gute Naecht!

2. Aufgetan

Liegt vor mir die Himmelsbahn.
Mit der Macht der Erdenleiden
Hat das Herz nicht mehr zu streiten,
Sei willkommen, Vaterhaus!

Ruf' ich aus.

3. Angst und Müh'

Hat das Lehen spät und früh.
In der Leidenschaften Wüthen
Kommt es nicht zu seinem Frieden;
Schig kann es hier nicht sein:

Dort allein!

4. Gute Nacht;

Lebet wohl, die ihr noch wacht!
Nicht so traurig, meine Freunde!
Liebe, die uns hier vereinte,
Überlebt des Grahes Nacht.

Gute Nacht!

5. Weinct nicht!

Bleibt getreu des Lebens Pflicht;
Liebt das Wahre, liebt das Gute.
Denn es schläft mit frohem Mute
Nur der edle Mensch allein

Ruhig ein!

8. Svetle so

Vrata gor v sveto nebo.
Težke skerbi le-te zemlje
Serce taj s seboj ne jemlje;
Oj, kak' bo tam gor' lepo --
Le domo!

9. Prej in zdaj

Križev poln je le-ti kraj;
Hudo z dobrim se vojskuje,
Zemljo z revo napolnuje,
Tu miru ni najti nam,
Mir bo tam!

10. Jokajte

Nié za rajne prevoč se!
Ki pravično tu živijo,
V Bogu tam se veselijo,
Vsak zmed njih počivat le
V miru gre.

11. Lehko noč!

Tam se vidimo drugoč.
Kaj bi se več smerti hali,
Enkrat homo zopet vstali,
Ko nas zdrami božja moč.
Lehko noč!

Na prvi pogled vidimo, da o dobesednem prevodu ne more biti govora. Kakor je Slomšekova pesem že na zunaj mnogo obsčnejša, tako so tudi v njeni vsebini sestavine, ki jih nemški izvirnik nima. Prvičvem je nova prva polovica pesmi, kjer Slomšek najprej (v dveh kiticah) govori o koncu dneva konkretno, nato (v nadaljnjih dveh kiticah) izraža željo, da bi vsak dan končali dobro in v spravi, končno pa prosi Boga, naj bo z nami, ko pride naš zadnji večer. Za vse to v nemški nagrobnici ni paralel, nedvomno pa je njeno občutje in vzdušje prešlo v drugo polovico Slomšekove pesmi, zlasti v 8., 9. in 10. kitico. Da imamo tu opravka z zavednim posnetkom, ni dvoma; kajti za vse te kitice vsebuje nemška pesem več ali manj točne vsebinske paralele: osmi slovenski odgovarja druga nemška, deveti

tretja, deseti peta. Razmeroma najbolj oddaljena od izvornika je deseta kitica, a še ta se mu približa, če v predzadnjem verzu namesto Lendovšekove redakcije (v kateri je pesem zgoraj citirana) vzamemo Slomšekovo lastno besedilo:

Brunen vsak počivat le
V miru gre.

Da bi tolika sorodnost, kakor jo kažejo te tri kitice, ne samo v mislih, ampak celo v posameznih besedah, bila nastala slučajno, je pač komaj verjetno. Mislim torej, da smemo v gori navedeni (Schubartovi?) nagrobnici po pravici videti predlogo za Slomšekovo »Lebko noč«. Kar je iz te predloge napravil Slomšek, sicer ni prevod, dobil pa je od nje pobudo ter vzel iz nje obliko, obenem pa tudi misli in razpoloženje za drugo polovico svoje predelave. Pred to jedro pesmi, prevzeto iz nemškega izvornika, je prvo polovico kot nekak uvod vrinil nanovo ter tako tuje misli na svojstven način dopolnil in pomešal z lastnimi, kakor smo imeli priliko videti to že v raznih drugih primerih.

Kot zanimivost bodi h koncu še omenjeno, da je podobno kitico rabil pozneje pri nas Gregorčič, in sicer v začetku in na koncu svoje 50. »predsmrtnice«:

Divna noč!
Zatonila luč je dneva,
Zvezd nebroj in luna seva —
Božjo slavo razodeva,
Božjo moč.⁴⁾

Ni izključeno, da je v tej oblikovni sorodnosti podzavедno zazvenel ritem Slomšekove, splošno znane pesmi, še bolj verjetno pa je, da je Gregorčič do sorodne kitice prišel zato, ker mu je organsko zrastle iz vsebine in razpoloženja, kar bi znova dokazovalo, da je obravnavana kitica za občutje večerne pesmi posebno adekvatna oblika.

Pregled.

Otvoritev Muzeja kneza Pavla v Beogradu.

(18. januarja 1936.)

Beograd je inel do l. 1935. dva umetnostna muzeja: takozvani zgodovinsko-umetnostni muzej v Narodnem muzeju in muzej sodobne umetnosti princa Pavla. L. 1935. sta bila oba muzeja združena v muzej kneza Pavla in enotno nameščena v novem dvoru, darilu kralja Aleksandra I.

V vrtu novega muzeja je lapidarij, v mezzaninu pa predzgodovinski in rimski spomeniki predvsem iz Srbije in Vojvodine iz časa od bakrene dobe do zgodnjega srednjega veka. V ospredju teh zbirk so arhitekture iz Stobijev, vojvodinske izkopanine, Trebenište in miniaturno ornametirano Mirosavljevo jevangjelije. Prvo nadstropje hrani jugoslovansko umetnost, predvsem slikarstvo, predstavljeno po slikarjih iz predvojne dobe in iz XIX. stoletja, v ospredju s spomeniki srbske zgodovine.

⁴⁾ Gregorčič S., Poezije III, 105.

dinastiji Karadjordjevičev in Obrenovičev ter slikarski motivi iz srbske zgodovine. Drugo nadstropje je v bistvu nekdanji muzej sodobne umetnosti prinea Pavla in združuje jugoslovanske srbske in hrvatske povojne slikarje v zvezi s sodobnim evropskim slikarstvom, nemškim, francoskim, britanskim, belgijskim, holandskim, madžarskim, romunskim, bolgarskim in ruskim. V veži drugega nadstropja je jugoslovanska plastika, v kateri prevladujeta I. Meštrovič in T. Rosandič. Slovenci smo zastopani v jugoslovanski umetnosti (I. nadstropje) z R. Jakopičem, M. Jairo, M. Sternenom in F. Veselom.

Namestitev muzejakih zbirk in njih ureditev so pripravili direktor muzeja kneza Pavla M. Kašanin, univ. prof. Vl. Petkovič, arh. ing. Brašanin in arh. ing. Zdravkovič. Konec l. 1935. je bilo nameščanje končano in dne 18. januarja je bil muzej otvorjen.

Ob 10. uri je v avli prvega nadstropja v navzočnosti kraljevskih namestnikov, vlade, diplomatskega zbora in zgodovinarjev ter umetnikov minister prosvete D. Stošovič pozdravil prisotne, se spomnil kralja Aleksandra I., ki je l. 1934. prepustil novi dvor v muzejske svrhe in postavil muzej pod pokroviteljstvo kneza Pavla, ki je že 1927 ustanovil muzej sodobne umetnosti, ki tvori jedro novega muzeja. Nato je prosil N. V. kneza namestnika Pavla, da muzej otvori. Knez Pavle se je v svojem govoru spomnil kralja Aleksandra I., ki je z darilom novega dvora postavil muzeju dom, ter omenil uničevanje naših umetnostnih spomenikov v težkih zgodovinskih dobah in v svetovni vojni, ko so hile pridobitve enega stoletja v veliki meri zopet uničene. Po vojni je bilo treba rešiti, kar je bilo še sploh mogoče. To se je moglo doseči s pomočjo darov in tako smo dobili zbirko umetnosti naše preteklosti in pa naše dobe. Upa, da bo javnost znala ceniti relikvije naše težke preteklosti in iz njih črpati sile za delo v bodočnosti. Moderna umetnost pa bo mogla koristiti tudi mladim nadarjenim umetnikom za študij in razvoj. Zahvaljuje se za sodelovanje M. Kašaninu in proglasi muzej za otvorjen.

Sledil je nato obhod po muzeju. Ob 12. uri je minister prosvete Stošovič izročil v ravnateljstvu muzeja v prisotnosti zgodovinarjev in umetnikov odlikovanja delaveca pri namestitvi in organizaciji novega muzeja, Vl. Petkoviču, M. Kašaninu in arhitektoma Brašaninu ter Zdravkoviču.

V soboto zvečer je povabilo ravnateljstvo otvorjenega muzeja v Beogradu zbrane muzealee k »Srpskemu kralju« na banket, kjer je došle goste pristrčno pozdravil direktor Kašanin, poudaril pomen umetniških razstav, propagande za umetnost doma in v tujini ter podčrtal probleme, ki so s tem v zvezi, ki nas združujejo in navajajo k čim tesnejšemu sodelovanju. Za pozdravne besede se je zahvalil v imenu navzočih N. Županič, očrtal križev pot beograjskih muzejskih zbirk za časa svetovne vojne in čestital k velepotezni in srečni rešitvi beograjskega muzejskega vprašanja.

V nedeljo 19. januarja je bil muzej prvič dostopen javnosti ter ga je obiskalo nad 20.000 ljudi. Popoldne ob 17. uri pa je sprejel N. V. knez Pavel deputacijo jugoslovanskih muzejskih predstavnikov (Abramič, Hoffiler, Mal, Stelè, Tončič, Tkalčič, Županič), ki je visokega pokrovitelja novega muzeja informirala o stanju zaščite naših zgodovinskih spomenikov, o muzejskem zakonu, o proračunskih postavkah za naše muzeje in o posebnem oddelku za muzeje v ministrstvu prosvete.

18. januarja 1936 otvorjeni muzej kneza Pavla pomeni vzorno ureditev umetnostnozgodovinskih zbirk v naši prestolici, tako da bo novi muzej mogel služiti za vzgled vsej državi, kako se morajo rešiti podobna vprašanja.

Franjo Baš.

Slovstvo.

Melik Anton: Slovenija. Geografski opis. I. Splošni del. 1. zvezek. V Ljubljani 1935. Izdala Slovenska matica. 8°. 393 str.

Pondarek geografije kot znanstvene discipline leži predvsem v metodičnem podajanju snovi, v prikazovanju medsebojne zveze med zemeljsko površino in na njej bivajočim človekom. Radi tega sledi geografija — razen v topografskem posnemanju, kjer je podajanje snovi in nje grupacija pač prvenstvena — v bistvu snovnim ali materialnim izsledkom drugih ved ter jih metodično podaja v navedeni medsebojni odvisnosti. In ko je Slovenska matica letos proslavila svojo sedemdesetletnico z izdajo geografije Slovenije, ni s tem dokumentirala samo sebe, temveč visoko razvojno stopnjo vse slovenske znanosti sploh. Geografija Slovenije se je mogla roditi šele potem, ko so ohenem z našo geografijo prav vse znanstvene panoge zbrale na slovenski zemlji zadostno gradivo, katero stopa s pričujočo geografijo Slovenije sedaj v metodični geografski ohlelavi pred nas. Kakor je Melikova Slovenija predstavnica splošne znanstvene višine na slovenskih tleh, tako je tudi izraz naših kulturnih potreb in hotenj, kakor v času Kozlerjevega zemljevida. To poudarjamo radi tega, ker izhajajo danes pri nas številna jubilejna dela, pri katerih ne bi mogli v vsakem slučaju potrditi narodne kulturne smotrenosti, radi česar je potrebno poudariti to pri slovenskem Orbis Terrarum.

Slovenska zemlja je po svoji celotni izobliki sama stavljala enotno zemljepisno sliko v ozadje na podoben način, kakor je bil to slučaj tudi pri zgodovini. Naše zgodovinske upravne enote so tvorile v mnogem tudi geografske edinice, ki so samostojno zemljepisne orise naravnost izzivale: zaokrožena alpska enota Koroškega, prehodno nižinsko-alpsko Štajersko, jadranski polotok Istra, Goriško kot prehod iz Furlanske nižine v Kras in Alpe, katera se geografsko zopet zaključeno nizata okoli Kranjske kotline. Tako sta zgodovina s svojo upravno razdelitvijo in struktura zemlje povzročili zakasnitev celotnega zemljepisa Slovenije. Poleg tega pa je zavzemala geografija v naši polpreteklosti kot znanost svojevrstno vlogo. Deloma je bila dekla zgodovine, tik v povojnih letih pa je izgledalo, da bo postala geografija pomožna veda raznim prirodnim disciplinam, na drugi strani pa sistem topografskih potopisov. Oboje je likvidirala ustanovitev Geografskega vestnika in nato Geografski inštitut na univerzi v Ljubljani, ki sta omogočila sistematično geografsko delo, katerega vodi že dolga leta avtor Slovenije, A. Melik.

Melikova Slovenija je projektirana v dva dela. Prvi del, katerega prvi zvezek leži danes pred nami, bo podal splošno, drugi pa regionalno geografijo Slovenije. Slovenija je pojmovana kot etnografski pojem, tako da so vključene v opis vse pokrajine, katere poseljujejo Slovenci. Slovenska zemlja je izrazito prehodno ozemlje. Res je sicer vsako poseljeno ozemlje radi fizikalnih lastnosti zemlje tudi nujno prehodno, ali Sloveniji manjkajo pri tem geografski faktorji, ki bi jo pokrajinsko poenotili. Enota je geografsko Slovenija pač po svojem komplementarnem značaju med NE in SW, NW in SE kot stikališče velikih geografskih enot, predvsem pa po enotni kulturni zavesti in narodnem stremljenju, ki je Slovenijo z narodnostno emancipacijo izohlikovalo v etnično, kulturno in s tem tudi v antropo-geografsko enoto, ki je navzlic težnjam okoliških geopolitičnih tvorb postala v Jugoslaviji z Dravsko hanovino tudi geopolitična enota. Etnografsko Slovenijo, to klasično križišče Srednje in Južne Evrope, nam podaja Melik. Očrta njen prirodni in politični položaj in njeno prehodnost: v geomorfologiji, kjer se stikajo Jadranska kotlina in Panonska ter Alpe in Kras, v klimi, kjer se družijo sredozemski, panonski in alpski podnebni tipi, kateri se zopet odražajo v rastlinstvu s transalpinskimi, hališkimi, ilirskimi in deloma tudi panonskimi regijami, medtem ko stoji živalstvo izven teh vplivov in v primarni odvisnosti od

človeka samega. Prirodopisno-zemljepisnemu delu, ki zavzema tri četrtine knjige, sledi uvod v antropogeografijo, ki podaja poselitev in poseljevanje naše zemlje v predzgodovinskih dobah, ko dobi slovenska zemlja prvič enotno prebivalstvo v Ilirib in ko pride v rimskem imperiju pod enoten sredozemski vpliv. Naselitev Slovencev in nastoj slovenskih narodnih mej zaključujeta prvi zvezek Slovenije.

Podajanje snovi in problemov je tekoče in nazorno. Pri razmotrivanjih stopajo v ospredje splošni geografski problemi, kateri so osvetljeni s primeri iz slovenskih geografskih edinic. Splošni fizikalno- in biogeografski problemi so združeni s specijelnimi problemi slovenske zemlje, tako da postane Slovenija tudi učbenik geografije sploh s posebnim upoštevanjem geografskih slovenskih razmer. S tega vidika ni Slovenija samo geografija naše zemlje, temveč tudi priročnik splošnega zemljepisa. In to dejstvo daje knjigi značaj zemljepisne čitanke in ljudske knjige, kakor so si opis slovenske zemlje zamišljali naši rodoljubi, ko so v dobi narodnopolitičnega našega preporoda zamislili izdajo Slovenske zemlje. Za vsakogar dobrodošla ponazorila so solidno, prvovrstno prirejane in izvedene priloge in podobe — p. 232, podoba 92 bo pač treba Ormož zamenjati, mogoče s Središčem, ker pri Ormožu se dvigajo tik severno nad Dravo gorice —, ki spremljajo tekst in resumirajo razmotrivajočo vsebino na pregledne zaključke. Znanstveniku posebej bo dobrodošla bibliografija knjižnih virov, ki vsebuje vse listvene objave za geografa važnih raziskavanj o slovenski zemlji.

ČZN se bo k delu še povrnil, čim bo izšlo v celoti. Za danes poudarimo njegov pomen posebej za nas v severovzhodni Sloveniji, kjer bo nadomestilo še neizšli del Slovenske zemlje, Slov. Štajersko. Pomembno je delo za nas tudi zato, ker obravnava — naravno — naše Podravje in Pomurje v geografskem sestavu Slovenije, medtem ko prišteva pod vplivom R. Siegerja povojna nemška geografska literatura celotno Podravje k avstrijski Štajerski in omeji Slovenijo na Posavje samo. Kot zemljepisni priročnik Slovenija sicer ne natenjja teh spornih fizikalno- in biogeografskih trditev in tudi ne onih, ki hočejo zlasti v povojni dobi uveljaviti etnografski pomen nemštva na Slov. Štajerskem s poudarjanjem fevdalnih stanov in z zapostavljanjem kvantitativne etnografske poseljenosti sodobne pokrajine. Melikova Slovenija podaja dejansko narodnostno stanje v okviru zemlje, katero sklenjeno poseljujejo Slovenci. Kakor se Slovenija tozadevno izogihlje polemičnega razpravljanja, tako pa pokaže na še nerešena vprašanja, kjer so ta evidentna. Nas zanima v tem pogledu v prvi vrsti vprašanje severne slovenske meje na Murskem polju in v gorici na severu med Cmurekom in Radgono, kjer je bil pač geografski moment s Klekom in Gleichenberskimi hrbti činitelj, ki je zadržal nemško kolonizacijo proti vzhodu, da se je morala obratno kot na Gradiščanskem ustaviti prej, tik za Kučnico; poleg tega pa je važno tudi gozdno ozemlje na severozahodu od Radgone, ki je preprečilo nemški predor do Radgone, ki je baš radi teh dveh geografskih faktorjev ostala otok v slovenski poselitvi.

S stališča periferije pozdravljamo Melikovo Slovenijo in izrekamo željo, da bi v medsebojnem obravnavanju alpskega in kraškega sveta bila sorazmerno poudarjena tudi naša nižinska in goriška Slovenija; obenem s tem pa opozarjamo za zaključek dela na register, ki naj napravi knjigo čim bolj uporabno in pregledno.

Franjo Baš.

Korespondenija Rački-Strossmayer. Uredio Ferdo Šišić. O stogodišnjici rodenja Franje Račkoga izdala Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Knjiga prva, od 8. okt. 1860 do 28. dec. 1875. Zagreb 1928; knjiga druga, od 6. jan. 1876 do 31. dec. 1881. Zagreb 1929; knjiga treća, od 5. jan. 1882 do 27. juna 1888. Zagreb 1930; knjiga četvrta od 2. jula 1888 do 15. febr. 1894. Zagreb 1931.

To je zbirka 1404 sodobnih virov, pisem, katera sta si pisala Franjo Rački in Josip Juraj Strossmayer; prvi največji jugoslovanski zgodovinar, odličen znanstveni organizator,

prvih 20 let predsednik Jugoslovanske akademije ter politik z ilirsko politično ideologijo; drugi cerkveni knez s humanistično omiko, s svetovnopolično koncepcijo združitve zahodne in vzhodne cerkve, ki rešuje s tem vprašanjem tudi narodna in politična jugoslovanska vprašanja. Prijatelja iz mladeniških let, iz leta 1848, sta delovala skupno, dokler ju ni ločila Račkega smrt. Strossmayer s široko zasnovno, impulzivnostjo in gmotno pomočjo, Rački pa s kritičnim usmerjanjem, praktičnim smislom in realnim konkretiziranjem. Iz intenzivnega sodelovanja teh dveh največjih znanstvenih in političnih potenc na slovanskem jugu je ostal po smrti pravi dnevnik vseh sodobnih dogodkov, ki se tičejo v prvi vrsti Trojedine kraljevine, ki pa poleg tega obsegajo vse Slovane, zlasti na Balkanu, rimsko cerkev in Vatikan ter Srednjo Evropo z Avstro-Ogrsko.

V prvi knjigi stoji v ospredju znanstvenik Rački. To je doba oktobrskega diploma, ki prija državnopravnim, ilirskim tendencam obeh in po kateri stopano v Rim v zavod Sv. Jeronima, v Theinerjevo delavnico in na Vatikanski koncil, v Djakovo, kjer se polagajo temelji katedrali, ter v Zagreb h Književniku, k snujóti se akademiji, vseučilišču ter galeriji. V Rimu in doma obvladuje oha cerkvenoslovanska liturgija, samo doma pa politična borba z Rauehom, Vojna krajina, razmerje Hrvaške do Madžarske, kjer izvrši Rački znanstvena predдела, politično varuštvo nad Dalmacijo, skrhstvo za Balkan ter borba za cerkvenopolitični položaj Medumurja in Valpova. Vsepovsod velika aktivnost razen v reviziji nagodbe 1873, ki ne odgovarja njuni ilirski ideologiji, zato pa razmah akademije, ki ima tudi ogromen političen značaj.

V drugi knjigi vidimo Strossmayerja in Račkega za hanovanja Mažuranića in Pejačevića, ko zraste vseučilišče in nastaja palača akademije. V ostrem nasprotstvu do Madžarov in do Starčevića, prav posebno pa do okupacije Bosne in Hercegovine stopa vedno bolj v ospredje impetuozni Strossmayer, ki smatra Avstro-Ogrsko za okupacijo nesposolno, dokler sama ne uredi notranjih narodnostnih prilik. Brezkompromisen do Madžarov, gleda Strossmayer edino rešitev jugoslovanskih narodnostnih vprašanj v udaru na Avstro-Ogrsko od zunaj in s tem, brez ozira na dinastično udanost, v njenem propadu. To je obenem z ženjalno zamisljivo političnega razvoja Evrope izrazil tudi v tajnem memorandumu ruski carski vladi 8. septembra 1876. Strossmayerjeva ideja združitve obeh cerkva pa je bila utrjena z enciklike grande munus.

Politika Svete stolice do Jugoslovancev zavzema važne predele tretje knjige s padcem Pejačevića in začetki Klucna Héderváryja z njegovo borbo proti Račkemu, ki se mora umakniti s predsedništva akademije, s prepovedjo prve skupščine jugoslovanskih književnikov ob 50 letnici ilirskega pokreta, pri kateri bi sodelovala tudi Matica Slovenska, ter z delom novih znanstvenih zavodov in galerijo.

Prepoved skupščine jugoslovanskih književnikov je uvod v borbo Klucna-Héderváryja proti Strossmayerju. Člen v tej borbi je po banu insecinirana bjelovarska afera in težnja spraviti ga gmotno pod nadzorstvo, posledica pa zblíževanje pravašev in olzorašev. V borbi proti Klucnu-Héderváryju vidimo Strossmayerjev ogromni vpliv pri Vatikanu, kjer ne more proti njemu uspeti ves aparat avstro-ogrške diplomacije in kjer je zlasti velik Strossmayerjev vpliv v vzhodnih cerkvenih vprašanjih.

Nikjer pa ne vidimo Strossmayerja samega; povsod je redaktor njegovih idej drug istih misli, manj inicijativni, a bolj taktični Rački.

Račkega znanstveni in Strossmayerjevi politični ter kulturni, zlasti umetnostni stiki so segali od Moskve in Leningrada do Londona in Pariza ter od Prage in Varšave do Rima in Carigrada. Zato je razumljivo in radi politične ter kulturne ideologije obeh skoro nujno, da najdemo v korespondenci tudi številne, zgodovinsko nove podatke o Slovenceh, ki se nanašajo na znanost, politiko in umetnost.

V sedemdesetih letih čitamo pogosto v našem časopisju, da bo odšel D. Trstenjak v

Zagreb za docenta, kustosa ali arhivarja; korespondenca nam pojasni ozadje tih vesti. Trstenjak je stal v prijateljskih stikih s pokroviteljem akademije Strossmayerjem in ga je za ta mesta pismeno prosil. 31. jan. 1869 piše Strossmayer Račkemu: »Prilažem Vam pismo našega prijatelja Trstenjaka. Kako vidite iz njegova pisma, on bi rad bio kustosom muzeja u Jugoslavenskoj akademiji. Meni se čini, da bi on za tu stvar sposoben bio. Čovjek je učen, raden i pošten. Osim toga mislim, da bi bilo politično, da kod akademije namjestimo i jednoga Slovenca, dočim jur imamo i Srba i Dalmatina. Trstenjak je čovjek poznat, čovjek naš, koji se nami i našim načelom nikad i uz nikakovu cijenu iznevjeriti ne će. Može li dakle liti, da on dobije to mjesto, ja mislim, da će to biti svakako vrlo probitačno. Ja mu danas otpisujem i svjetujem mu, da se na Vas neposredno obrati. Vi ćete mu iskreno i otvoreno kazati, može li il ne može li biti. Ako ne bi bilo izvanrednoga kakvoga konkurenta, ja opetujem, da li mi se činilo, da bi on bio za tu stvar u svakom obziru vrlo sposoben, a na Slovence bi to, s kojimi nam se je prije ili poslije združiti, na svaki način dobar utisak učinilo.« Strossmayer, ki je gledal namestitvev politično, je položil odločitev v roke znanstvenika Račkega, katerega odlikuje visoka akribija in historična kritika in ki je akademijo vodil izključno po znanstvenih poteh. Vidimo pa, da so vesti prišle v naš časopisje pod vplivom odgovorov Strossmayerja Trstenjaku, rezultata pa ni bilo radi vpliva Račkega, kateremu sledi tudi Strossmayer, kar ponazorujejo pisma iz 1874. Ko so našli v Sremu dva kipa, jil je za Viena 1874, 749, 765 opisal Strossmayer; prvotni koncept pa je izpremenil po vzoru Trstenjakove razprave Triglav, mythologična raziskovanja (1870), a nato poročal 3. maja 1874 Račkemu: »Rasprava našega Trstenjaka ne stoji.« Vendar pa je Strossmayer pod vplivom Trstenjakove interpretacije mariborskega rimskega grobnega nastavka označil rimske sremske najdbe s Zeus Sirmios, kar je šele Brunšnid korigiral v Vjesniku hrv. arh. društva n. s. VIII, 87—88 v nastavek grobnice ali nagrobnika. V tem času Strossmayer Trstenjaka ne priporoča več Račkemu, temveč mu samo poroča o Trstenjakovih pismenih željah, ko piše 3. junija 1874: »Siroma Trstenjak moli me, da ga preporučim za docenturo iz slavenske mitologije. Ne bi bilo s gorega. Čovjek je u toj stvari učen, samo što nije sistematičan. Ali je to valjda, što kô župnik nije se mogao neprestano svojim predmetom haviti. Ujedno mi je nekoga Slovenca, koji je sad il u Strasburgu il u Engleskoj . . . vruće preporučio.« Tudi tu polaga Strossmayer odločitev v roke Račkemu s posrednim priporočilom. Omenjeni mladenci je P. Turner, katerega je Trstenjak priporočal za zagrebsko univerzo z istim uspehom kakor samega sebe; obema je manjkalo kritičnih znanstvenih legitimacij, katere je Rački terjal. Pri namestitvah na novi univerzi je Rački sicer mislil tudi na kvalificirane Slovence. 18. februarja 1874 piše Strossmayerju: »Dr. Krek, Slovenae i profesor slavenske filologije u Gracu, odazva se mojemu pozivu, te ćemo njega pozvati, ako Jagić ne primi, te rade pođe u Berlin . . .« Iz poziva Krekovega pa ni bilo nič, kakor tudi ne iz Gebauerjevega, katerega je priporočal Miklošič; ker je bil tudi poziv Gebauerju vezan na pogoj, ako Jagić ne pride, se je čutil užaljenega in pogojnega poziva ni sprejel. Iz pisma Račkega Strossmayerju z dne 3. junija 1874 izvemo, da se je J. Šuman potegoval za stolico grščine, ne izvemo pa, kljub polvalni kvalifikaciji, zakaj je ni zasedel. Pač pa je najbrž težnja po domovini preprečila, da ni postal kustos v narodnem muzeju F. Erjavec, katerega je priporočal Strossmayer in znanstveno cenil Rački. Iz pisma Račkega Strossmayerju z dne 17. marca 1869 pa moremo sklepati, da je Strossmayer Erjavca podpiral pri njegovih znanstvenih raziskavanjih, da je bil Erjavec v prijateljskih stikih s Strossmayerjem ter Mrazovičem in posredovalec v intimnih političnih zadevah med Strossmayerjem in Račkim in se tako izživljal v Zagrebu tudi v političnih krogih. Obratno je bilo z Valjaveem, ki se ni nikoli bavil s politikom (Rački v Pozoru dne 15. maja 1885, št. 111). Glede znanstvenega dela primerja Strossmayer Hrvat s Slovenci, ko poudarja v pismu Račkemu dne 2. junija 1874 potrebo, da se uči na vsučilišču sveto pismo v hrvaščini, da se tako čimprej pride do dobrega preveda . . . »U tom obziru zaostali smo ne samo za Rusi, za

Pojaci, za Čosi, nego i za Slovenci.« K znanstvenim stikom obeti s Slovenci moremo šteti tudi ponudbo Lujze Pesjakove Strossmayerju, da odkupi njeno zbirko — najbrž ženskih ročnih del. 23. maja 1888 mu namreč odgovarja Rački... »da preporučena zbirka... ne bi spadala u galeriju, nego u etnografski odjel muzeja, osim ako li pod strogo umjetničkom vidom vrijedna hila. Ja ću se međutim ohratiti na prijatelja u Ljubljani, da me obavijesti, ali svakako bi ju vještak morao pregledati.« Kdo li bil ta ljubljanski prijatelj Račkoga, ne vemo, vemo pa to, da Pesjakove zbirko Zagreb ni kupil.

Umjetniške stike Slovencev s Hrvatima podajaju poročila o kiparju Ganglu in slikarici Kohilei. 24. decembra 1889 se interesira Rački pri Strossmayerju za Gangla in 6. marea 1890 piše Strossmayer Račkemu: »Ovim Vam najtoplije preporučujem donosioca ovoga pisma, gosp. vajara Gangla. Taj mladić je vatrean slovenski rodoljub, miran, solidan, u svoju umjetnost zaljubljen. On je lanjske godine izradio spomenik pokojnomu Vodniku, ter je kritika povoljan sud o tom spomeniku izrazila. Ovdje je kod nas izradio prošle jeseni i ove zime bas-relief »Uskrsnuće Isusovo«, koji će bas-relief doći poviš glavnih vrata (stolne crkve u Djakovcu). Ja sam s tim poslom posve zadovoljan, pak li od svega sree želto, da ovaj mladi umjetnik može naći posla u Zagrebu. Ja Vam zato, dragi Franjo, toplo preporučujem, da se kod preč. tamošnjega Kaptola živo zauzmete, ter skulpturske radnje povjerite vještomu ovomu našem čovjeku. Vi dajete takove poslove najviše tudincem Nijemcem, navlastito Bečlijanima, što Vas i skuplje dođe i nenaručnije Vam hila. Sada eto imadete našega čovjeka, pak dajte njemu privredu. Zašto da Vam uvijek g. Bollé ljude tražiti preporučuje?« 23. februara 1890 pa se informira Strossmayer pri Račkemu: »...kakve so to slike te neke Kobilice? ...«, na kar mu Rački odgovarja 3. marea 1890: »Slovenka Kohilica pokazuje mnogo dara umjetničkoga. Bila je sedam godina u Monakovu. Sada bi rado sahrati nešto novaca, te poći u Pariz, gdje li nešto u Salonu izložila. Onda bi u Italiju. Čedna je djevojka. Genre-slikarica i portret njezina je struka. Obecaje mnogo.« Strossmayer je uvidel potrebu Kohileo podpreti, ko piše 6. marea 1890 Račkemu: »Tu sirotu djevojčicu Slovenku valjalo li podupirati, ali otkud? Morao bi joj što god pomoći Gorup.« Bil je to čas, ko je živel Strossmayer radi slabe uprave škofijskih posestev u denarnih stiskah. Mogoće je, da jo djakovski škof tudi obiskal Kohilčin atelje, kajti 23. aprila 1890 mu piše Rački, da ga ho ob prihodu u Zagreb počakal na kolodvoru, »odakle ćemo po Vašoj želji, ravno u Galeriju, a uz put — ako Vas bude volja — svratiti se k slovenskoj slikarici Kohilei, da vidite njene slike...« (Prim.: Hribar I., Moji spomini I, 120).

Največ podatkov pa najdemo iz političnih stikov in političnega zanimanja Strossmayerja in Račkoga za Slovence. Ko je Toman dokazoval v proračunski debati v dunajskem parlamentu pravice Hrvatske do Vojne krajine ter terjal v njej nastavno življenje, jo Rački navdušeno poročal 9. decembra 1862 Strossmayerju: »Slava dru. Tomanu, što tako vješto dokaza trulost i nišetnost krajiške uprave.« V vojnih časih 1866 nagovarja 1. avgusta Strossmayer Račkoga, da napiše članek »Teritorijalno pitanje Hrvata i najnoviji događaji«, v katerem li mogel pisati »i o Soškoj granici, otkle slovonština počimlje.« Slično ilirsko umiljenje in upoštevanje pragmatične sankeije 1712 najdemo tudi v Strossmayerjevem pismu Račkemu 12. septembra 1873, ko govori o kritikal Salghettijeve alegorične slike jugoslovanstva: »Što slikar nije Slovenec napose predstavio, ne može mu se zato u grijeh upisati, što su Slovenci upravo jedno s nami, i pod etnografskim i pod geografskim vidom, pače, ako se stare naše listine u obzir uzovu, i pod državopravnim vidom. Naši, mislim pri izboru Habsburškoga doma, uvjetom su stavili, da se Slovenci k nam priključe.« O političnih stikih s Slovenci govorijo tri pisma Račkoga, ki poroča 7. novembra 1870 Strossmayerju: »Danas je u Sisku dogovor; došli su i Slovenci Razlag, Trstenjak i Tomšić... Slovence su Prusi poplašili, te li se rado nam prislonili. Svakako je to misao, koju nam valja podupirati.« Rački se je tu zmotil v datumu (sestanok u Sisku je bil 8. novembra), od slovenskih delegatov pa je izpustil Poklu-

karja. 18. decembra 1870 pa poroča, da bo Südslavische Zeitung zastopala ljubljanski program, »... samo što nije to u oglasu izrečeno«, 10 dni pozneje pa, da »Izjava 'ljubljska' nalazi kod omladine mnogo odziva; čini mi se, da ćemo ju morati poprimiti svikolici«. V dobi nekoliko ohlajenih odnošajev hrvatsko-slovenskih, po krivdi sahorske večine, so vezali Slovenci stike s sahorskima opozicijama, kar vidano iz pisma Strossmayerju dne 30. septembra 1890: »Ovdje (v Zagrebu) se sada radi o tomu ne bi li se opozicije (obzoraši in pravaši) složile u složnom radu. Slovenci žele, da i hrvatska opozicija bude zastupana u njihovom sastanku u Ljubljani na 2. listopada. Odavle idu onamo dr. Zahar i Fran Folnegović. Radi se o sporazumnoj akciji Slovena cislajtavskih, o kojoj neka budemo i mi obaviješteni, da prema tomu udesimo i svoj postupak.« Bil je to znani shod slovenskih in hrvatskih istrskih poslanecv 2. oktobra 1890, kjer je na slavnostnem večeru Folnegović že simptomatično govoril o slogi, v kateri se da tudi spati, in poudarjal potrebo odločnosti. Rački se je udeležil 70 letnice Bleiweisovc, ki se je 1878 vršila pod geslom zedinjene Slovenije in združitve te s Hrvatsko; ko obvešča o svoji nameri Strossmayerja (11. novembra), mu priporoča, da »vrijednomu starini brzojavkom čestitate.« Črez tri leta pa je bil Bleiweis skupno s Strossmayerjem deležen starčevićijanske reakcije na zagrebski univerzi, kjer so akademiki, kakor izvenom iz pisma Račkoga Strossmayerju 15. marea 1881, odstranili iz prostorov društva »Hrvatski dom« Strossmayerjevo in Bleiweisovo sliko. Rački se je udeležil tudi Miklošičeve slavnosti 1883, o čemer poroča Strossmayerju 3. septembra: »Danas n jutro vratili se iz Miklošičeve svečanosti u rodnom mu mjestu Ljutomeru. Svečanost lijaše sjajna, a obradoval se, što je puk sudjelovao u veliko. Bijaše im veoma drago, što je Akademija bila zastupana. Moramo svakom prilikom gojiti dobre odnošaje sa Slovenci.« Strossmayer soglašja z Račkim v odgovoru 10. septembra: »Drago mi je, da je Miklošičeva svečanost tako lijepo obavljena. Pravo imate, da imamo svakom prilikom gojiti sa Slovenci jedinstvo i hratimstvo.« Da je Strossmayer gmotno podpiral slovenske težnje, je znano. V korespondenci imamo tak slučaj glede Narodnoga doma v Novem mestu, radi katerega se je obrnil po podporo V. Zarnik preko Račkoga, ki obvešča o tem Strossmayerja 3. julija 1873: »Upravo taj čas dobih pismo od dra. Zarnika iz Ljubljane, u kojemu me uoli, da Vam na srec stavim, da izvolite poduprti Slovence u podizanju »Narodnoga doma« u dolcuskom Novom mestu, koji će stajati do 25.000 for. Veli, da o tom poduzeću visi probudjenje narodne svijesti u ovom najviše mrtvom delu Kranjske.« V odgovoru Strossmayerja Račkemu ometa Strossmayer podporo. Rački je delovao pri konservativni dunajski vladi 1871 v korist Slovencev, kar kaže pismo 21. februara Strossmayerju: »Pisali Jirečku, novomu ministru, da ovu priliku upotrebi bar za uvedenje jezika u škole slovenske i česke. I onako se druge koristi ne ima od ove promjene (vlade).« Pri zmagi Narodne stranke na Hrvatskem 1871 vidi vpliv na cislitvanske Slovane in veselo (19. maja 1871) vzklika: »Ele će se radovati i Slovenci i Česi.« Sicer pa vidi odločitev v Avstriji (18. julija 1871) takrat, kadar bi »Poljaci, Slovenci i Dalmatinci slijedili stopu Čeba«. V skrbi za zagreliško vsučilišče toži Rački 27. avgusta 1876, da »do danas nije se ishodilo kod austrijske vlade, da se za Dalmatince i Slovence priznaju ispiti ovoga vsučilišta«. Veliko skrli polagata oha na Istro. Rački je 28. decembra 1870 priporočal Strossmayerju plačevanje in brezplačno razdeljevanje istrskega Pučkoga Prijatelja in tržaške Naše sloge, dokler ni zajadrala v pravaštvo. Potem je priporočal Iv. Hrihar Račkemu Našo Slogo, koje urednik Mandić da se je »izlijedio od starčevićijanstva. Naša stvar u Istri da bi nastradala, ako bi onaj list za puk propao« (Rački 24. okt. 1892). Vendar je Strossmayer odklonil podporo (29. okt. 1892) Naši Slogi: »Ona u zvijezde kuje Starčevića, a to će reći, odsuduje mene u pakao.« Na srcu je ležala Strossmayerju (22. jul. 1880) gimnazija na Reki, ki ni samo v interesu Hrvatske, »nego osobito za Hrvate i Slovence u Istri i primorju«. V brigi za narodni razvoj poreških škofljanov, o katerih mu je izjavil goriški nadškof Zorn, da so do dveh tretjin Italijani, prosi Račkoga (24. aprila 1884) za statistične podatke, da more za po-

reško Hrvat in Slovence v Vatikanu utemeljeno intervenirati. Iz korespondence doznamo tudi, da je bil lavantinski škof M. Napotnik kandidat dunajskega dvora za zagrebškega nadškofa po Mihalovičevi smrti. 28. decembra 1892 informira Rački Strossmayerja: »O imenovanju nadhiškupa ne čuje se ništa, osim što se nadaju u Rimu, da će nadbiskup biti do Uskrsa uveden. Ovdje pripovijedaju nevjerovatno, da se naime nadbiskupija nudiła Misiji, a ovaj da je ponudu odbio; sada pako da se nudi maritorskemu Napotniku.« Slične informacije je dobil Strossmayer od Stadlerja, ki je bil pri dunajskem nunciju (5. januarja 1893): »Misija pozvan bio i... sad neki vrlo visoki i bogati gospodin u Vatikanu radi o tom, da Napotnik naš nadhiškup bude; istina je osobito to, da naša i ugarska vlada sad preporučuje Belopotockoga.« Proti temu pa je Strossmayer z uspehom nastopil pri Vatikanu.

Iz teh primerov vidimo, da ni Korespondencija Rački-Strossmayer samo izreden zgodovinski vir za dobo ene generacije druge polovice XIX. stoletja Hrvatske, temveč da osvetljuje poleg drugih pojavov takratnega javnega in kulturnega življenja obenem s prilikami vsega slovanskega juga tudi naše slovenske.

Urednik Ferdo Šišić je opremil knjigo z vsebinsko resumarnim uvodom ter s potrebnimi beležkami, ki stopnjujejo to izdanje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti do izčrpnega kompendija takratne jugoslovanske zgodovine.

Franjo Baš.

Bruckner Hans: Der Deutsch-slowenische Grenzraum. Die südostdeutsche Volksgrenze. Berlin 1934. 8°. Str. 178—188, 3 karte + 21 slik.

Če govorimo danes z vidikov narodnostne politike o slovensko-nemškem olmejnem ozemlju, moramo imeti pred očmi dvoje zgodovinskih dejstev: jezikovno in politično. Jezikovno so razvili Nemci v novem veku svoj jezik do uradnega poslovnega jezika, medtem ko so Slovenci razvijali slovenščino predvsem v cerkvi in poleg tega v slovstvu. Ko je v in po terezijanski dobi z modernim racionalističnim razvojem dobilo vprašanje jezika v uradili, šolah itd. svojo konkretno obliko, je bila nemščina kot uradni jezik že razvita, medtem ko je bila slovenščina šele na poti do tega položaja. V tem pogledu je bila nemščina pred slovenščino, ki pa se je že od Marije Terezije uporabljala vzporedno z nemščino zlasti pri objavi in razglasili političnega, davčnega in vojaškega značaja. Drugo dejstvo je, da je v slovensko-nemškem olmejnem ozemlju zavzemala od začetka nemščina v javnem življenju vlogo državnega jezika predvsem pod vplivom političnih faktorjev, koroške in štajerske deželne vlade. Iz teh dveh predpostavk sledi narodnopolitično osnovno vprašanje, kako stališče so zavzeli politični celovski in graški faktorji do slovenščine, ko se je osposobila za jezik v upravi, šoli itd. In tukaj moramo tako za Koroško kakor za Štajersko odgovoriti, da je politični režim stremel povsod, da ohrdži jezikovno stanje predmarčne dobe; to vladno politično stališče je dovedlo do narodnopolitičnih bojov, kateri so v prevratni dobi z uspehom za Nemce končali na Koroškem, uspešno za Slovence pa na Štajerskem.

Bruckner zagrabi vprašanje listveno drugače. Za njega je Slovenija s Kranjskim, Štajerskim in Koroškim kulturno nemška zemlja, na kateri se je Kranjsko kulturno emancipiralo in začelo nato z nacionalizacijo, oziroma slovenizacijo Koroškega in Štajerskega, ki pa je samo deloma uspeła. Posledica kranjskih vplivov v olmejnem slovensko-nemškem ozemlju je nacionalno slovensko izraženo. Gospodarsko in kulturno temeljni prebivalec Štajerskega in Koroškega je pa ostal Nmec. Med Nemcem in Slovencem pa stoji kmet, ki je kulturno in politično nemško usmerjen, po jeziku pa Vend (Windischer). Ta koroški Vend je odločil pri plebiscitu, medtem ko mu na Štajerskem ob prevratu ni bila dana politična beseda, temveč so Slovenci pokrajino nasilno priklopili k Jugoslaviji. V povojni dobi so dobili iredentistično razporeženi koroški Slovenci vse narodnomanjšinske pravice; ne morejo pa jim Nemci dovoliti političnega vpliva na Vende. Slovenci pa so na Štajerskem nemštvo

kulturno in politično z nasiljem uničevali, a ne uničili. Iz tega vidimo, da Bruckner nadaljuje predvorno politično ideologijo, samo v drugi obliki.

Geografsko je nemško-slovensko obmejno ozemlje enota, katero združuje Drava. Kolonizacije so sledile Dravi in baš vpliv slovenskih koroških priseljencev na vzhod je omogočal v zgodovini štajerskemu Podravju asimilacijo nemškega priseljencea po Sloveneu; torej obratno od Pomurja, kjer je staremu Sloveneu manjkalo slovensko koroško zaledje, radi česar je bil po nemškem priseljenceu asimiliran. Gospodarsko je podravska enotnost obstajala do svetovne vojne. Za Celovec n. pr. vemo, da se je do 1914 vršil gros njegovega prometa na južni železnici z vzhodom preko Maribora in dalje v Podravino. Od 5000 od vzhoda došlih vagonov hlaga je bilo 1260 iz ozemlja Gradea in severno od Lipnice, 3470 vagonov pa iz slovenskih dežel, oziroma Podravine na vzhodu od Pragerskega; prometno je bil položaj Maribora za Celovec daleko močnejši od Gradca. Narodnopolitično so se v vsem slovensko-nemškem obmejnem ozemlju od Celoveca do Maribora Slovenci podolno razvijali, se trajno narodnostno in kulturno osamosvojevali, da so bili v vsem Podravju regionalno usmerjeni, narodnostno neopredeljeni od ustavne dobe dalje v manjšini. Nemštvo na svoji strani odgovarjajočih regionalistov ni poznalo, deloma, ker je nemška politika regionalizem v svoj politični program vključevala, deloma pa radi iz v uvodu omenjenega različnega jezikovnega razvoja obeh narodov.

Zgodovinsko je potrebno proti Brucknerjevemu poudarjanju vendstva ugotoviti, da niso mogli na Štajerskem in Koroškem regionalisti nikdar pridobiti kakega slovenskega političnega mandata ter da so v predvojni dobi številčno nazadovali. Pri volitvah l. 1911. so dohili štajerski Slovenci skupaj 42.831 glasov, a štajercijanci 5224 proti 5898 l. 1907.; procentualno razmerje štajercijancev v sestavi slovenskih štajerskih glasov je 10%, torej manj kakor je bilo razmerje slovenskih do nemških glasov v nemških volilnih okrajih celovške okolice (17%) ali Velikoveca (13%). Absolutno število štajercijanskih glasov je manjše od narodnih slovenskih koroških glasov 1911, katerih je bilo 5463. Ker moramo računati kvantitetno razmerje spornega koroškega in štajerskega prebivalstva z 1:4, je bilo torej Koroško vsaj štirikrat močnejše slovensko kakor pa Slov. Štajersko štajercijansko. Koroški regionalisti so hodili po isti poti z Nemci, zato o njih napredovanju, oziroma nazadovanju ne moremo govoriti. Iz števila štajercijanskih glasov 1911 na Štajerskem, iz števila koroških slovenskih glasov 1911 in iz medsebojnega sorazmerja štajercijanstva na Štajerskem in slovenstva na Koroškem izhaja, da je zgodovinska pogreška, prikazovati slovenskega kmeta na Koroškem ali Štajerskem kot pretežnega vendškega regionalista.

Slovenski narodni mandati na Štajerskem in Koroškem so bili kmetški mandati. In v veliki meri je podravske narodnopolitične preporod vršil haš naš kmet; imena Illehov, Grizoldov, Držečnikov, Miklavcev, Čolnikov, Štepišnikov, Flucherjev, Drahosnjakov, Miklavčev in končno Grafenauerjev obenev z narodnim izohraženstvom, ki je izšlo vse s kmetov, nazorno dokazujejo pogrešnost teorije o vendški kmetški miselnosti, ki se v zadnjem času vse pogosteje ponavlja v nemških zgodovinalih naše polpretekle dobe in po kateri naš podravske kmet ni Slovenec, temveč Vend. Za Koroško posebej moramo še poudariti vpliv politične razdelitve volilnih okrožij, proti kateremu mora stopiti tudi regionalizem v ozadje. Pri vseh Brucknerjevih izvajanjih pa vidimo tudi identificiranje današnje kulture z nemštvom. Moderna doba je doba kulturne nivelizacije, s katero se izsledki ne samo posameznega naroda, temveč vsega sveta izpopolnjujejo ter zlivajo v enotno planetarno kulturo, katere izhodišče in temelj je do danes ostala Evropa. To velja za današnjo dobo; v preteklosti pa ne smemo nikdar pozabiti na oglejski vpliv v naših krajih, torej tudi v Podravju; in o Ogleju vemo, da je nemški vpliv od patriarha Bertolda stalno in rapidno padal. Kakor je geografsko Slovenija prehodna zemlja, tako je to tudi kulturno. Nikdo ne zanika nemških vplivov na Slovenskem, nikdo pa ne more obratno negirati vplivov Italije in Srednjega Podonavja, prav

tako pa tudi ne avtohtonih kulturnih stremljenj zemlje same, ki so tudi v Podravju, torej v slovensko-nemškem obmejnem ozemlju primarno slovenski, zlasti, kar se tiče duhovne kulture.

Zgodovinska značilnost velikih delov Srednje Evrope in to zlasti ozemlja bivše avstro-ogrške monarhije v polpretokli dobi so narodnostni boji. Pri teh bojih vidimo, da ni bilo niti enega vodilnega srednjeevropskega naroda, ki bi znal narodnostne borbe likvidirati ter narodnostne probleme zadovoljivo rešiti. Vzrok temu je bilo identificiranje vodilnih narodov, v Avstriji Nemcev, z državo. To zgodovinsko dejstvo bodo morali bivši vodilni avstro-ogrski narodi priznati in stopiti nato na nova pota narodnostne politike. Po starih zavoženih tirih in popolnoma v nasprotju z zgodovinskimi dejstvi in priznanji pa se gibljejo politične publikacije z narodno propagandnim poudarkom, kakor je pričujoča Brueknerjeva študija.

Franjo Baš.

Minařik Fr.: Črtice iz zgodovine kranjske farmacije. Ponatis iz Apotekarskega Vjesnika v Zagrebu iz let 1930—1935.

Pijonir zgodovine naše domače farmacije, mariborski lekarnar mag. pharm. Fr. Minařik otvarja s ponatisom 12 člankov, ki prikazujejo lekarništvo na Kranjskem v novem veku, novo panogo naše kulturne zgodovine.

Članki nas seznanjajo s samostanskimi lekarnami in v samostanskih knjižnicah ohranjenimi receptnimi navodili, z deželnimi lekarnarji, z nadzorovanjem najstarejših naših javnih lekarn ter z njihovim gospodarskim in pravnim položajem, nudijo nam vrsto skrbno in z izrabo zelo podrobnega gradiva sestavljenih biografij ljubljanskih lekarnarjev ter nas uvažajo v lekarnarski ohrat z objavo inventarja lekarn, poročil o lekarnarskih nestrokovnjakih ter kranjskega lekarnarskega reda iz l. 1710.

Vestno in z vztrajnostjo zbrano gradivo, njegova solidna izraba in ljubezen do snovi so vzgled, po katerem bi bilo potrebno obdelati tudi lekarnarstvo v Podravju in Pomurju; za to delo se je z dosedanjimi objavami legitimiral pač najholje — naš avtor sam.

Franjo Baš.

Dr. Artur Krajanski, O statutu varaždinskega echa ranarnika, brijača i kupalištara. — Adolf Wissert: Tekst požunskog statuta. (V spomenici Varaždinskega muzeja 1925—1935. Tiskala Narodna tiskara, Varaždin, 1935.)

Jugoslovanski raziskovalec in temeljiti poznavalec splošne farmacevtske zgodovine dr. pharm. Artur Krajanski, lekarnar v Varaždinu, poroča v svojem članku o ehovskih pravilih varaždinskih ranocelnikov, briveev in padarjev iz leta 1557. V uvodu slika pisatelj nastanek reda grških asklepijadov in rimskih kolegijsv arhijatrov ter razvoj kirurškega poklica v srednji in severni Evropi do 15. stoletja, ko so tudi v avstrijskih in nemških deželah nastajali samostojni kirurško-brivski echi. Medicinska fakulteta na Dunaju je leta 1546. uvedla izkušnje za mojstre kirurge. V tem času preteče turške nevarnosti so se leta 1557. obrnili varaždinski ranocelniki, brivei in padarji na svoje tovariše v Bratislavi ter so jih prosili najprej pisмено, pozueje pa po svojih odposlanceh, da bi jim dali prepis bratislavskih ehovskih pravil, ki so jih spremenjeno ali nespremenjene hoteli uvesti tudi v Varaždinu. Pravila mojstrov v Bratislavi so bila 1540 popravljena, torej so bila že starejša. Župan bratislavski je dal pravila njihovega echa, ki so bila nemška, za Varaždince polatiniti.

Prvi del pravil, ki so razdeljena na devet poglavij, predpisuje dolžnosti ranocelnikov do bolnikov: da morajo imeti doma vedno potrebne obliže, masti, olja, praške in kirurški pripravke, drugi pa predpisuje pristojbine za prvo pomoč. Tretje poglavje ureja razmerje mojstrov do pomočnikov in pravice vdoveev in vdov. V četrtem delu nam poročajo pravila

o mojstrskem izpitu in taksi, ki jo je moral pomočnik za ta izpit plačati v blagajno celna, in o poteku pojedine, na katero je moral novi mojster povahiti vse echovske tovariše, njih žene, pomočnike in druge uslužbenec. Peti del našteva orodje brivecev, med drugim tudi priprave za odpiranje žile, za izdiranje zob in zavezovanje ran; česti omenja madžarske barbarije, sedmi opisuje veliki delokrog padarjev, ki so kakor briveci puščali bolnikom kri, izdirali zohe in lečili rane. Osmi del predpisuje obnašanje padarskih pomočnikov in slug v kopalnici proti ženskim gostom, pa tudi njih obnašanje izven mojstrove liše, pri maši zadušnici za umrlim članom ali pri pogrebu in drugih priložnostih, zadnje poglavje pa določa dohodke skupne hlagajne, izdatke za revne člane in pogrebne stroške.

Opisu in poročilu o tekstu teh varaždinskih cebovskih pravil sledi celotni dohesedni latinski tekst, ki ga je priredil Adolf Wissert. Članka sta okrašena s sliko originalnega naslova listine in s sliko pečata varaždinskih kirurgov, brivecev in padarjev iz leta 1537., katerega je našel Krajanski na neki drugi listini.

Za lažjo ocenitev historične zanimivosti tega dokumenta naj omenim, da so najstarejša pravila ljubljanske in kranjske zadruge padarjev in ranocelnikov iz leta 1677. Zadruga kranjskih ranocelnikov sama pa je bila seveda mnogo starejša in pravila iz tega leta so bila le prepis starejših pravil. Leta 1736. so pravila zopet popravili in skrajšali. Leta 1770. je centralna vlada na Dunaju izdala tiskano »instrukcijo« za vse ranocelnike in padarje nekdanjih avstrijskih dežel. Padarji po naših krajih navadno niso imeli krajevnih zadrug, ker je njih število bilo premalo, ampak so obsegale njihove zadruge več krajev in mest ali celo deželo. Na Štajerskem so se ohranila pravila padarjev v Radgoni iz leta 1483.; cesar Ferdinand pa je 1630 izdal patent, ki štiti vse štajerske ranocelnike. O kranjski padarski zadrugi je poročal Vrhovec (Ljubljanski meščanje, Ljubljana 1886), na splošno o štajerskih rokodelskih celih pa M. Ljubša (Das alte Zunftleben, Gracze 1898), kjer je navedena tudi starejša literatura. Ljubljanska, varaždinska in radgonska pravila skupaj so torej važni viri, iz katerih ho črpal strokovni zgodovinar, ki bo hotel opisati delovanje starih kirurških zadrugarjev po naših krajih.

Spomenico, v kateri se nahajata omenjena članka Krajanskega in Wisserta, je izdalo Varaždinsko Muzejalno društvo ob svoji desetletnici. Knjiga šteje 80 strani ter je okrašena z že omenjenimi, pa še tudi z mnogimi drugimi slikami iz starega Varaždina. V predgovoru opisuje Krešimir Filič pogumno in plodonosno delovanje društva ter brzi razvoj muzeja. Spominja se sodelovanja vseh kulturnih delavcev, javnih faktorjev, dobrotnikov in članov društva, ki so z razumevanjem in žrtvami omogočili preselitev muzeja v prenovljeni varaždinski grad. Isti pisatelj poroča na podlagi gradiva, ki ga je našel in predelal v mestnem arhivu, o mestnih sodnikih varaždinskih od leta 1209. naprej, Adolf Wissert pa o starih varaždinskih zgradbah. V zadnjem članku opisuje Stjepan Vuković predhistorične najdbe iz jame Vindije blizu Voč. Tej razpravi sledi 3 table s slikami predmetov, najdenih v jami.

F. Minařik.

Zgodovina lekarn v Mariboru, Celju in Ptujju. Iz dr. Selniderschitchevega dela »Die Geschichte der Pharmazie in Steiermark bis zum Jahre 1850«, o katerem sem na tem mestu že poročal (ČZN 1932, 54—56), je znani in marljivi strokovni pisatelj Mr. V. Jugović, lekarnar v Zagrebu, prevedel nekaj delov v srbolirvaščino ter jih je priobčil pod skupnim naslovom »Historija naših apoteka« v »Apotekarskem Vjesniku« v Zagrebu v letniku 1935 na straneh 252, 304, 379, 680, 723. Ti prevodi se bavijo z zgodovino lekarn tistih krajev nekdanje Štajerske, ki so danes v Dravski banovini, namreč starejših lekarn v Mariboru, Celju in Ptujju. Članki so okrašeni z 12 lepimi slikami lekarn in lekarniških posod. Delo zasluži pohvalo, ker je z njim prevajalec omogočil razumevanje Selniderschitcheve knjige v vseh delih naše države.

F. Minařik.

Cvetje iz domačih in tujih logov (1—3). Urejuje prof. Jakob Šolar s sodelovanjem uredniškega odhora. Založila družba sv. Mohorja v Celju. 1934, 1935, 1936.

Še eneno, lično opremljeno in strokovnjaško, a popularno komentirano izdajo glavnih del naših in tujih klasikov nam je založnica zamašila že dolgo zevajočo vrzel v naši literaturi in le čuditi se moramo, da ta misel ni prišla že prej do uredničenja. V naslovitvi na staro Jauežičevo »Cvetje« je skušala založnica pač nakazati namen zbirke: popularizacijo lepe knjige med najširšimi krogi, posebno pa med dijaštvom. Sicer pa bo tudi strokovnjak v uvodih in opombah našel med stilnimi analizami in novimi osvetljavami marsikaj zanimivega. Vprašanja ob koncu knjig so namenjena dijaku, ki ga mestoma prav spretno uvajajo v znanstveno problematiko.

1. Simon Gregorčič: Izbrane pesmi. Priredil dr. Ivan Pregelj. Knjiga vsebuje 51 Gregorčičevih najbolj znanih in karakterističnih pesmi, 18 str. uvoda, 10 str. opomb in je opremljena s pesnikovo fotografijo. V uvodu, kjer nam prireditelj opiše pesnikovo življenje, ga označi kot človeka, oriše njegovo pesniško delo in karakterizira osnovne motive ter slog in pesniški izraz, utegne zanimati nekoliko omiljena formulacija ohičajne sodbe o Mahničevem, oziroma Kržičevem vplivu na pesnika: »Sodha njegovih stanovskih vrstnikov ni le bolela občutljivega pesnika in mu omajala samozavest, marveč je kolikor toliko zadušila v njem veselje do pesniškega dela, ki mu je že takó pojemale in ugašalo« (str. 8). Najvažnejši del uvoda je pač tam, kjer govori prireditelj o osnovnih motivih, po katerih deli Gregorčičevo pesem v 4 skupine (1. rodoljubne, 2. etično vzgojne in miselno čustvene ali razmišljujoče, 3. osebno izpovedne, 4. lirčno epične) ter v analizi sloga in pesniškega izraza, ki ga označuje Gregorčičev muzikalno melodični dar in govorniška emfaza. Karakteristiko Gregorčičeve pesni resumira Pregelj v stavku: »Ta pesem je trpnost slovenskega gorskega prebivalstva, idealizem katoliškega duhovnika in slovenskega izobraženega rodoljuba, eno samo močno domotožje, idilična elegija mehkega in blagega slovenskega srca« (str. 10).

2. Fran Levstik: Martin Krpan. Priredil dr. A. Slodnjak. Po kratki oznaki političnih in literarnih okoliščin, v katerih je nastal ta »nesmrtni zgled pravega ljudskega pripovedovanja v umetni povesti« (str. 5) prihaja Slodnjak z razhorom vzporednic, pri katerih nas opozori na njih socialno borbeni pomen, do zaključkov o vplivih nekaterih izmed njih in neznahe narodne predloge na Levstikovega Krpana. Izjava, da je Levstik »hotel ustvariti mytilos slovenskega življenja, ki li bil resničen in narodu razumljiv« (str. 15) ter podmena o posebnem pomenu datuma hoja in naštevanja cesaričinih darov v opombah (str. 45, 46) sta pač problematični. Knjigo krasi slika Peruzzijsve plakete.

3. Q. Horatius Flaccus: Pismo o pesništvu. Preložil in razložil Anton Sovrè. V knjigi, ki je pridobitev tako za klasično filologijo kot za literarno teorijo in radi velikega vpliva, ki so ga imeli Horatijsvi nazori o pesništvu tudi na slovensko literaturo, za literarno zgodovino, je Sovrè natisnil poleg kratkega uvoda svoje svobodne prepešnitve, razčlenitve in stvarnih opomb tudi latinski izvornik. V vprašanjih ob Horatijsvi pesnitvi nam prelagatelj v kratkih besedah označi njen pomen za svetovno in našo literaturo. Knjigo zaključuje najvažnejša literatura ter seznam imen in stvari.

4. Josip Jurčič: Jurij Kozjak, slovenski janičar. Priredil dr. Mirko Rupel. Na 24 str. uvoda in 9 str. opomb nam Rupel na podlagi podrobne in proučave kritične analize zgradbe, oseb, miselnih in oblikovalnih osnov ter jezika pokaže vse Jurčičeve mladostne slahosti in vrline ter nam ga tako na novo ovrednoti. Pomen te novele vidi prireditelj pred vsem za Jurčiča, ki je prišel z Jurijem Kozjakom v stik z literarnim svetom in občinstvom, za razvoj slovenskega slovstva pa je povest pomembna kot tretja prava ljudska povest in prva zgodovinska novela (razen neopažene Svetčeve Vladimir in

Kosara). Absolutna vrednost pa je po Ruplu v Juriju Kózjaku kot lepem in ljulsko vzgojnem herilu. Spreddaj je Jurčičev lesorez, delo slikarja Maleša.

5. Valentin Vodnik: Izbrano delo. Priredil dr. Ivan Grafenauer. Prireditelj nam je v tej zbirki predstavil skoro vse znane Vodnikove pesmi, celo take, ki so hile doslej laiku skoro nedostopne, najvažnejšo Vodnikovo prozo in doslej še neobjavljeno pismo A. Rudlču (v faksimilu) ter ohe avtobiografiji (tudi v faksimilu). V uvodu nas prireditelj seznanja s socialnim okoljem pesnikovega rodu in doma, filozofskimi in družbenimi nazori njegove dobe, nam oriše duševne fiziognomije domačih prosvetljenskih krožkov, Vodnikovo življenje in njegov duhovni razvoj, karakterizira Vodnikove pesmi in prozo in analizira njegov jezik. Posebno zanimive so obširne opombe, ki razlagajo nekatere težavnejše jezikovne probleme. Knjiga nam daje jasno, časovno zasidrano sliko prvega Slovenca, »ki se je zavedal pesniškega poklica«, prvega, »ki se je zavedal, da je kot pesnik, kot slovenski pesnik glasnik svojega naroda, njega učitelj, huditelj in — vodnik« (str. 5). Njegov pomen je, da »je s svojo prozo zgradil podzilje, na katerem so postavili mlajši stavbo slovenske proze« (str. 26). Na čelu knjige je pesnikov lesorez.

6. Matija Čop: Izbrano delo. 1835—1935. Priredil dr. Avgust Pirjevec. Celih sto let smo morali Slovenci čakati, da smo dohili v javnosti dostopni izdaji izbrano delo »moža, ki ga sam Prešeren imenuje »velikana učenosti«, ki ga slavi kot svojega mojstra in vodnika, ki mu izpričuje najplemenitejše človeške lastnosti in nagibe ter vroče slovensko sree« (str. 5). Največji del knjige zavzema Discacciamento, saj je to delo, s katerim je Čop aktivno posegel v slovenski kulturni boj. Sedem objavljenih pisem nam prilži Čopovo literarno fiziognomijo, fiziognomijo moža, ki je vplival tudi na Prešernov umetniški okus. Štiri Čopovi olistavki v Šafařikovi »Zgodovini slovanskega jezika in književnosti« pa so vzorec prve literarne zgodovine estetsko visokoizobraženega literarnega zgodovinarja. Pirjevec uvod se odlikuje po pregnantnih formulacijah in razpada v sledeče podnaslove: Čas, Čopovo življenje, Čopova pot, Krezovi zakladi duha, Čop v Ljubljani, Čop v boju. Knjigo krasi znani Čopov portret, ki ga je naslikal M. Langus.

7. Simon Jenko: Izbrano delo. 1835—1935. Priredil dr. Ivan Pregelj. Teško bi našli koga, ki bi bil holj poklican, da nam poda Jenkovo sliko, kakor avtor »Simona iz Praše«. Izbral in objavil je 47 pesmi, ki jih po motivih deli v 1. hudnice in rodoljubne, 2. ljubezenske, 3. obrazne (v podobi in primeri), 4. izpovedne (bolečine in loji), 5. satirične (žalice in šalice) ter 6. lirično epične in izmed proze Jeperškega učitelja. Slično kakor pri Gregorčiču imamo tudi tu v uvodu zanimivo stilno analizo. Poselne omembe vredna je Pregljeva oznaka: »Ni klasičen, a je po svoje zrel; ni oblikovno dovršen izraznik, a je pravi realist v svoji plastiki; ni glede duhovne vsebine najgloblji, a je veren in tehten tolmač svoje bolesti in misli... V vsaki svoji pesmi eno življenje, nepotvrjeno, iskreno, razumsko mirno in brez nabreklih zanosa...« (str. 5). V pesmi Lilije (str. 68) je verz »ne hodem nosila« namesto »ne bom nosila«, kar zahteva ritem in kakor stoji tudi v prvem natisu v Novicah 1857 in v Pesmih 1865, pač tiskovna pomota.

8. Zitja Konstantina in Metodija. Prevel in razložil Franc Grivec. Ohema staroslovenskima legendama je prireditelj, ki si je s svojim delom na tem polročju pridobil že velik sloves, dodal še Rimsko legendo ter vse tri opremil z izčrpnim znanstvenim komentarjem. Slavistom in teologom bo knjiga dobro služila.

Jaroslav Dolar.

Društveni glasnik.

Zgodovinsko društvo v Mariboru.

Redni letni občni zbor ZDM se je vršil dne 12. januarja 1936 ob 10. uri v čitalnici Študijske knjižnice v navzočnosti 20 članov. Otvoril in vodil ga je predsednik prelat dr. Fr. Kovačič, ki je ugotovil pravilnost sklicanja in sklepčnost ter prisrčno pozdravil zastopnike javnih oldasti in nčnih zavodov. Pietetno se je spomnil l. 1935. umrlik člana l. Vrhovnika, dr. H. Tume, F. Lipeja in F. Šetineca, katerim ho ZDM ohranilo trajen časten spomin.

Tajnik Fr. Baš je poročal, da šteje ZDM 481 članov; odbor je imel 7 sej, predsedstvo pa 6. Rešenih in odposlanih spisov je bilo poleg uprave ČZN 734. Bistveno delo ZDM je bilo osredotočeno na ČZN, ki pomeni vrhunc mariborskega kulturnega delovanja. V njem smo združili letos prikazovanje preteklosti Podravja od Koroškega do Prlekije in pripravili za hodoče gradivo iz zgodovine antičnega Poetovija ter narodopisja Koroškega. ČZN se je letos zakasnil; vzrok temu je deloma poletni štrajk v tiskarnah, deloma pa jesenska raziskavanja univ. prof. dr. W. Schmida na Iljadini, katerih izsledki izidejo v letošnjem ČZN. Z novimi zametami s ČZN je ZDM razširilo svoje stike z Beljakom, Bonom, Bratislavo, Budimpešto in Segedinom. Možnih zamet z znanstvenimi ustanovami v Rusiji radi obstoječih razmer mislo izralili. V Mariboru je ZDM organiziralo zgodovinske večere ter preko časopisja informiralo javnost o tekočih znanstvenih dogajanjih, predvsem doma. V zvezi z javnimi faktorji je ZDM sodelovalo pri vprašanju občinskih kronik, pri varstvu spomenikov s pravilnikom za zaščito mariborskih umetnostnik in zgodovinskih zgradb ter pri preimenovanju podravske topografije. ZDM deluje najožje s Študijsko knjižnico, Banovinskim arhivom in Muzejskim društvom, pri čemer vzdržuje deloma kot izdajatelj ČZN, deloma pa v svojem razmerju do Študijske knjižnice, Banovinskega arhiva in muzeja s svojo vlogo osrednji mariborski znanstveni položaj. Študijska knjižnica nudi ZDM streljo, za kar se ravnatelju J. Glaserju na tem mestu najlepše zahvaljujemo. Po naklonjenosti lavantinskega kuzoškofijstva in dekana v Hočah J. Sagaja je prevzelo ZDM dekanjski arhiv v Hočah, katerega je kakor sploh vse pridobljene arhivalije namestilo v BAM. Kakor pri škofijstvu je našlo društvo razumevanje tudi pri mestni občini, ki je priskočila društvu pogosto na pomoč zlasti z vozili. Tudi javnost je upoštevala naše delovanje z razumevanjem za naša stremljenja. Ponovno pa moramo poudariti, da z izumiranjem predvojne generacije tudi društveno članstvo nazaduje, ker nilajša generacija s svojimi pristopi ne krije izgub stare generacije. Pri tem pa ni edini vzrok samo gmotno stanje posameznikov; imamo primere med profesorji zgodovine, ki so bili ponovno valjeni v ZDM, pa niso pristopili in enako je z mnogimi drugimi, gmotno dobro stoječimi; pač pa vstopajo v naše vrste v relativno polni meri gospodarsko šibkejši. To je potrebno poudariti, ko vidimo med našim članstvom n. pr. prirodoslovce predvojne generacije, medtem ko manjkajo na istem zavodu zgodovinarji iz povojne generacije. Kar je odbor mogel, da popularizira ZDM, to je storil z dojadi, osebnimi valili in z akvizicijo, ki se pa ni obnesla. Vkljub vsemu temu je društvo vršilo svoje delo v preteklem letu z optimizmom in v prepričanju, da je vračauje krivde na razmere časa samo holecen. V inflacijski dobi tik po svetovni vojni ni bil kljub drugačnim gospodarskim razmeram položaj za kulturne ustanove prav nič holjši kakor je danes. Zato bi moglo opravičevanje z razmerami časa sodobno in bodočo akcijo ZDM samo uspavati. Naše prepričanje je, da moramo v mejah možnosti storiti to, kar je mogoče. V tem prepričauju apeliramo na zavednost našega članstva in na dobrohotnost in uvaževanje naših podpornikov na kr. lantsko upravo Dravske banovine, na mestno občino mariborsko, na Posojilnico v Narodnem domu, na Spodnještajersko ljudsko posojilnico in na Nabavljalno

zadruge državnih uslužbencev, da nas podpirajo tudi v hodoče vsaj v isti meri, kakor so delali to dosedaj. Predsednik je pripomnil k tajnikovemu poročilu, da je v odboru vladalo veskozi idealno uvadušenje za delo in sloga z devizo: Z združenimi močmi! Inicijativa zasebnega dela je bilo delo odhoda. Baš obratno, kot je opazil lansko leto v načrtu novega muzejskega zakona, kjer se privatno in organizacijsko delo naravnost ignorira in kjer ima osnutek muzejskega zakona tri pogloblitve napake: monopolizacija, centralizacija in hirokrtizacija. Ko je predsednik še pojasnil v podrobnosti zamudo s ČZN radi pavšalirane poštnine, je občni zbor soglasno sprejel tajniško poročilo.

V imenu lavantiuskega knezoškofa je nato pozdravil prizadevanje in idealne napore ZDM stolni dekan dr. F. Cukala. Vzdrževanje zgodovinskih monumentov in njih objavljane je delo, katerega bo cerkev vedno podpirala kakor tudi stremjenja, da dobijo zgodovinski spomeniki v Mariboru svojo stalno streho. Svoj pozdrav je sklenil z željo, da deluje ZDM v hodoče z isto vnemo kakor dosedaj. Predsednik se je za hodrilne besede prisrčno zahvalil ter prosil g. stolnega dekana, da izroči knezoškofu obenem z zahvalo tudi prošnjo za nadaljnjo pomoč.

Blagajniško poročilo je podal upravnik Niko Vrabi. Iz poročila posnemamo: Pregled računov za poslovno leto 1935 (od 20. februarja 1935 do 5. januarja 1936) kaže 97.338'12 Din prihodov, in sicer 57.737'30 Din prejemkov in 39.601'18 Din izdatkov ter 18.136'12 Din prebitka.

Najvišja postavka med prejemki so podpora v skupnem znesku 35.600'— Din. Najvažnejše so: 24.000'— Din od kralj. lanske uprave, 7.500'— Din od mestne občine mariborske, 3.000'— Din od Posojilnice v Narodnem domu, 500'— Din od Spodnještajerske ljudske posojilnice, 250'— Din od Nabavljalne zadruge državnih uslužbencev v Mariboru, 200'— Din od prof. dr. Antona Dolarja ob priliki njegove 60letnice in dr.

Na članarini je bilo vplačanih 12.241'75 Din, to je za 4.631'— Din manj nego v prejšnjem poslovnem letu. Plačalo je 244 članov: 1 član za 1931, 11 članov za 1932, 25 za 1933, 78 za 1934, 117 za 1935 in 12 za 1936.

Pri prodaji stare knjižne zaloge se je dobilo 992'— Din.

Med izdatki je najvišja postavka 27.869'— Din za pisateljske nagrade, tisk in vezavo Časopisa, XXX. letnik, 1—2 snopič.

Izdatki za knjižnico so znašali 1.170'—.

V imenu preglednikov računov je ugotovil dr. I. Jančič, da javnost vse premalo upošteva delo ZDM. V odboru vlada najlepša harmonija, v poslovanju pa najlepši red. Z željo, da hi javnost društvo v hodoče bolj upoštevala kakor ga danes, predlaga absolutorij, kar občni zbor soglasno sprejme.

Sledilo je poročilo knjižničarja ravnatelja J. Glasarja in arh. F. Baša. Glej poročilo spodaj. Pri določitvi članarine je predsednik v imenu odhoda predlagal, da ostane članarina tudi za leto 1936. Din 50. Soglasno sprejeto.

Pri volitvah preglednikov računov so bili soglasno izvoljeni dr. M. Heric, dr. I. Jančič in dr. A. Trstenjak.

Pri slučajnostih je hlagajnik N. I. Vrabi ponovno poudaril, da je stanje društvene hlagajne samo na videz ugodno, ker ČZN še ni izšel v svet. Če hi izšel že celi letnik, hi imeli danes v blagajni primanjkljaj. Apelira na vse društvenike, da po svojih močeh delujejo za društvo povsod, da homo našli sredstva, s katerimi homo mogli kriti društvene izdatke in vršiti delo, ki nam ga nalaga društveni program, obenem pa tudi posebni položaj Maribora.

S tem je bil dnevni red izčrpan in je predsednik zaključil občni zbor ob 11. uri.

Študijska knjižnica v Mariboru.

I. Statistika. Knjižnica se je v letu 1935. pomnožila (v zvezkih oz. letnikih) za 1632 knjig (ozir. brošur), 297 revij (ozir. časopisov), 4 zemljevide in 3 rokopise. Prispevali so: ŠK 903 knjige, 141 revij in 3 zemljevide, ZD 678 knjig, 149 revij, 1 zemljevid in 3 rokopise, MD 51 knjig in 7 revij. Način pridobitve je bil naslednji:

A. Nakupi. ŠK: 440 knjig, 70 revij in 2 zemljevida; ZD: 11 knjig in 2 reviji; MD: 43 knjig in 2 reviji — skupaj 494 knjig, 74 revij in 2 zemljevida. Važnejši nakupi so bili: Bibliothek f. Kunst- und Antiquitätensammler (23 zv.; kup. MD); Boehm M. v., Puppen-spiele; Brehm A. E., Tierleben (13 zv.; kup. MD); Cankar I., Zbrani spisi (18 zv.); De-clareuil J., Histoire générale du droit français; Freudenberg A., Gluma; Geramh V., Steiri-sches Trachtenbuch; Graher G., Sagen und Märchen aus Kärnten; isti, Volksleben in Kärn-ten; Slovenska grica 1.—7. (7 snop., kup. ZD); Handwörterbuch der Naturwissenschaften (11 zv.); Heiß H. i. dr., Die romanischen Literaturen des 19. und 20. Jahrhunderts; Jagić V., Istorija slavjanskoj filologiji (kup. ZD); Jovanović S., Iz istorije političkih doktrina; Karlovšek J., Slovenski ornament; Kulakovskij P., Illirizm; Lakatoš J., Jugoslovenska privreda; Larmeroux J., La politique extérieure de l'Autriche-Hongrie 1875-1914 (2 zv.); Masaryk T. G., Rußland und Europa (2 zv.); Merker P. — Stammer W., Reallexikon der deutschen Literaturgeschichte (4 zv.); Prijatelj I., Duševni profili slovenskih prepore-diteljev; Radlošević M., Osnovi savremene Jugoslavije; Ramovš F., Historična gram-matika slovenskega jezika, VII. zv.; Rosenberg A., Geschichte der Deutschen Republik; Sa-vić M. M., Naša industrija, zv. I., IX., X. (3 zv., izpopolnitev); Schier B., Hauslandschaften u. Kulturhewegungen in östlichen Mitteleuropa (kup. MD); Spanner A., Die deutsche Volks-kunde, II. zv. (kup. MD); Šuman J., Komentar zakona o zaščiti avtorskog prava; Urkun-denbuch des Landes ob der Enns, I. in II. zv. (2 zv.; kup. ZD); Vischer M., Topographia ducatus Stiriae; Vodnik V., Pifmenoft; Vukičević M., Karadžordže (2 zv.); Wackernagel Ph., Das deutsche Kirchenlied (5 zv.); razen tega nadaljevanja raznih naročil iz prej-šnjih let (Der große Brockhaus, Österreich-Ungarns letzter Krieg, Lexikon für Theologie u. Kirche, Slovenski biografski lexikon, Deutschösterreichische Literaturgeschichte) in 12 knjig (večinoma versko filozofskega značaja) iz Aškerčeve ostaline.

B. Darovi. ŠK: 405 knjig, 57 revij in 1 zemljevid; ZD: 572 knjig, 64 revij, 1 zem-ljevid in 3 rokopisi; MD: 6 knjig in 1 revija — skupaj 983 knjig, 122 revij, 2 zemljevida in 3 rokopisi. Darovali so (v oklepaju število darovanih predmetov): arhivar Baš Fr. (4, med tem Sztarisinsztvo i zvaclsinsztvo 1807 in 1 zemljevid), Baumgartner E. (1), prof. Be-nešić J. v Varšavi (2), Bezenšek D. v Ljubljani (1), dr. Bezjak J. (299, med drugim Hanka V., Rukopis Kralodvorský, v ostalem predvsem dela iz področja pedagogike, klas. filologije in germanistike), dr. Bračič Fr. v Celju (1), prof. Bračun Fr. (10), dr. Dolar A. (8), ga. Dolkowski Fr. (1), prof. Druzovič H. (7), dr. Faneev Fr. v Zagrebu (1), Glaser J. (1), šol. upravitelj Grčar V. (1), ravnatelj Hnnek D. (1), Ilić M. K. v Beogradu (2), Ka-ris F. (1), prof. Košar J. (1: Nov popravilni prijatelj, marib. izdaja), dr. Kotnik J. (1 roko-pis: Miršel M., Krainske pridige 1801), prelat dr. Kovačič Fr. (11, med tem 1 rokopis: Slomšek A. M., Der Inbegriff der slov. Sprache), Kramberger Fr. (37, večinoma izvestja požarnih hramb), ravn. Kramer I. (2), Kuničič M. v Zagrebu (1), kmet. referent Kuret N. (1), Lapan R. v Dolnji vasi (3, med tem rokopis: p. Bernardus, Enchiridion Slavis infirmis assistentium. Radkersburgi 1757), major Lavrič A. (4), kurat Ljubša M. v Celju (66), ga. Maister M. (2: Petrarca Fr., Opera, Basilcae 1554; Calepinus A., Dictionarium nndecim linguarum), Mandić M. v Sarajevu (5 ponatisov), dr. Miholič S. v Beogradu (1 ponatis), mag. ph. Minafič Fr. (2), ing. Mohorčič H. (1), Mravljak J. v Vučenici (11), Munda V. (2), prof. Oven A. (1), Pavičević M. M. v Zagrebu (2), vet. nadsvetnik Pirnat Fr. (1), dr.

Pivko Lj. (21), dr. Ploj M. (24), dr. Poljanec L. (1), paznik Robas A. (1), prof. dr. Spectorjskij E. v Ljubljani (1), dr. Šanda D. (2), župnik Šoline I. v Slov. Bistrici (1), ravnateljica Štupca A. (1), dr. Šroh D. v Zagrebu (1), Taks Š. v Marcubergu (1), Tane A. (3), Tinti A. (3), nadzornik Tomažič I. (4), dr. Tomišek J. (10), dr. Travner V. (2), dr. Vauhnik M. (26), Vidnar H. (1), upravnik Vrabl N. (88), učitelj v pok. Zacherl Fr. v Ljutomeru (22), ga. Zhuber N. (19), župnik Zidanšek J. v Podstrci (3), Ževahov N. D. v Novem Sadu (1), osmošolce Žmave R. (2), dr. Žoutar J. v Kranju (1 ponatis); nadalje sledeče institucije: Akademski akcija v Ljubljani (1), Narodna banka, podr. Maribor (1), Biblioteka comunale v Vidnu (1), Narodno hlagostanje v Beogradu (1), »Drava« (17), Prirodoslovno društvo v Ljubljani (64), Družba sv. Mohorja v Celju (11), Francoski institut v Zagrebu (1), Šentjakobska knjižnica v Ljubljani (3), tovarna »Mirim« (1), razstavni odbor v Celju (1), mestno poglavarstvo (71), Kmetijska poskusna in kontrolna postaja (43), »Punitnik« (2), ravnateljstvo deželne biblioteke v Gradcu (5), ravnateljstvo univ. biblioteke v Gradcu (5), rav. dekl. mešč. šole (1), rav. klas. gimn. (1), rav. pošte in telegrafa v Ljubljani (6), rav. real. gimn. (1), rav. real. gimn. v Murski Soboti (1), Savez knjiž. organizacija v Beogradu (1), Unione editoriale v Gorici (3), Banska uprava v Ljubljani (1), uprava Nar. gledališča v Ljubljani (1), razen tega uprave 74 listov, med njimi uprave sledečih, v poročilu za l. 1934. še ne uavdeuili: Bojevniki, Akademski glas, Naša misel, Po božjem svetu, Jugoslovenski rotar, Straža v vibarju, Naš val, Naša volja v Ljubljani, Nedelja v Celovcu, Difevni list v Murski Soboti, Šumarski list v Zagrebu; razen tega je prejela knjižnica preko Zgodovinskega društva 67 knjig iz škofijskega arhiva, med drugim Du Cange, Glossarium ad scriptores mediae et infimae latinitatis (5 zv., 4 zv. žal manjka) in Voltiggi J., Ricoslovník illiriskoga, italianskoga i niuacskega jezika.

C. Zamena. ŠK: 24 knjig in 2 reviji; ZD: 80 knjig in 83 revij; MD: 2 knjigi in 4 revije — skupaj 106 knjig in 89 revij. ŠK je zamujavala dvojnice (predvsem z akad. društvom »Triglavom« v Zagrebu), ZD svoj časopis, MD svoje Izvestje. Polg rednili zamen Zgod. društva, ki se sproti objavljajo na platnicah ČZN, je v teku l. 1935. prejelo ZD 37 del večinoma zgodovinskega in memoarnega značaja iz Berlina (Ausländischer Buchtausch), med drugim sledeče: Hugelmann K. G., Das Nationalitätenrecht des alten Österreich; Kästner K. W. u. Hamann R., Die Elisabethkirche zu Marburg u. ihre künstlerische Nachfolge (2 zv.); Maull O., Deutschland; Phleps H., Ost- und westgermanische Baukultur; Schreiber G., Wallfahrt u. Volkstum in Geschichte u. Leben; Stieve F., Der diplomatische Schriftwechsel Iswolskis (4 zv.); isti, Iswolski im Weltkrieg; isti, Iswolski und der Weltkrieg; isti, Geschichte des deutschen Volkes.

Č. Dolžnostni in recenzijski izvodi. ŠK: 34 knjig in 12 revij; ZD: 15 knjig — skupaj 49 knjig in 12 revij.

Izposojevalcev je štela knjižnica 898, med temi 333 v l. 1935. na novo vpisanih; izposodila je 18.346 knjig, 7.315 slovenskih, 1135 srbskohrvatskih, 9.225 nemških, 316 ruskih, 254 francoskih in 71 drugih. Med novo vpisanimi izposojevalci, ozir. izposojevalkami (te so za celotnimi števili navedene v oklepaju) je bilo dijakov z real. gimnazije 98 (43), s klas. gimnazije 48 (6), z učiteljskega 21 (12), s trg. akademije 13 (2), z mešč. šole 20 (9), privatista 2, raznih alituricentov 7 (3), visokošolcev 11 (2) — vsega dijaštva torej 220 (77), t. j. 66%; od ostale tretjine je bilo uradnikov (in njihovih soprog) 27 (9), zasebnikov ozir. zasebnic 17 (16), obrtnikov 13 (1), profesorjev in profesorice 5 (2), učiteljev in učiteljic 4 (3), častniki (in sopr.) 4 (2), tehnični uslužbenici 4, trg. nastavljenke 4 (4), godbeniki 3, inženjerji (in sopr.) 3 (2), sluge 3, trgovci (in sopr.) 3 (2), geometra (in sopr.) 2 (1), odvetnika (in sopr.) 2 (1), posestnika 2 (1), poslovodja 2, ravnatelja (in sopr.) 2 (1), sodnika 2, zdravnika (in sopr.) 2 (1), železničarja 2 ter po 1 delavec, delavka, duhovnik, igravec, kavarnar, pisatelj in sooproga magistra — razen dijaštva

skupaj 113 (48) oseb. — Čitalnica je bila odprta 229 dni, obiskalo jo je 6341 oseb; povprečno število dnevniških obiskovalcev je znašalo v januarju 37, v februarju 40, v marcu 34, v aprilu 26, v maju 19, v juniju 13, v septembru 18, v oktobru 24, v novembru 30, v decembru 32.

Vežanih je bilo 916 knjig in časopisov.

2. Prejemki in izdatki (za dobo od 1. jan. 1935 do 31. marca 1936). A. Od mestne občine je prejela knjižnica 52.633.50 Din, in sicer Din 10.000.— kot dotacijo za četrletje jan.—marec 1935, Din 40.000.— kot dotacijo za proračunsko leto 1935/36., Din 2.633.50 kot naknadno izplačilo izdatkov za pomožnega slugo, ki so ji od dotacije prejšnjega leta bili odtegnjeni (gl. ČZN 1934, 227). Od tega se je izdalo za nakup knjig in revij Din 43.535.50, za vezavo Din 8.175.50, za opremo Din 922.50. — B. Prejemki knjižnice same (izposojilna i. dr.) so znašali Din 21.595. — Izdalo se je od tega Din 13.266.75 za nakup knjig in časopisov, Din 3.932.50 za vezavo, Din 4.395.75 za opremo in pisarniške potrebščine. V celoti se je porabilo okrog 76.5% za nakup, 16.5% za vezavo, 7% za opremo in pisarniške potrebščine. Za nakup in vezavo se izdatki kljub skrajni dotaciji v primeri s prejšnjimi leti niso bistveno znižali, ker se je za opremo izdalo izredno malo in se je ta prilhanek porahil za knjige. Vendar je bilo možno to samo izjemoma in radi okoliščin, ki normalnemu razvoju knjižnice ni v prid: ker radi pomanjkanja prostorov ni bilo mogoče namestiti novih stojal, čeprav bi jih knjižnica morno rabila.

3. R a z n o: O priliki izprememb v mestnem svetu so kot zastopniki mestne občine bili imenovani trije novi člani kuratorija, ki je sestavljen sedaj sledeče: zastopniki mestne občine gg. šol. upravitelj Viktor Grčar (podpredsednik), dr. Janko Kovačec, prof. Ivan Prijatelj, ravn. Jože Stahej in dr. Fran Sušnik, zastopnika Zgod. društva prelat dr. Fran Kovačič (predsednik) in ravn. dr. Josip Tomišček, zastopnik Muz. društva ravn. dr. Matko Heric. — V osobju do konca I. 1935. ni bilo izprememb. — Prirejani sta bili v čitalnici dve razstavi: ob prihodu bolgarskih pevcev v mareu 1935 razstava bolgarskih knjig in muzikalij ter slovenske literature o Bolgarih, ob šestdesetletnici prof. dr. Ivana Prijatelja v decembru 1935 razstava njegovih del kot ilustracija k predavanju, ki ga je ob tej priliki imela ga. dr. Silva Trdina. — 20. maja 1935 je knjižnica dobila telefon (št. 26—38).

Banovinski arhiv v Mariboru.

Osobje BAM je obstajalo iz arhivarja, v času od I. IX. do 31. XII. tudi iz pomožne pisarniške moči (M. Perl). Materijalno je imel BAM na razpolago iz proračuna Dravske banovine Din 15.000. S temi je bil izpopolnjen arhivski inventar z nakupom ročnega pisalnega stroja, pripadajoče pisalne mize, nabavo arhivskih fasciklov in vrečice ter izpraševalnika, bila vezana večina arhivske proročne knjižnice in ista izpopolnjena z vsemi tremi deli Arndt, Schrifttafeln, Wallach, Hilfswörterbuch für Historiker, Velikim adresarjem Maribora ter izvršen prevzem in prevoz prekmurskih arhivalij v Somboru. Poleg teh večjih nabav je BAM iz dotacije nabavil politično važne dele za nas v Podravju važnih časopisov Stimmen aus Innerösterreich, Kärntner Tagblatt, Einspicerjevega Slovenca in Štajerca, vrsto lokalnih nabožnih slik in topografskih lokalnih posnetkov iz preteklosti.

Skupno z ZDM in MDM je BAM nadaljeval delo prejšnjih let. Izpopolnil je zbirko Maribora (z darili M. Maistrove, J. Loosa, vseh mariborskih tiskarn, M. Turnerjeve, Fr. Reholja, V. Munde in N. I. Vrable) s pridobitvami iz preporodne, prevratne in današnje dobe, zbirke naših trgov Sv. Lovrene na Pohorju in Guštanj (Jos. Mravljak) ter Ljutomera (Ig. Založnik). Fr. Kovačič je prispeval gradivo iz zapuščine A. M. Slomška. Politično gradivo so pomnožili darovi Ig. Založnika, V. Kukovca in prepis pravil konstitucionalnega društva l. 1848. za Nemce in Slovence v Mariboru, ki se nahajajo v lasti A. Dadičuja. Zbirko

gospodarskozgodovinskih arhivalij je izpopolnil prepis rokopisne zgodovine prevaljske in guštanjске železarnе (oskrbel N. I. Vrabl), posebne listine Rogoze (Fr. Seherhaum), zaščitna pisma iz Starš (Rob. Maršič) in zlasti trške arhivalije Pilštauja, kjer je BAM pomagal J. Prislan, in iz Lenberga, kjer so šli BAM na roko vsi predstavniki trga. Narodnopolitično važne so dopolnitve plehiscitnih lepakov (R. Kosič, Ig. Vošter) in koroški dnevnik Alfreda Lavriča, katerega je daroval Iv. Lavrič. BAM je tudi crnil eksistenco arhiva nekdanjega Narodnega sveta za Koroško v Velikovecu, ki se mora danes nahajati nekje v Ljubljeni, verjetno na finančnem ravnateljstvu. Narodnopolitično važna je korespondenca Iv. Vrhovnika z A. Hrenom (A. Hren), arhiv Zveze slovenskih učiteljev in učiteljic na Štajerskem (Iv. Tomažič) ter posamezna zaključena časniška poročila (N. I. Vrabl). Oven Anton je izpopolnil korespondenco Fr. Ks. Meška z novimi doprinosi ter posredoval prenos arhiva Jugoslovansko-češkoslovaške lige v Mariboru v BAM. Po posredovanju Fr. Kovačiča je oskrbel Peter Jurak pridobitev zapuščine zgodovinarja Matije Ljuhšc za ZDM in s tem za BAM. Iz zapuščine A. Hlašnika je daroval pesmi Fr. Lukman, M. Kos pa sliko nagrobnika M. Slevkovca. BAM je kupil hakrorez Gašparja Rojka, Kr. Banska uprava Dravske banovine pa je poklonila Letno poročilo o šumarstvu in lovu v Dravski banovini leta 1934. ter delo Lavrič, Organizacija statistike v Jugoslaviji. Z dovoljenjem vladike I. J. Tomažiča je BAM prevzel dekanijski in župnijski arhiv v Hočah, pri čemer sta šla BAM vsestransko na roko J. Sagaj in N. I. Vrabl. Od historičnotopografskega gradiva je BAM pridobil preko ZDM 15 ponatisov iz Vischerjeve knjige štajerskih gradov (G. Skoberne), po naklonjenosti Fr. Lorgerja pa tločrte tabora v Ločici in njih opise.

Vsem darovalcem in vsem prijateljem izreka BAM iskreno zahvalo, obenem s prošnjo za naklonjenost tudi v bodoče.

Kvantitativno največja pridobitev preteklega poslovnega leta so arhivalije Prekmurja, katere so jugoslovanske oblasti prevzele na osnovi določb trianonske mirovne pogodbe od Madžarske ter jih namestile v arhivu bivše bačke oblasti v Somboru. Septembra 1935 je prekmurske arhivalije v Somboru prevzel BAM.

Sodohue dogodke je BAM skušal olhvarovati zgodovini z zbiranjem tekočih političnih in kulturnih publikacij, med katerimi so na prvem mestu skoro kompletni letaki, lepaki in objave za volitve dne 5. maja 1935. Vzporedno s tem je šlo navajanje na pisanje šolskih in dr. kronik, kjer je BAM napravil za Kr. bansko upravo Dravske banovine tudi načrt za spisovanje občinskih kronik. V zvezi z delom za olhranitev današnjih dogodkov zgodovini je bilo poročanje spomeniškemuru uradu v Ljubljani o tekočih spomeniških vprašanjih in v slučaju potrebe tudi interveniranje (Razvanje, Šmartno na Poltorju, Sv. Jakob v Slov. goricah, Žovnek, Leše, Hajdina, predvsem pa Maribor). BAM je bil pritegnjen tudi k reševanju inen naših krajev in k ureditvi hodočnosti zgodovinskega Maribora, pri čemer je aktivno sodeloval.

Posledno s somborsko pridobitvijo so postali dosedanjji prostori BAM na sreskem načelstvu Maribor levi breg premajlni za namestitev vseli pridobljenih arhivalij. Zato je na koncu letošnjega poslovnega leta iskrena želja tudi BAM, da se čimprej in ugodno reši bodočnost mariborskega gradu na ta način, da bi v mariborskem gradu poleg mariborskega muzeja dobil svoje trajne prostore tudi Banovinski arhiv Maribora.

Sl. 3.

Sl. 4.

Sl. 5.

Sl. 6.

Sl. 7.

Sl. 8.

Sl. 9.

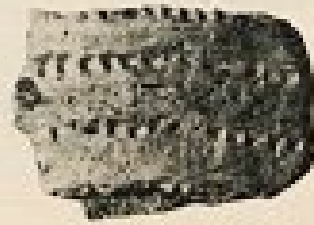
Sl. 3—5. Deli loncev, okrašeni s poševnimi in valovitimi črtami.

Sl. 6—9. Deli loncev, okrašeni s pasovi pravokotnikov.

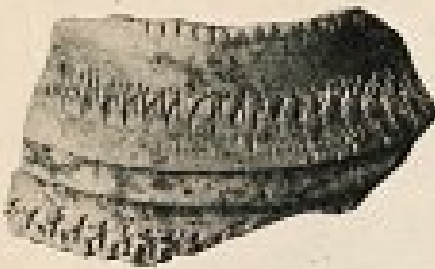

Sl. 10.

Sl. 11.

Sl. 12.

Sl. 13.

Sl. 14.

Sl. 15.

Sl. 16.

Sl. 17.

Sl. 18.

Sl. 10, 11. Deli loneev, okrašeni s pasovi pravokotnikov.

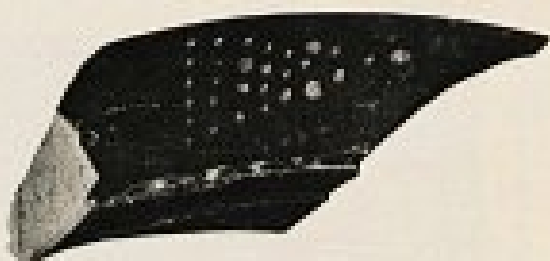
Sl. 12, 13. Deli rdečih posod s pasovi ostrih zarez.

Sl. 14, 15. Sigilata. Krožnik z masko. Sl. 16. Sigilata. Krožnik s palmeto. Sl. 17. Sigilata. Krožnik z rozeto. Sl. 18. Sigilata. Skledica z delfinom.

Sl. 19.

Sl. 20.

Sl. 21.

Sl. 25.

Sl. 26.

Sl. 19. Sigilata. Del skledice z masko. Sl. 20. Sigilata. Del skledice z grozdom.

Sl. 21. Del ilovnate forunc. Jezdec z lnozovanom. Odliv.

Sl. 25. Kaneliran polsteber s kapitelom.

Sl. 26. Kipec Venere iz gline.

Sl. 23. Svetišče. Južna stena s podstavkom za oltar.

Sl. 22. Pročelje kurtije s stebri.

Sl. 24. Svetišče. Severozahodni kot. Nad porušenim zidom debela plast prodá.

Sl. 27. Prostor V. Ometni tlak, od starosti v sredi vpogujeu.

Sl. 29. Prag v zapornem zidu ob zahodni strani fóra.

Sl. 30. Polkrožna klop v starokrščanski cerkvi.

Sl. 33.

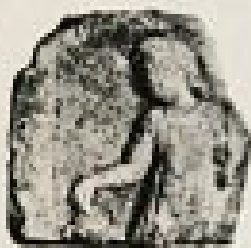
Sl. 34.

Sl. 35.

Sl. 36.

Sl. 37.

Sl. 33. Stavleni napis svetišča.

Sl. 34. Votivni oltar višluskega Jupitra.

Sl. 35. Posvetilni napis, v katerem se omenja liirska varia.

Sl. 36. Odlomek napisa.

Sl. 37. Nutrix daruje na oltarju. Relief.

Sl. 38.

Sl. 39.

Sl. 40.

Sl. 41.

- Sl. 38. Nutrix s košaro na glavi. Relief.
Sl. 39. Jupiter s plaščem in žezlom. Relief.
Sl. 40. Jupiter. Relief.
Sl. 41. Jupiter. Relief.

Sl. 43.

Sl. 44.

Sl. 45.

Sl. 43. Věliki Jupitrov spomenik. Fragment.

Sl. 44. Ostanek napisa I. O. M. (črka O) na Jupitrovem spomeniku.

Sl. 45. Dolnji del telesa Jupitrovega; v desnici blisk.

Sl. 46.

Sl. 47.

Sl. 48.

Sl. 49.

Sl. 46. Orel in del prestola Jupitrovega. Spodaj figovo pero.

Sl. 47. Z hršljanom prepletan polsteler.

Sl. 48. Gornji konec Jupitrovega spomenika; ovna in imago elipeata.

Sl. 49. Donnevan relief Minerve s ščitom z Jupitrovega spomenika.

V oceno in zameno doposlane tiskovine.

Od 1. decembra 1935 do 31. marca 1936.

- Kr. Srpska akademija Beograd: Zbornik za istoriju, jezik i književnost srp. naroda. II, 9. Ivić A., Arhivska grada. IV. Beograd 1936.
- Skopsko naučno društvo, Skoplje: Glasnik Skop. nauč. društva. IV, VI, IX—XIV. 1928 do 1935. — Knjige Skop. nauč. društva: 1. Dordević V. R., Srpske narodne melodije. 1928. 2. Solovjev A. V., Zakonodavstvo Stevana Dušana. 1928. 3. Banašević N., Ciklus Marka Kraljevića. 1935. — Zbornik za etnografiju i folklor Južne Srbije i susjedskih ohlašt. 1. 1931.
- Družba sv. Mohorja, Celje: Cvetje iz domačih in tujih logov. 8. Grivec Fr., Žitja Konstantina in Metodija. 1936.
- Institut zur Erforschung des deutschen Volkstums im Süden und Südosten in München: 3. Heider J., Regesten des Passauer Abteiles. 1934. 6. Schünemann K., Österreichs Bevölkerungspolitik unter Maria Theresia. I. [1935]. 8. Réz H., Deutsche Zeitungen und Zeitschriften in Ungarn. 1935. — 10. Kraft D., Das untersteirische Drauland. 1935. — Auer A., Kloster Steingaden als Grundherr im Etschland. 1933.
- Arheološki klub »Murska«, Osijek: Celestin V., Ime »Osijek«. 1933. — Bösendorfer J., Počeci umjetnosti u Osijeku. 1935.
- Etnografski muzej, Beograd: Glasnik Etnografskog muzeja. X. 1935. — Uputstva za prikupljanje grada o ribolovu. 1935.
- Etnografski muzej, Zagreb: Etnološka biblioteka. 2, 3, 5, 9—21. 1928—1934. — Etnografska istraživanja i grada. 1934. — Berger S., Le Sens et l'Évolution des Symboles populaires chez les Yougoslaves. Paris 1932.
- Poznańskie towarzystwo przyjaciół nauk, Poznań: Prace komisji historycznej. VII, VIII. 1933—1935. — Sprawozdania Poznań. towarzystwa... VIII. 1935.
- Towarzystwo ludoznawcze, Lwów: Lud. Serja II, tom. XIII, zeszyt 1—4. 1935. — Prace etnograficzne. II. Falkowski J. — Pasznyi B., Na pograniczu lenkowsko-bojkowskiem. 1935.
- Akademaska založba, Ljubljana: Akademaska biblioteka. 2. Dolenc M., Pravna zgodovina za slovensko ozemlje. 1935. — (Trubar P.), Catechismus in der Windischbenn Sprach. 1935. — Stelé F., Monumenta artis slovenicae. Sn. 13. 1935.
- Archeografo Triestino. XLVII. Trieste 1934.
- Archivum Europae Centro-orientalis. I. Budapest 1935.
- Archiwum etnograficzne institutu zachodnio-slowiańskiego. I. Stelmachowska B., Regionalizm etnograficzny. Poznań 1936.
- Čas. XXX, 3—6. Ljubljana 1935—1936.
- Časopis československých knihovníků. XIV, 4—6; XV, 1—2. Praha 1935—1936.
- Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci. XLVIII. Olomouc 1935.
- Dom in svet. Nova knjiga. III, 9—10. Ljubljana 1935.
- Centralnaja Evropa. VIII, 6; IX, 1. Praha 1935—1936.
- Gajret. XVII, 1—3. Sarajevo 1936.
- Germania. XX, 1. Berlin 1936.
- Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo. XVI, 3—4. Ljubljana 1935.
- Glasnik Istoriskog društva u N. Sadu. IX, 1—2. Novi Sad 1936.
- Moravski arheološki glasnik. I, 1—3. Niš 1936.
- Slovenski glasnik. I, 5. Maribor 1936.
- Kärntner Heimatblätter. II, 9—39. Villach 1935.
- Bonner Jahrbücher. 136—139. Darmstadt 1932—1934.
- Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven. XI, 3—4. Breslau 1935.

Mariborski koledar 1936. Maribor.
Kronika slovenskih mest. II, 3—4. Ljubljana 1935.
Ljubljanski škofijski list. LXXII, 10—12; LXXIII, 1—3. Ljubljana 1935—1936.
Magazin Sjeverne Dalmacije. I, II. Split 1934—1935.
Mentor. XXIII, 5—7. Ljubljana 1936.
Miscel in delo. II, 2—5. Ljubljana 1936.
Napredak. X, 12; XI, 1—3. Sarajevo 1935—1936.
Numizmatičar. 2. Beograd 1935.
Pavičić M. M., Etiologičke priče iz Crne gore. Zagreb 1936.
Popotnik. LVII, 3—6. Ljubljana 1936.
Slovenski pravnik. XLIX, 11—12; L, 1—2. Ljubljana 1935—1936.
Slovanský přehled. XXVII, 10; XXVIII, 1—3. Praha 1935—1936.
Prijatelj I., Duševni profili slovenskih preporoditeljev. Ljubljana 1935.
Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor. XV. Beograd 1935.
Čehoslovačko-jugoslovenska revija. V, 8—10. Praga 1935.
Nova revija. XIV, 6; XV, 1. Makarska 1935—1936.
Revue des études slaves. XV, 3—4. Paris 1935.
Sodobnost. III, 11—12; IV, 1—3. Ljubljana 1935—1936.
Spomenica Varaždinskog muzeja 1925—1935. Varaždin 1935.
Narodna starina. 32. Zagreb 1936.
Starinar. 3. serija, 5, 8—9. Beograd 1930, 1933—1934.
Stelc F., Umjetnost zapadne Evrope. Ljubljana 1935.
Šketa. XI, 3—4. Reichenberg 1935.
Slovenski učitelj. XXXVII, 1—2. Ljubljana 1936.
Bogoslovni vestnik. XV, 3—4; XVI, 1. Ljubljana 1935—1936.
Geografski vestnik. XI. Ljubljana 1935.
Narodopisný věstník československý. XXV—XXVI. Praha 1932—1933.
Planinski vestnik. XXXV, 12; XXXVI, 1—3. Ljubljana 1935—1936.
Zdravniški vestnik. VII, 11—12; VIII, 1—2. Ljubljana 1935—1936.
Franjevački vijesnik. XLII, 12; XLIII, 1—2. Beograd 1935—1936.
Vrela i prinosi. 1—5. Sarajevo 1932—1935.
Zapisi. XIII; XIV; XV, 3. Cetinje 1935—1936.
Wiener Zeitschrift für Volkskunde. XL, 6; XLI, 1—2. Wien 1935—1936.
Numismatičke zprávy. I, 10—11. Praha 1936.
Ljubljanski zvon. LV, 10—12; LVI, 1—4. Ljubljana 1935—1936.
Žena in dom. VII, 1—3. Ljubljana 1936.